

Rus og virksomhet

8 jenters rushistorie sett i lys av virksomhetsteorien

Line Lillebuen

Hovedoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og
samfunnsgeografi
Cand. Polit 1992

UNIVERSITETET I OSLO

Forord

Denne ferdigstilte oppgaven, som jeg har valgt å kalle for ”Rus og virksomhet”, er et produkt som har fått hjelp og bidrag fra mange hold. Jeg ønsker å benytte denne anledningen til å takke de mest sentrale bidragsyterne i denne prosessen.

Jeg vil gjerne få rette en stor takk til de åtte informantene som sa seg villig til å være med i undersøkelsen og stilte opp til samtaler om sine historier, tanker, meninger og refleksjoner rundt bruk av rusmidler. Jeg vil også få takke Marit Snyen og de andre medarbeiderene på Ruspoliklinikken i Drammen for hjelp i oppstartsfasen av oppgaven.

Min tålmodige og dyktige veileder, Regi Th.Enerstvedt, har vært en viktig støttespiller i hele prosessen mot et ferdigstilt produkt. Jeg har satt stor pris på både hans måte å få meg til å tenke og stille spørsmålstegn ved det meste, og de interessante og gode samtalene vi har hatt underveis. I tillegg er jeg takknemlig for hans fleksibilitet og vilje til å ha veiledningssamtaler på kveldstid i og med at jeg har vært i full jobb.

Jeg ønsker også å takke mine foreldre og samboer for mye hjelp og tålmodighet, både når det gjelder transkribering, korrekturlesing og nyttige innspill til innhold.

Avslutningsvis vil jeg ønske de som leser denne oppgaven en god fornøyelse. Hvis denne undersøkelsen kan være til gjenstand for diskusjon og ettertanke hos en leser har jeg oppnådd en viktig målsetting ved å skrive denne oppgaven.

Sammendrag

Oppgavens hovedfokus er på *de nye* brukerne av narkotika. Dette fokuset er samfunnsmessig relevant fordi forbruket av narkotika har hatt en økende tendens blant ungdom. For å ha mulighet til å snu denne tendensen er det behov for kunnskap og forståelse om brukerne og deres historier.

Åtte unge jenter som kan sies å representere gruppen av *de nye* har blitt intervjuet, og deres meninger, refleksjoner og historier har blitt analysert i lys av virksamhetsteorien og stemplingsteorien. I tillegg til de mer dyptgående intervjuene har det blitt benyttet materiale som tidligere forskning og statistikk for å belyse oppgavens tre problemstillinger:

- 1) *Hvem er de nye brukerne?*
- 2) *Hvilke tanker, historier, meninger og refleksjoner har informantene om bruk av illegale rusmidler – både generelt sett og i forhold til sine egne brukerhistorier?*
- 3) *Hvordan kan det virksamhetsteoretiske perspektivet benyttes til å belyse bruk av rusmidler generelt og i forhold til informantenes brukerhistorier spesielt?*

Som problemstilling 3 indikerer, er det i hovedsak virksamhetsteorien som er oppgavens rammeverk og som benyttes i analysen. Det stemplingsteoretiske perspektivet gir et interessant innspill på hvordan samfunnet ser på avvikere og hvordan individer som stemples som avvikere opplever en slik situasjon. Jeg oppfatter stemplingsteorien som konkret i sin fremstilling av disse problemstillingene og som et godt supplement til virksamhetsteorien på dette området.

Oppgavens første problemstilling ble belyst ved å se hvordan de nye brukerne har blitt definert ut i fra et mediaperspektiv, et behandlingsperspektiv, ut i fra et offentlig bilde representert ved Stortingsmeldingen om narkotikapolitikken, og sammenlignet gruppen med de som kan kalles for *de gamle* brukerne av narkotika. Den meste interessante slutningen som kom ut av analysen av denne problemstillingen, var at

---

kategoriene *de nye* og *de gamle* brukerne kan sees på som ytterpunktene på en skala. Det er ingen klar og entydig definisjon på hvilke personer som tilhører hvilken gruppe, det er heller noen kriterier som kan benyttes til å finne ut av om en bruker kan sies å tilhøre den ene gruppen i større grad enn den andre. Dette er heller ikke statiske definisjoner, slik at en og samme bruker kan sies å tilhøre den ene gruppen i større grad i en fase av livet og motsatt i en annen fase av livet. Jeg konkluderte med at informantene i denne undersøkelsen i større grad tilhører gruppen av de nye enn gruppen av de gamle brukerne.

Opgavens andre problemstilling ble belyst ved å fokusere på fem hovedområder: Hva informantene definerte som narkotika og narkomane, hvorfor informantene startet med stoff, hva som gjorde at de etter hvert ønsket å slutte, hvorfor det var så vanskelig å slutte og hvilke stoffer de brukte. For informantene var det å definere ordene narkotika og narkoman en utfordring. De ble splittet mellom det å ta til seg majoritetens oppfatninger av ordene og det å ha et positivt selvbilde mens de bruke stoff. Måten informantene definerte narkotika og narkoman på var avhengig av deres forhold til narkotika på intervju tidspunktet. De av informantene som hadde bestemt seg for å slutte hadde strengere, mer stigmatiserende definisjoner av ordene enn de av informantene som ikke hadde tatt avgjørelsen om å slutte fullt og helt med bruk av stoff. Årsakene til at informantene hadde begynt med stoff var preget av både fortidsstyrte og fremtidsstyrte motiver og behov. Disse motivene og behovene ble etter hvert knyttet opp mot gjenstanden narkotika, og informantene dannet seg forestillinger om at disse kunne dekkes ved hjelp av stoff. Etter hvert opplevde informantene til dels store problemer, spesielt psykiske, som var relatert til stoffbruken. Det å komme frem til denne erkjennelsen, samt å ta avgjørelsen om å slutte var en prosess som krevde mye av informantene. De opplevde det jeg vil kalle for dobbel stigmatisering ved å ta avgjørelsen om å slutte ved at de ble fordømt både av sitt tidligere rusmiljø og av det ”nyktre” samfunnet. Det å slutte med bruken av stoff innebar et ”sosialt selvmord”. Når det gjelder deres brukerhistorier er disse sett i sammenheng med stadiemodellen, og konklusjonen er at informantenes brukerhistorier i overveiende grad sammenfaller med den vanlige veien å gå når det gjelder å prøve ut ulike stoffer. Slikt sett har bruk av stoff et sterkt innslag av sosial læring (menneske-gjenstand-menneske).

Oppgavens tredje problemstilling ble drøftet ut i fra intervjuene, generelle betraktninger rundt bruk av rusmidler i det norske samfunnet, og ved bruk av annen forskning på området. Drøftingen konkluderte med at informantenes bruk av rusmidler kan forstås i lys av virksamhetsteoretiske begreper og prosessforståelse. Informantene kan sies å ha gått fra å bruke rus som en del av en fri lekevirkosmhet til å oppleve rusen som en mer nødvendig arbeidsvirkosmhet. Det å tilegne seg lærdom om hvordan rusmidler skal brukes på riktig måte, kan sies å være en form for lære-virkosmhet. Erkjennelsen av at rusbruk ble mer arbeid enn lek, var trolig med på å få informantene til å revurdere sitt forhold til rus. Det å skulle slutte eller kutte ned på bruken innebar en prosess hvor informantene måtte tilegne seg nye kunnskaper om hvordan de skulle fungere i det ”nyktre” samfunnet. Det innebar også at de stigmatiserte bruken og stoffene i større grad enn tidligere, noe som igjen var det samme som å stigmatisere seg selv.

En av konklusjonene jeg kom frem til var at virksamhetsteorien er anvendelig og fleksibel og gir rom for å se på bruk av rus på mange måter. Det ble også konkludert med at de eksisterende artene og begrepene er tilstrekkelige til å analysere rusmiddelfeltet, og at det derfor ikke er nødvendig med et eget begrep som rusvirkosmhet eller stoffvirkosmhet. Bruk av rus kan da heller ikke sies å være en dominerende virksamhet.

Innhold

FORORD	3
SAMMENDRAG.....	4
INNHold	7
1. HVA JEG HAR VALGT Å SKRIVE OM OG HVORFOR.....	11
1.1 BAKGRUNNEN FOR OPPGAVEN.....	11
1.2 OPPGAVENS PROBLEMSTILLINGER.....	11
1.3 OPPGAVENS SAMFUNNSMESSIGE BEGRUNNELSE.....	13
1.4 FREMDRIFTEN I OPPGAVEN	15
2. METODE OG TIDLIGERE FORSKNING.....	18
2.1 VALG AV FRAMGANGSMÅTE OG TANKER RUNDT FORSKNINGSPROSESSEN.....	18
2.2 OPPGAVENS HOVEDMATERIALE - INTERVJUENE.....	21
2.3 SENTRALE ARBEIDER SOM HAR BLITT BENYTTET I OPPGAVEN	28
2.4 TIDLIGERE FORSKNING	32
2.5 FORSKNINGENS KVALITET	36
2.6 OPPSUMMERING	39
3. VIRKSOMHETSTEORIEN.....	40
3.1 EN KORT SKISSE OVER VIRKSOMHETSTEORIENS RAMMEVERK	40
3.2 VIRKSOMHETSBEGREPET	41
3.3 VIRKSOMHETSTEORIENS FORSTÅELSE AV AVVIK.....	45
3.4 HVORFOR VIRKSOMHETSTEORIEN?.....	46
3.5 ET STEMLINGSTEORETISK INNSPILL	47

3.6	OPPSUMMERING.....	50
4.	”BARE EN PILLE?” OM ECSTASY OG PARTYDOP	51
4.1	HVORFOR PRESENTERE HISTORIEN OM ECSTASY	51
4.2	ECSTASY.....	52
4.3	FRA TERAPI OG REKREASJON TIL PARTYDOP – HISTORIEN OM ECSTASY (MDMA).....	53
4.4	FRA ELITE TIL ”MAINSTREAM”	56
4.5	OPPSUMMERING.....	58
5.	DE NYE OG DE GAMLE.....	59
5.1	INNTRYKK FRA MEDIA – DE NYE OG DE GAMLE	59
5.2	ET PERSPEKTIV FRA RUSOMSORGEN.....	62
5.3	DET OFFENTLIGE BILDET.....	64
5.4	ET KRIMINOLOGISK INNSPILL.....	66
5.5	PERSPEKTIVENE SETT OPP I MOT HVERANDRE	69
5.6	OPPSUMMERING.....	70
6.	NARKOTIKA OG NARKOMANE	72
6.1	INFORMANTENES BEGREPSFORKLARINGER	72
6.2	INNSPILL FRA UNDERSØKELSEN TIL ANNIKEN SAND.....	76
6.3	OPPSUMMERING.....	79
7.	ULIKE FORSTÅELSER AV HVORFOR INFORMANTENE BEGYNTE Å BRUKE NARKOTISKE STOFFER	80
7.1	VIRKSOMHETSTEORIEN FORSTÅELSE AV MOTIV OG BEHOV.....	80
7.2	DELER AV LIVSHISTORIENE TIL INFORMANTENE	82
7.3	ANDRE FORSTÅELSER AV HVORFOR DE BEGYNTE MED NARKOTISKE STOFFER	86
7.4	OPPSUMMERING.....	89

---

8. ET KAPITTEL OM BRUKERHISTORIER.....	92
8.1 FELLESTREKK VED INFORMANTENES BRUKERHISTORIER.....	92
8.2 STADIEMODELLEN SETT I SAMMENHENG MED INFORMANTENES BRUKERHISTORIER.....	93
8.3 EN UTVIDELSE AV STADIEMODELLEN?.....	96
8.4 OPPSUMMERING	98
9. FRA SPRUDLENDE TIL PROBLEMATISK, FRA HELG TIL HVERDAG.....	99
9.1 ENDRING	99
9.2 AVGJØRELSEN	102
9.3 OPPSUMMERING	105
10. HVORFOR ER DET SÅ VANSKELIG Å SLUTTE?.....	107
10.1 TAP AV VENNEFLOKKEN OG MILJØET	107
10.2 HVORDAN BLI ”VANLIG”?	109
10.3 OM Å STARTE FRA BEGYNNELSEN.....	110
10.4 OM Å STIGMATISERE SEG SELV	111
10.5 OPPSUMMERING	112
11. KAN INFORMANTENE BETEGNES SOM ”NYE” BRUKERE?.....	113
11.1 MÅ MAN BRUKE E FOR Å TILHØRE GRUPPEN DE NYE?	113
11.2 DE NYE SOM VELLYKKEDE STOFFBRUKERE	114
11.3 OPPSUMMERING	116
12. RUS SOM EGEN VIRKSOMHET?	118
12.1 BRUK AV RUSMIDLER SOM SOSIAL LÆRING	118
12.2 DØDSVIRKSOMHET, LIVSVIRKSOMHET OG LIVSTRUENDE VIRKSOMHET	121
12.3 LEKEVIRKSOMHET, LÆREVIRKSOMHET OG ARBEIDSVIRKSOMHET	123
12.4 FRI VIRKSOMHET OG NØDVENDIG VIRKSOMHET	125

12.5	KAN BRUK AV RUS BETEGNES SOM EN EGEN VIRKSOMHET?.....	126
12.6	RUS SOM DOMINERENDE VIRKSOMHET	128
12.7	OPPSUMMERING	129
13.	AVSLUTNING.....	131
13.1	HVEM ER DE NYE BRUKERNE?	131
13.2	HVILKE TANKER, MENINGER OG REFLEKSJONER HAR INFORMANTENE OM BRUK AV ILLEGALE RUSMIDLER – BÅDE GENERELT SETT OG I FORHOLD TIL SINE EGNE BRUKERHISTORIER?	133
13.3	HVORDAN KAN DET VIRKSOMHETSTEORETISKE PERSPEKTIVET BENYTTES TIL Å BELYSE BRUK AV RUSMIDLER GENERELT OG I FORHOLD TIL INFORMANTENES BRUKERHISTORIER SPESIELT?	135
13.3.1	<i>Bruk av virksomhetsteorien for å belyse informantenes historie spesielt.....</i>	<i>135</i>
13.3.2	<i>Bruk av virksomhetsteorien for å belyse bruk av rusmidler generelt.....</i>	<i>136</i>
13.4	SLUTTORD	138
	VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDEN	139
	VEDLEGG 2: KORT OVERSIKT OVER DE ULIKE RUSMIDLER OG DERES VIRKNING.....	143
	VEDLEGG 3: ECSTASYENS VIRKNINGER OG MULIGE SKADEVIRKNINGER	149
	LITTERATURLISTE.....	153

1. Hva jeg har valgt å skrive om og hvorfor

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for mitt valg av oppgave. Jeg vil redegjøre for hvordan denne avgjørelsen ble tatt og hvem denne undersøkelsen omhandler. Deretter presenteres oppgavens tema og problemstillinger, og problemstillingene presiseres så med noen underspørsmål. Videre beskrives fremdriften i oppgaven slik at det skal bli enklere for leseren å sette seg inn i oppgavens gang.

1.1 Bakgrunnen for oppgaven

Sommeren 2000 døde en ung jente fra Drammens- distriktet etter å ha ”knipset”, det vil si at hun hadde brukt stoffet ecstasy. Det var det første dødsfallet i Norge som var direkte relatert til ecstasy. Medieoppmerksomheten rundt saken var enorm. Den samme sommeren hadde jeg et vikariat i resepsjonen på Ruspoliklinikken i Drammen, tidligere Psykiatrisk Ungdomsteam. Omtrent umiddelbart etter at dødsfallet var blitt kjent, ble behandlerne på Ruspoliklinikken nedringt av reportere fra aviser, tv og radio. Årsaken til at media henvendte seg til Ruspoliklinikken var at behandlerne både har skrevet og holdt foredrag om de ”nye” brukerne av illegale stoffer, en kategori som den unge jenta kunne sies å tilhøre. Som vikar i resepsjonen befant jeg meg så og si midt i mediestormens øye. Det å befinne seg i en slik intens situasjon gjorde at jeg reflekterte mye mer over dødsfallet enn jeg normalt sett ville ha gjort, og jeg gjorde meg mange tanker rundt dette med bruk av illegale rusmidler og de nye brukerne. Disse tankene ble etter hvert formet til de problemstillingene som ligger til grunn for denne undersøkelsen.

1.2 Oppgavens problemstillinger

Opgavens hovedfokus er på de nye brukerne av illegale rusmidler. Jeg har valgt å intervjuvue åtte representanter for denne gruppen og sett deres tanker, meninger, refleksjoner og historier i lys av virksomhetsteorien. Dette hovedfokuset har blitt delt inn i tre problemstillinger: Hvem er de nye brukerne? Hvilke tanker, meninger og

refleksjoner har informantene om bruk av illegale rusmidler? Og hvordan kan det virksomhetsteoretiske perspektivet benyttes til å belyse bruk av narkotiske stoffer generelt og i forhold til informantenes brukerhistorier spesielt?

1. Hvem er de nye brukerne?

Som tidligere nevnt, har jeg i denne undersøkelsen valgt å intervjuer åtte personer som kan sies å høre til kategorien ”de nye brukerne”. For å kunne bruke dette begrepet eller kjennetegnet om informantene, må jeg først forsøke å gi en nærmere forklaring på hva som legges i dette. Vi skal se på ulike måter å definere denne gruppen på, samt plassere gruppen inn i en historisk sammenheng. Jeg har valgt å se på hvordan de nye brukerne har blitt definert ut i fra et mediaperspektiv, et behandlings-perspektiv og ut i fra det offentlige bildet representert ved en Stortingsmelding. I tillegg har jeg valgt å ta med et kriminologisk innspill. Gruppen blir satt i en historisk sammenheng ved å presentere historien til stoffet MDMA, som er mer kjent ved populærnavnet ecstasy.

For å kunne bruke begrepet ”de nye brukerne” om informantene, er det ikke tilstrekkelig å kun presentere ulike perspektiver eller forståelser om hvilke kjennetegn denne gruppen har – jeg vil også undersøke hvordan informantene i denne undersøkelsen passer inn i de ulike perspektivene. Dette gjøres etter å ha presentert informantenes historier, tanker, meninger og refleksjoner.

2. Hvilke tanker, historier, meninger og refleksjoner har informantene om bruk av illegale rusmidler – både generelt sett og i forhold til sine egne brukerhistorier?

Deres tanker, meninger, historier og refleksjoner er satt i sammenheng med annen forskning om de nye brukerne, virksomhetsteorien og mine egne refleksjoner og mulige slutninger. For å kunne belyse informantenes brukerhistorier står spesielt spørsmålene om hvorfor de begynte og hva som gjorde at de etter hvert ønsket å slutte med bruken, sentralt. I tillegg er det satt fokus på hvorfor det er så vanskelig å slutte med bruken av illegale rusmidler når man faktisk ønsker å slutte. Et annet sentralt tema er begrepene narkotika og narkomane. Hvilke stoffer vil informantene betegne som narkotika? Betegner de seg selv som narkomane? Disse begrepsdefinisjonene er en utfordring for alle som bruker illegale rusmidler, fordi man på den ene siden ønsker å

---

forsvare sitt eget selvbylde, mens man på den andre siden nødvendigvis blir preget av det offentlige bildet på brukere av narkotika og de som defineres som narkomane. Selv om det er det virksomhetsteoretiske perspektivet som er det dominerende gjennom oppgaven, har det også blitt benyttet et stempelingsteoretisk perspektiv. Det har blitt gjort fordi flere av intervjupersonenes utsagn, spesielt i forbindelse med hva som legges i begrepet narkoman, kan relateres til stempelingsteoretiske resonnementer.

3. *Hvordan kan det virksomhetsteoretiske perspektivet benyttes til å belyse bruk av rusmidler generelt og i forhold til informantenes brukerhistorier spesielt?*

Det virksomhetsteoretiske perspektivet kan sees gjennom hele oppgaven, fra innledning til avslutning. Det som har vært hovedutfordringen i denne problemstillingen, har vært å sette begrepet virksomhet i sammenheng med bruken av (illegale) rusmidler. En viktig årsak til at dette perspektivet har blitt benyttet, er ønsket om å vise at all menneskelig aktivitet gjøres i sammenheng og samhandling med samfunnet for øvrig. Noen av spørsmålene som stilles blir som følger: Hvordan kan bruk av rusmidler plasseres i forhold til fri versus nødvendig virksomhet? Hvordan kan det plasseres i forhold til lekevirkosomhet, lærevirkosomhet og arbeidsvirkosomhet - kan bruken defineres inn under en av virksomhetens hovedarter? Kan bruken av (illegale) rusmidler ses på som en egen virksomhet?

1.3 Oppgavens samfunnsmessige begrunnelse

En undersøkelse som denne er relevant i den samfunnsmessige sammenheng fordi forbruket av narkotika har en økende tendens blant ungdom. For å kunne ha mulighet til å snu denne tendensen, er det behov for kunnskap og forståelse om brukerne og deres historier. Moshuus, Rossow og Vestel sier det slik:

”De siste årene har brakt nye narkotikatrender til Norge, og i enkeltmiljøer brukes nå flere typer narkotiske stoffer i forbindelse med festing i helgene. Fra ulike undersøkelser vet vi en del om omfanget av denne bruken, men lite om miljøene og i hvilke sammenhenger opplevelses- og rekreasjonsbruk av narkotiske stoffer gjør seg gjeldende.” (www.dopinfo.no)

For å få en mer konkret forståelse av omfanget av narkotikabruken blant ungdom skal vi se på tallmateriale fremlagt fra to undersøkelser som omhandler dette temaet. Vi skal først se på statistikk fra en undersøkelse utført av Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) i 2002 og deretter statistikk fra en kartleggingsundersøkelse av rusvaner og rusomfang blant 16-17 åringer foretatt av psykologene Kyrre Moen og Jon Aasmund Sandsberg ved Sosialmedisinsk poliklinikk i Moss som ble utført i 2000.

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) foretar årlige spørreskjemaundersøkelser om bruk av rusmidler blant ungdom i alderen 15 - 20 år. Da undersøkelsene startet opp i 1968 omfattet den bare ungdom fra Oslo. I 1986 ble det gjennomført en tilsvarende undersøkelse som dekket hele landet, og fra og med 1990 er både den landsomfattende undersøkelsen og Oslo-undersøkelsen foretatt hvert år. SIRUS sin undersøkelse fra 2002 viser at hasj og marihuana (cannabis) er de klart mest prøvde stoffene, og hele 14,8 % av respondentene oppgir å ha brukt disse. Deretter følget amfetamin (3,4%), ecstasy (2,7%) og kokain (1,5%). Andre narkotiske stoffer er det en relativt lav andel av ungdommene som sier at de noen gang har brukt. Det er 0,8% som oppgir å ha brukt LSD; 0,6% som oppgir å ha brukt GHB, og 0,4% som oppgir å ha brukt heroin. For øvrig er det 5,4% som oppgir å ha sniffet og 0,7% som oppgir å ha tatt stoff med sprøyte (2002:79).

Kartleggingsundersøkelsen til Kyrre Moen og Jon Aasmund Sandsberg (2000) er foretatt på de tre videregående skolene i Moss, og består av et spørreskjema som ble utdelt til grunnkurselever og besvart i løpet av en skoletime. De fikk besvarelser fra 456 av totalt 538 registrerte grunnkurselever, noe som tilsvarer en svarprosent på 85%. Aldersmessig er nærmere 92% 16-17 åringer, og utvalget er omtrent likt fordelt kjønnsmessig. Tallmaterialet fra Kartleggingsundersøkelsen gir inntrykk av at andelen som har prøvd eller bruker narkotika er høyere enn SIRUS sin undersøkelse viser. De vanligste brukte stoffene, som hasj, amfetamin og ecstasy er det en forholdsvis stor andel av de som deltar i kartleggingsundersøkelsen som sier at de har prøvd. 26.5% sier at de har prøvd hasj og av disse har 10.3 % brukt hasj flere enn tyve ganger. 10.3% av utvalget har prøvd amfetamin. 6.2% fem ganger eller mer. Og 11,4% har prøvd ecstasy, mens 5.5% av disse har prøvd fem ganger eller mer. Det er også en relativt

---

stor andel som har prøvd stoffene GHB, heroin og LSD. 4.6% har testet førstnevnte, 1.8% fem ganger eller mer. 3.5% har testet heroin. 1.8% fem ganger eller mer. Og 5.1% har testet LSD. 2.4% fem ganger eller mer (Moen og Sandsberg 2000). I tillegg til at denne undersøkelsen gir et høyere forbruksbilde enn SIRUS sin undersøkelse, viser denne undersøkelsen at kjønnsforskjellen når det gjelder bruk av illegale rusmidler kan være betydelig. Det er i overveiende grad flere gutter som har testet alle de illegale rusmidlene. For eksempel så har 19.5% av jentene testet hasj, mens hele 33.5% av guttene har gjort det samme, og mens 6.3% av guttene har testet heroin gjelder dette kun 1% av jentene.

I denne undersøkelsen har jeg valgt å la åtte unge jenter komme til ordet, jenter som har brukt eller bruker ulike typer narkotika, og som kan sies å tilhøre gruppen av nye brukere. Jeg håper at denne undersøkelsen kan være et lite bidrag i vår søken etter å forstå hvorfor det er slik at stadig flere unge mennesker bruker narkotika, og hvilken mening de legger i denne bruken.

1.4 Fremdriften i oppgaven

Jeg vil her kort presentere fremdriften i oppgaven og hvilke temaer som tas opp i de ulike kapitlene.

I kapittel 2 blir den metodiske tilnærningen til undersøkelsen presentert. Jeg vil se nærmere på hvilken metode som har blitt benyttet og hvorfor, intervjuarbeidet, utvalget, forskningens kvalitet og annet datamateriale, deriblant tidligere forskning, som blir benyttet i oppgaven. I kapittel 3 gis det en kort innføring i virksomhetsteorien som er oppgavens teoretiske grunnlag. Virksomhetsteorien er en omfattende teori, slik at det ikke har vært mulig å gi et dekkende bilde av hele teorien. Med tanke på denne begrensningen har jeg valgt å gi en kort presentasjon av rammeverket, for deretter å fokusere på selve begrepet virksomhet. I tillegg til fokuset på begrepet virksomhet, kommer jeg her inn på virksomhetsteoriens forståelse av avvik. Denne forståelsen står sentralt i oppgaven fordi bruk av illegale rusmidler regnes som et avvik fra normalen i store deler av det norske samfunnet. Jeg vil også kort presentere et stempingsteoretisk innspill. I kapittel 4 går jeg inn på den historiske bakgrunnen til stoffet MDMA, hvis

mest kjente kallenavn er ecstasy. Dette stoffet har det vært mye skrevet om i mediene, og ecstasy kan kanskje sies å være det symbolske samlingspunktet for betegnelsen av den nye gruppen brukere. Historien viser oss noen av mytene som er knyttet til stoffet, og den viser oss også at selve effekten av stoffet kan til en viss grad skyldes hvilke forventninger man har til bruken og opplevelsen.

Denne oppgaven har fokus på de nye brukerne. En definisjon av en ny gruppe brukere, må nødvendigvis settes opp i mot en definisjon av en gammel gruppe brukere. I kapittel 5 fremmes ulike perspektiver på hva som skiller de nye brukerne fra de gamle brukerne. I det påfølgende kapittelet (6) kommer informantenes egne tanker og meninger om hva de legger i begrepene narkotika og narkomane frem. Jeg har også sett på hva en annen undersøkelse blant dem som kan kalles for de nye brukerne har kommet frem til om dette temaet. I kapittel 7 har jeg sett nærmere på de ulike forståelsene av hvorfor informantene i denne undersøkelsen begynte å bruke narkotiske stoffer. Det gjøres rede for informantenes egne forklaringer på og forståelser av hvorfor de begynte, og jeg har deretter sett på deler av deres livshistorier som også kan være med på å forklare hvorfor de begynte å bruke stoffer.

Virksomhetsteoriens forståelse av behov og motiv står sentralt i dette kapittelet.

Deretter, i kapittel 8, behandles informantenes stoffhistorier, hvilke stoffer de har brukt og hvor omfattende bruken etter hver ble. Stoffbruken vil bli sett i sammenheng med stadiemodellen som er utviklet av Willy Pedersen. Kapittel 9 fokuserer på de problemene som informantene opplevde som følge av bruken av stoff, og som etter hvert førte til at de bestemte seg for å slutte med bruken eller roe bruken betraktelig ned. I det kapittel 10 ser jeg på hvorfor det ikke var så enkelt å slutte med bruken for flere av informantene. Det å slutte med bruken, innebar så mye mer enn å gi slipp på selve stoffene. Mange opplevde at livet deres ble helt annerledes, og at de måtte gi slipp på både venneflokk og miljø for å kunne slutte med bruken av stoff. I tillegg opplevde mange at det var vanskelig å bli en del av den ”nyktre” verden igjen.

I kapittel 7 til 9 har jeg sett på informantenes tanker, meninger, refleksjoner og historier. I kapittel 11 ser jeg på den informasjonen som har kommet frem, og sammenligner denne med bildet på de nye brukerne som kom frem i kapittel 5. Spørsmålet er om informantene stemmer overens med bildet av de nye brukerne som

presenteres i media, i det offentlige bildet og i rusomsorgen. I kapittel 12 drøftes bruken av (illegale) rusmidler i lys av fri og nødvendig virksomhet, og i lys av dødsvirksomhet, livsvirksomhet og livstruende virksomhet. Det drøftes også om bruk av (illegale) rusmidler kan kategoriseres under en eller flere av virksomhetens hovedarter, nemlig lekevirksomhet, lærevirksomhet og arbeidsvirksomhet. Kapittel 12 handler også om de uformelle reglene vi har for bruk av rusmidler i samfunnet vårt. Kapitlet avsluttes med en diskusjon om bruk av rus kan sees på som en egen virksomhet og som en dominerende virksomhet. I kapittel 13 vil jeg forsøke å trekke opp noen tråder fra hele oppgaven og vise til de viktigste funnene som er gjort i denne undersøkelsen.

2. Metode og tidligere forskning

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på oppgavens fundament som består av intervjuer med åtte unge jenter, bruk av statistikk og annen forskning. Jeg skal se på hvorfor jeg har valgt kvalitative intervjuer som metode, og hvilke tanker og forutsetninger jeg som forsker hadde forut for intervjuene. Deretter gjennomgås den prosessen som intervjuene har bestått av – fra intervjuguiden, til gjennomføringen av intervjuene og til slutt analysen av materialet. Det sees også på utvalget og på det statistiske materialet som er benyttet i oppgaven, samt på den tidligere forskningen som har blitt benyttet i oppgaven. Kapitlet avrundes med en vurdering av forskningens kvalitet.

2.1 Valg av framgangsmåte og tanker rundt forskningsprosessen

Hvilken metode man velger i en undersøkelse er avhengig av flere forhold. To sentrale stikkord i denne sammenhengen er den eller de valgte problemstillingene og den teoretiske forståelsen man legger til grunn. I denne undersøkelsen var det problemstillingen eller forhåndsoppfatningen om hva undersøkelsen skulle handle om som bestemte valg av metode. Jeg ønsket å vite mer om de nye brukernes egne forståelser om sin stoffbruk, deres meninger om begreper relatert til narkotiske stoffer og deler av deres livshistorier.

Den opprinnelige tanken var å nærme seg problemstillingen ved å studere et utvalg av klientjournalene til Ruspoliklinikken og benytte dokumentanalyse som metode. Jeg sendte søknad om dette til forskningsrådet på Buskerud Sentralsykehus og fikk godkjent en slik fremgangsmåte, såfremt jeg kontaktet hver enkelt innehaver av de journalene jeg ville benytte og fikk samtykke fra disse. Etter å ha diskutert ideen nærmere med behandlere og veiledere, ble denne tilnærmingen forkastet. Årsaken til dette var tredelt. For det første ville journalene inneholdt en god del irrelevant informasjon for prosjektet, samt at ulik registreringspraksis blant behandlerne ville kunne føre til problemer med å sammenligne journalene. Et annet og minst like vesentlig aspekt, er at en journal er et svært sårbart materiale for den personen det

---

gjelder. Det kunne ha blitt vanskelig å få tillatelser fra innehaverne til å bruke deres journaler. Den tredje årsaken til at denne tilnærmingen ble forkastet var, som tidligere nevnt, ønsket om å få frem brukernes egne opplevelser og meninger rundt sitt stoffbruk. Og ved bruk av journaler ville min forståelse av materialet blitt en tredjehånds fortolkning. Først fra informantene selv, deretter fra behandleren som skrev journalen og til slutt mine. For å få frem den subjektive forståelsen hos informantene ville mer dyptgående intervjuer være en mer egnet metode. I et intervju har man større mulighet til å få materiale som kan gi innsikt i informantenes forståelse av sin virkelighet og livssituasjon. Jeg finner støtte for dette blant annet hos Tove Thagaard: *”Formålet med et intervju er å få fylldig og god informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon. Intervju gir data om hvordan informanten forstår erfaringer og begivenheter i sitt eget liv ”* (1998:79).

I følge Thagaard blir data fra et intervju preget av faktiske hendelser, informantens egen forståelse, hvordan forskeren oppfattes og hvordan denne oppfatter informanten (1998:kap5). Jeg tenkte gjennom disse aspektene før jeg startet med intervjuene, både selve intervjusituasjonen som vil si de faktiske hendelsene som jeg hadde mulighet til å kontrollere til en viss grad, hvordan informantene ville oppfatte meg og hvordan jeg ville oppfatte informantene. Det var viktig for meg å klargjøre mitt eget ståsted før jeg begynte med intervjuene nettopp fordi jeg som forsker kunne påvirke de data jeg ville få. Jeg tenkte spesielt gjennom mitt forhold til bruk av narkotiske midler før jeg bega meg ut på det første intervjuet. Ut i fra diskusjoner og meningsutvekslinger med familie, venner og bekjente, fant jeg ut at jeg trolig var mer åpen og mindre fordømmende når det gjelder bruk av ulovlige rusmidler enn det gjennomsnittet av befolkningen er. Jeg hadde lest og hørt ulike synspunkter om narkotiske stoffer, både positive og negative. Jeg trodde ikke at jeg hadde noen rundt meg som hadde brukt eller bruker narkotiske stoffer som for eksempel ecstasy. Dette har i ettertid vist seg å ikke være riktig, men poenget var at jeg ikke var klar over dette på forhånd, og at den kunnskapen jeg hadde om illegale rusmidler kun var av boklig art. Jeg tror at det kan ha vært en fordel i og med at det gjorde meg veldig åpen for den informasjonen som informantene kom med.

Jeg ble også klar over at jeg var skeptisk innstilt til ulike avskrekkingskampanjer som gjerne brukes for å få ungdom til å slutte med eller fortrinnsvis aldri begynne med narkotiske stoffer. En slik kampanje kan muligens være nyttig for å avskrekke noen fra å prøve illegale rusmidler, men på den annen side vil ungdom som prøver narkotiske stoffer raskt finne ut at avskrekkingskampanjene er sterkt overdrevet med tanke på de umiddelbare konsekvensene. Dette kan føre til at man også blir skeptiske til sannhetsgestalten i informasjon om langsiktige konsekvenser. Samtidig ble jeg klar over at jeg hadde liten tro på at bruk av rusmidler bør stå sentralt i noens liv. Jeg var også skeptisk til å gjøre bruken av rusmidler til en persons hovedstatus, og det å se rusbruken kun på individnivå og/eller gruppenivå. Howard Becker (1963) skiller mellom hovedstatus og bistatus. De fleste avviksbetegnelser, som for eksempel ”narkoman”, vil utgjøre en hovedstatus. Det er gjerne knyttet en rekke tilleggskjennetegn til en persons hovedstatus. For eksempel har mange en oppfatning av at en narkoman er en som tigger om kronestykker, en som gjør kriminelle handlinger og lignende. Slikt sett generaliseres et konkret avvik til et generelt trekk ved en person, og vi ”glemmer” andre trekk denne personen kan ha. Jeg var og er av den oppfatning at det eksisterer et gjensidig påvirkningsforhold mellom individer, grupper, institusjoner og samfunnet generelt også på rusmiddelfeltet (jvf. virksomhetsteorien), og dette er tema vi vil komme tilbake til senere i oppgaven.

Angående selve intervjusituasjonen håpet jeg å kunne oppnå en åpen stemning i intervjuene, men jeg var samtidig klar over at det kunne bli vanskelig i en slik konstruert kontekst. Det å skulle fortelle om personlige erfaringer og hendelser fra eget liv til en totalt fremmed person, kan føles vanskelig. Det ville også være uvant for meg som intervjuer å stille personlige spørsmål til mennesker jeg ikke hadde noe kjennskap til fra før. Jeg fant det mest naturlig for meg å bruke metoden som er utarbeidet fra feministisk hold (blant annet fra Dorothy Smith) hvor jeg ikke bare spurte om informantenes erfaringer, men også delte mine erfaringer med informantene der det føltes riktig. Som nevnt har jeg ikke erfaring med bruk av narkotika, men jeg har erfaring med bruk av alkohol i festsammenheng og jeg er av den oppfatning at disse erfaringene kan relateres. Jeg tror at intervjuene ble mindre upersonlige og ”kalde” siden jeg var innstilt på å gi noe av meg selv og gi intervjuene et preg av samtale, så langt det var mulig. Det ville vært unormalt for meg å skulle forholde meg

---

nøytralt og ikke delta i samtalene på en tilnærmet naturlig måte. Samtidig som jeg mente det var viktig å vise forståelse for informantenes situasjon og livshistorie i intervjuene, var jeg forsiktig med å ikke bli til informantenes talsperson. Jeg ønsket å opprettholde min integritet som forsker.

Jeg var på forhånd bekymret for at informantene skulle oppfatte meg som en moralistisk voksenperson som ville fordømme deres livsstil og holdninger til narkotika. En slik oppfatning av meg ville nødvendigvis påvirke de opplysningene jeg ville få ut av intervjuet. Jeg var derfor nøye med å understreke min posisjon som student, noe jeg håpet ville virke mindre avskrekkende enn en posisjon som forsker. Jeg håpet også at aldersforskjellen ville være liten nok til at vi ville komme på likefot, samt at det ville være positivt at vi var av samme kjønn. Selv var jeg 25-26 år da jeg gjennomførte intervjuene, og informantene var i alderen 18 til 23 år. Min naturlige nysgjerrighet og det at jeg er glad i mennesker, var også noe jeg håpet ville påvirke deres holdninger til meg på en positiv måte.

2.2 Oppgavens hovedmateriale - intervjuene

Intervjuguiden

Da jeg utarbeidet intervjuguiden hentet jeg ideer og inspirasjon fra andre forskeres intervjuguider. Jeg tok utgangspunkt i intervjuguiden til Ericsson, Lundby og Rudberg (1985) på grunn av en for meg logisk oppbygging, og jeg benyttet også noen av spørsmålene derfra. I tillegg hentet jeg tips fra intervjuguiden til Anniken Sand (2000). Siden utviklet jeg dette videre til en guide som passet til min problemstilling. Guiden ble skrevet i mange varianter, og ble først klar etter samtale med veileder Regi Th. Enerstvedt for revidering. Han påpekte noen formuleringer og bruk av setningsoppbygging som hadde vært upraktiske å benytte i en intervjusituasjon.

Spørsmålet om hvor personlige og nærgående spørsmål som kunne bli stilt sto sentralt under utarbeidelsen av intervjuguiden. Etter en grundig overveielse satte jeg en grense to steder. Jeg spurte ikke om foreldrenes forhold til rusmidler, da de selv ikke var til stede og kunne korrigere informasjonen. Jeg spurte heller ikke informanten om

innholdet i deres behandling for bruk av rusmidler. I stedet spurte jeg om eventuelle problemer informantene møtte på som følge av stoffbruken, samt hvorfor vedkommende søkte behandling. Ut over dette ble det opp til informanten om hun ønsket å si noe om selve behandlingen.

Intervjuguiden ble endret noe etter det første intervjuet. Noen av formuleringene ble forenklet, samt at jeg tok med et spørsmål som handlet om det var noen på informantenes skoler som hadde lagt merke til deres bruk av rusmidler. Dette var et tema som min første informant selv hadde kommet inn på i løpet av intervjuet, og som hun var svært opptatt av. Etter det tredje intervjuet endret jeg også noe på guiden. To av tre informanter hadde kommet inn på temaet mobbing uten å ha blitt spurt direkte. Jeg synes dette var interessant og bestemte meg for å innlemme dette i guiden.

Jeg brukte intervjuguiden som veiledende under intervjuet, og forsøkte i størst mulig grad å la samtalen flyte og la informantene fortelle på sin egen måte og i sin egen rekkefølge. Dette har til dels fungert svært bra. Denne fremgangsmåten førte til en god stemning under intervjuene, samt interessant informasjon som kom uoppfordret fra informantene. Slikt sett mener jeg at det jeg oppnådde ved denne metoden, veier opp for et eventuelt tap av informasjon i de tilfellene jeg ikke har fått stilt alle spørsmålene fra intervjuguiden. I tillegg spurte jeg alle informantene om jeg kunne ta kontakt dersom det var noe jeg lurte på i etterkant, slik at jeg hadde en mulighet til å komplementere bildet dersom vesentlige biter manglet.

Utvalget – hvem og hvordan

Utvalget i undersøkelsen består av syv informanter som har vært, skal til, eller går til polikliniske samtaler på Ruspoliklinikken i Drammen, og av én informant som ikke har forbindelse til Ruspoliklinikken. Alle åtte er jenter. Jeg valgte å fokusere på såkalte nye brukere av narkotiske stoffer, det vil si unge brukere som i hovedsak har brukt eller bruker stoffer som ecstasy og amfetamin. Den ene informanten som ikke hadde forbindelse til Ruspoliklinikken var venninne med en av de andre syv informantene, og kom sammen henne da hun skulle intervjues. Jeg valgte da å intervju begge to samtidig fordi venninnen også kunne betegnes som en av de nye brukerne, og fordi jeg så at det kunne være en nyttig erfaring. Fordelen med dette intervjuet var at jeg lærte

---

mye av samtalen informantene i mellom, og jeg fikk også tydeliggjort noen av forskjellene mellom en bruker som har oppsøkt behandling og en som ikke har oppsøkt behandling. Blant annet var de svært uenige når det gjaldt stoffenes fysiske bivirkninger. Ulempen var at det var lett å fortape seg i samtalen og det var vanskelig å huske på om begge to hadde besvart de spørsmålene jeg stilte.

Den opprinnelige tanken var å intervjuer begge kjønn. Men etter å ha intervjuet fire jenter på rad bestemte jeg meg for å holde meg til ett kjønn, siden det kunne gjøre utvalget mer homogent. Utvalget er også relativt homogent når det gjelder alder, den yngste er 18 år og den eldste er 23 år.

Jeg gjorde en avtale med behandlerne på Ruspoliklinikken som innebar at de undersøkte om det var en eller flere av deres klienter som passet som informanter i min undersøkelse. Det vil si at utvalget mitt er basert på om behandlerne mente at informantene kunne kategoriseres som en av de nye brukerne. Behandlerne spurte aktuelle kandidater om de var villige til å la seg intervjuer og delta i denne undersøkelsen. Dersom vedkommende stilte seg positiv til dette fikk jeg telefonnummeret til den mulige informanten av den aktuelle behandleren, slik at jeg kunne ringe og inngå nærmere avtaler med vedkommende om tid og sted. Jeg fortalte informantene noe om problemstillingen og intervjusituasjonen på telefonen før de tok avgjørelsen om de ønsket å delta i undersøkelsen eller ikke. Deretter inngikk vi en avtale om tid og sted for intervjuet. Alle jeg ringte til stilte seg positive til å delta i undersøkelsen. Behandlerne på Ruspoliklinikken ble slik sett mine portvakter siden det var de som hjalp meg med å få kontakt med informanter.

Å få informanter til undersøkelsen på denne måten var spesielt fordelaktig på grunn av anonymiseringsproblemet. Ruspoliklinikken har en stor klientgruppe, slik at det er lite trolig at noen vil kunne gjenkjenne informantene i oppgaven dersom de ikke forteller om dette selv. I tillegg så ble alle intervjuene utført på Ruspoliklinikken. Siden nesten alle mine informanter skulle gå, gikk eller går til behandling der, var det tvilsomt om noen utenforstående skulle ha fått vite at de deltok som informanter i denne undersøkelsen. En alternativ metode jeg kunne ha benyttet for å skaffe informanter, kunne ha vært å ta i bruk snøball-metoden. Det vil si at jeg hadde fått tak i informanter via mine venner og bekjente, og via informantenes venner og bekjente. Grunnen til at

jeg ikke ønsket å benytte denne metoden, er at Drammen er en by med relativt gjennomsiktige forhold slik at jeg tror det kunne blitt vanskelig å opprettholde anonymiteten til informantene.

Intervjuene ble utført over et relativt langt tidsrom av to årsaker. For det første var det tidkrevende å få tak i informanter. For det andre var det flere av informantene som ikke møtte til våre avtaler. Jeg hadde avtalt å møte ti informanter, men endte opp med åtte til slutt. Det var kun to av de åtte informantene som møtte opp til den første avtalen, resten hadde jeg fra to til tre avtaler med før intervjuene ble gjennomført. Noe av grunnen til at flere ikke overholdt avtalene var trolig nervøsitet for selve intervjuet, samt at enkelte av informantene har vanskelig for å overholde avtaler generelt. De to mulige informanter som aldri møtte opp, hadde jeg også flere avtaler med. Den første informanten hadde jeg tre avtaler med uten at hun møtte opp, før jeg oppga forsøket på å få gjennomført intervjuet. Den andre møtte ikke opp på første avtale, men ringte for å gjøre om på avtalen. Vi satte en ny dato, men hun ombestemte seg og ønsket ikke å delta i undersøkelsen likevel. Det var to svært ulike begrunnelser til at disse to aldri møtte opp til intervjuene. Førstnevnte var inne i en svært dårlig periode og orket sannsynligvis ikke den påkjenningen det ville være for henne å bli intervjuet. Den andre jenta var kommet over stoffproblemene og hadde fått orden på livet sitt, og ønsket trolig ikke å prate mer om den fasen i livet sitt.

Intervjusituasjonen

Alle intervjuene ble gjennomført på Ruspoliklinikken. Jeg spurte informantene om de ønsket å utføre intervjuene noen andre steder, men jeg fikk inntrykk av at alle var komfortable med å treffes på der.

Jeg innledet intervjuene med å fortelle om undersøkelsen, og spørre om informanten hadde noen spørsmål før vi begynte. Jeg var opptatt av å finne en balansegang mellom det å vekke tillit hos informantene og det at de ikke skulle føle at de hadde fortalt meg mer enn det de selv følte var greit. Jeg ønsket ikke at noen skulle sitte igjen med en vond følelse etter endt intervju. Før hvert intervju gjorde jeg informantene oppmerksomme på at de ikke måtte svare på de spørsmålene jeg stilte dersom de ikke ønsket dette. Dersom jeg følte at informanten var ubekvem overfor enkelte spørsmål,

---

gjentok jeg dette under selve intervjuet. Min biveileder nevnte også at jeg hadde muligheten til å be informanten kontakte behandleren sin dersom jeg syntes det var nødvendig. Det var godt å vite om muligheten, men det ble ikke en aktuell problemstilling under noen av intervjuene. Selv har jeg inntrykk av at flere av informantene opplevde det som positivt å dele noe av sin historie med meg. Jeg følte også at det ble en god stemning i intervjuene, både fordi jeg selv gikk inn for det og fordi jeg møtte velvilje og positiv innstilling hos informantene.

I begynnelsen av hvert enkelt intervju skrev informanten og jeg under på en samtykkeerklæring hvor jeg blant annet forpliktet meg til å anonymisere informanten. Jeg tok alltid en kopi av avtalen, slik at vi hadde en hver. Deretter spurte jeg om det var greit for informanten om jeg tok opp samtalen på bånd, og satte i gang båndspilleren hvis informanten samtykket. Alle informantene samtykket, noe jeg synes var veldig positivt¹. Jeg begynte alltid samtalen med å spørre om skolegang og jobb, og fulgte deretter opp med spørsmål i den retningen som informantene selv valgte. For eksempel kom mange av informantene inn på fremtidsplaner da vi snakket om skolegang og jobb, slik at det ble naturlig å spørre mer detaljert om dette. Hvor mye jeg styrte samtalen, var svært avhengig av informanten. For eksempel var min andre informant tydelig nervøs, og det førte til at jeg styrte denne samtalen i større grad enn jeg gjorde med blant annet den første informanten som pratet mye ledigere. Det var under det tredje intervjuet at en av informantene hadde med seg en venninne, og hvor jeg valgte å intervjuer begge samtidig. Dette ble styrt i mindre grad enn de foregående, fordi samtalen informantene i mellom også var svært interessant. De neste fire intervjuene forholdt seg på omtrent samme måte som det første. Det vil si at jeg intervjuet en informant av gangen, samt at jeg styrte intervjuene i så liten grad som mulig. Til sammen hadde jeg syv intervjuer med i alt åtte informanter.

---

¹ I forbindelse med et metodeseminar hadde jeg tidligere forsøkt å intervjuer og skrive ned svarene, og jeg erfarte at dette ikke var en god arbeidsmåte for meg. Jeg opplevde at samtalen ble oppstykket av at jeg skrev ned svarene underveis og at jeg ble avskåret fra å konsentrere meg så mye om samtalen som jeg ønsket. Jeg erfarte også at informantene den gangen var veldig opptatt av hva jeg skrev og ønsket å rette på svarene sine dersom de ikke synes det så bra ut på papiret.

Transkribering

Jeg valgte en tilnærmet fullstendig transkribering av intervjuene. Det vil si at jeg skrev ordrett ned alt informantene sa, og tok med alle pausene og muntlige uttrykk som ”ikke sant”, ”og sånn” og ”liksom”. Jeg har utelatt enkelte seksjoner hvor informanten og jeg fortaper oss i småprat. I de sitatene jeg benytter i oppgaven har jeg utelatt deler av det muntlige språket av den enkle grunn at vi uttrykker oss på en mindre sammenhengende måte muntlig enn skriftlig. Samtidig har jeg forsøkt å ikke utelate for mye av de muntlige særtrekkene, slik at leseren i størst mulig grad kan sette seg inn i den opprinnelige samtalen. Jeg har valgt å bruke en del sitater fra informantene i oppgaven, både for å understreke viktige forhold, for å yte informantene størst mulig rettferdighet, og for å gi leseren mulighet til å leve seg inn i deres historier.

Fordelen med båndopptak var at jeg fikk med meg alle ord, uttrykk og formuleringer som informantene brukte. En annen fordel var at jeg kunne huske en del faktorer og hvordan stemningen hadde vært i hvert enkelt intervju, ved å høre på båndene i etterkant av intervjuene. Jeg har sett at andre² følte at de mistet mye av sammenhengen når de transkriberte båndene, men jeg opplevde det ikke slik.

Ulempen med båndopptak er at det er en tidkrevende metode. I tillegg så opplevde jeg at båndopptakeren sviktet meg i det første intervjuet. Av et drøyt timeslangt intervju fikk jeg kun halvparten på bånd, og da med så dårlig lyd at det tok svært lang tid å få transkribert det. Dette hemmet meg ikke så mye fordi jeg fikk en anelse om båndopptakets dårlige kvalitet allerede under selve intervjuet. Det førte til at jeg skrev ned alt jeg husket fra intervjuet med en gang dette var avsluttet. Jeg tror ikke at jeg mistet noe informasjon, men jeg mistet muligheten til å bruke sitater fra hele intervjuet. De resterende intervjuene ble fullstendig transkribert.

Et opptak kan være svært avslørende både for informanten og for personer rundt informanten hvis noen utenforstående skulle få tak i det. Derfor lovet jeg alle informantene at jeg ville ødelegge båndene etter at jeg hadde transkribert dem, noe jeg

---

² Blant annet Inger-Synøve Haldar (1998)

---

også gjorde. Utskriftene har jeg beholdt, men i disse har jeg latt være å skrive ned både egennavn på informantene og alle de personene som blir nevnt, samt stedsnavn.

Analyse av intervjumaterialet

Denne undersøkelsens hovedfokus er på informantenes bruk av (illegale) rusmidler, deres brukerhistorie og hvordan de selv opplever bruken. I tillegg er det flere andre aspekter ved livene deres som også belyses i undersøkelsen, og som setter rusbruken inn i en sammenheng – som for eksempel deres forhold til venner og miljøet rundt seg, til foreldrene sine og til skolen. Etter at alle intervjuene var ferdig transkribert, lest og sammenlignet, ble materialet delt inn i ni kategorier av informasjon fra og om informantene. Disse kategoriene var som følger:

1. Skole, jobb og interesser
2. Mobbing og selvbilde
3. Familien/fosterhjem/institusjon
4. Rusbruk – første gang, hvilke stoffer, hvorfor begynne og fortsette, positive opplevelser,
5. Negative opplevelser med narkotika
6. Behandling
7. Narkotika, narkomane og media
8. Om andre brukere
9. Nåtid (Hvordan går det med informanten i nåtid?)

Etter å ha kategorisert alle intervjuene på denne måten ble hvert enkelt intervju forkortet til et oversiktsbilde på rundt 2-3 sider, noe som var en kraftig forkorting i forhold til de transkriberte intervjuene. I tillegg til et oversiktsbilde for hver enkelt informant, laget jeg også et oversiktsbilde for hver enkelt kategori. Disse kategoriene ble deretter knyttet sammen med teori, for å kunne se det innsamlede datamaterialet i en sosiologisk sammenheng.

2.3 Sentrale arbeider som har blitt benyttet i oppgaven

I tillegg til intervjuene, har jeg benyttet meg av annet datamateriale som statistikk, medieoppslag om ecstasy, forskning om de nye brukerne, forskning om bruk av rusmidler generelt og arbeider som tar utgangspunkt i virksomhetsteorien. Disse arbeidene og teoretikerne har blitt benyttet der det synes formålstjenlig i oppgaven. Selve virksomhetsteorien blir presentert i et eget kapittel. Jeg skal her raskt gå gjennom kapitlene i oppgaven og presentere de arbeidene som har blitt benyttet. De mest sentrale arbeidene som er benyttet i denne oppgaven presentert i underkapittel 2.4.

Kapittel 1

I kapittel 1 har jeg benyttet to statistiske undersøkelser for å kunne si noe om hvor utstrakt bruken av narkotika er blant ungdom. Jeg vil her se nærmere på grunnlaget for tallene fra de to undersøkelsene, samt si noe om feilmarginene som man bør være oppmerksom på.

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) foretar årlig to sett av undersøkelser, en som er landsomfattende og en som er fokusert på Oslo-ungdom. De to sett av undersøkelser foregår ved at det samme spørreskjemaet blir sendt til to representative utvalg av ungdom i alderen 15-20 år, ett utvalg som bare omfatter ungdom som er registrert bosatt i Oslo og ett som omfatter hele landet, inkludert Oslo. Det er viktig å huske på at spørreskjemaundersøkelser alltid vil være forbundet med visse feilkilder (alle svarer ikke, en del av svarene kan bevisst eller ubevisst være feil, osv) og at undersøkelsene det her refereres til er rettet mot ungdom i sin alminnelighet. Det er også viktig å huske på at det er grunn til å tro at ungdom som regelmessig bruker narkotiske stoffer enten det dreier seg om cannabis eller sterkere stoffer, vil være underrepresentert i undersøkelsene.

Kartleggingsundersøkelsen til Kyrre Moen og Jon Aasmund Sandsberg (2000) som er foretatt på de tre videregående skolene i Moss, vil også være forbundet med visse feilkilder. I tillegg til mulig feil i utfylling av spørreskjemaet og liknende, forutsetter denne undersøkelsen at deltakerne går på videregående skole og at de var til stede da

---

spørreskjemaet ble utdelt. Det blir oppgitt at 69 elever hadde forlatt skolen før denne undersøkelsen ble foretatt, og at 24 av disse ble oppgitt av oppfølgings-tjenesten å ha vært involvert i rusbruk. I tillegg var det 15 ungdommer fra Mossedistriktet som ikke benyttet seg av sin rett til videregående skole det året. Det vil derfor også i denne undersøkelsen være grunn til å tro at ungdom som regelmessig bruker narkotiske stoffer vil være underrepresentert.

Noen lesere vil kanskje sette spørsmålstegn ved om to undersøkelser som omhandler ungdom i alderen 15-20 år og 16-17 år er relevant for intervjupersonene i denne undersøkelsen som er i alderen 18 til 23 år. Grunnen til at disse undersøkelsene er valgt og sees på som relevante i denne sammenhengen, er at intervjupersonene selv var i aldersgruppen 13-15 år da de først begynte med narkotiske stoffer.

Kapittel 2

I dette kapitlet er det Tove Thagaards (1998) systematiske og oversiktige fremstilling av kvalitativ metode som har vært det arbeidet jeg har benyttet mest, i tillegg til den teoretiske kunnskapen jeg har opparbeidet meg om metode i løpet av flere år på universitetet.

Kapittel 3

For å gi en innføring i virksomhetsteorien har jeg benyttet arbeider av sentrale, norske virksomhetsteoretikere som Regi Enerstvedt og Yngve Hammerlin, og supplert med innspill fra en innføringsbok om virksomhetsteorien, samt arbeidet til Tina Østerberg. I det stemplingsteoretiske innspillet i dette kapitlet har jeg valgt å benytte klassiske arbeider som er fremstilt på en oversiktlig og innsiktsfull måte av Ragnar Hauge (1990). Virksomhetsteorien og stemplingsteorien vil bli behøring presentert i dette kapitlet, og jeg vil derfor ikke komme nærmere inn på dette her.

Kapittel 4

I kapittel 4 har jeg benyttet mange kilder, både av norske og engelsktalende teoretikere, for å kunne belyse ecstasys historie og utbredelse på best mulig måte. Når det gjelder forskning om narkotika generelt og ecstasy spesielt, har jeg fokusert på

nyere bøker (utgitt 1994-2000) og også valgt å bruke både norske og engelske bøker for å få bredest mulig perspektiv. Jeg synes også at dette var en praktisk måte å få krysstestet det historiske perspektivet på.

Kapittel 5

I dette kapittelet har jeg benyttet ulike kilder for å belyse hva som muligens skiller den nye gruppen brukere av narkotiske stoffer, fra den gamle gruppen med brukere. Skillet belyses ut i fra et mediaperspektiv, et behandlingsperspektiv og ut i fra et offentlig perspektiv.

Den delen av kapittelet som omhandler mediernes perspektiv på bruken og brukere av narkotika er basert på to kilder. Den ene kilden er egen komparativ analyse (Line Lillebuen, 2000) av avisartikler fra Aftenposten som handlet om stoffet ecstasy. I denne undersøkelsen ble Rune Endresen sin analyse av 54 artikler fra Aftenposten gjort i 1997 sammenlignet med min egen analyse av 74 artikler fra Aftenposten i 2000.

Den andre kilden jeg har valgt å benytte Hege Malteruds undersøkelse ”Narkomane går ikke på morgenklubb” fra 1999, hvor hun illustrerer den ulike fremstillingen ”de narkomane” og ”de andre” får i media. Hennes materiale er basert på søk i Aftenpostens interaktiv. Hun søkte på ordene narkoman, narkomane, ecstasy, GHB, motedop og partydop i artikler som var lagt ut fra og med 1. januar 1999. Malterud har valgt å presentere det hun kaller for tendenser i artikkelutvalget. Hun skriver selv at subjektiviteten i en slik metode er sterk, men at hun likevel har valgt denne fremgangsmåten nettopp fordi det hun ønsker å si noe om er det subjektive bildet man danner seg av ”de narkoman” og ”de andre” når man leser disse artiklene.

Grunnen til at jeg har brukt disse undersøkelsene er at mange nordmenn får sin informasjon om de nye brukerne og de nye stoffene gjennom media, og avisene er et sterkt medium. Det avisene skriver kan påvirke hvilke oppfatninger mange har av brukerne og stoffene. Avislesere flest er klar over ”skandalepreget” og salgsstrategiene til avisene, og tar ikke alt som står i avisene for rene faktaopplysninger. Samtidig er det få som har tilgang på andre og utfyllende kilder om dette temaet. Derfor tror jeg at avisene kan gi et bilde av hvilke oppfatninger nordmenn flest har om brukerne og stoffene.

Behandlingsperspektivet er basert på et hefte som er utarbeidet av Ruspoliklinikken i Drammen – *”De ”nye” stoffmisbrukerne. Hvem er de, hva ruser de seg på og hvordan kan vi behandle dem? Erfaringer fra PUT Drammen 1996-1998”*. Ruspoliklinikken i Drammen var blant de første som kom i kontakt med den første generasjonen av de nye brukerne, det vil si pionerene innenfor dette feltet som hadde brukt stoffer en stund og som opplevde at de trengte hjelp for å takle problemer som oppsto som følge av bruken.

Det offentlige perspektivet på de nye og de gamle brukerne blir belyst ved hjelp av Stortingsmelding nr.16 (1996-97) som kilde. Denne meldingen omhandler narkotikapolitikken i Norge, og legger sentrale føringer for arbeidet med brukere og mot narkotiske stoffer i landet vårt.

I det samme kapittelet presenteres også et kriminologisk innspill. Bakgrunnen for dette er at kriminologien etter min mening har en tradisjon for å se mennesket og samfunnet på en noe annerledes måte, og derfor kan gi friske innspill i en debatt rundt mange samfunnsmessige problemstillinger. Jeg har valgt å benytte Nils Christie og Kjetil Bruuns bok *”Den gode fiende”* som kilde. Denne boken er kun ni år gammel, men har allerede markert seg som en bok alle som er opptatt av spørsmål vedrørende rusproblematikk bør kjenne til.

Kapittel 6

I dette kapittelet er det informantenes begrepsoppfattelser som står i fokus. I tillegg har jeg valgt å ta med et innspill fra Anniken Sand (2000). Dette har jeg gjort fordi hun kommer inn på mange av de samme temaene som tas opp i denne oppgaven. Anniken Sands arbeide blir presentert i kapittelet om tidligere forskning.

Kapittel 7

Her benyttes det virksomhetsteoretiske perspektivet til å belyse hvorfor informantene begynte å bruke narkotiske stoffer. De virksomhetsteoretiske arbeidene som benyttes presenteres i kapittel 3.

Kapittel 8

I kapitlet om brukerhistorier har jeg valgt å benytte Willy Pedersens stadiemodell. Denne modellen beskriver den vanligste veien å gå når det gjelder bruk av ulike typer rusmidler. Her har jeg benyttet både boken hans *"Bittersøtt"* (1998) og en forskningsrapport han har skrevet sammen med Anders Skrondal - *"Ecstasy and new patterns of drug use: a normal population study"* (1999).

Kapittel 9 og 10

I disse to kapitlene står datamaterialet fra intervjuene sentralt, mens det teoretiske materialet fra virksomhetsteorien og stemplingsteorien benyttes som ramme for informantenes handlinger og forståelse.

Kapittel 11

I dette kapitlet brukes arbeidene som har blitt presentert i kapittel 3, 4 og 5, sammen med datamaterialet, for å undersøke om informantene kan betegnes som nye brukere.

Kapittel 12

Kildene som benyttes i dette kapitlet, har tidligere blitt presentert i kapittel 3.

2.4 Tidligere forskning

I dette delkapitlet skal jeg presentere tidligere forskning som har blitt benyttet i stor grad i denne undersøkelsen. Innenfor et felt som rusmiddelforskning finnes det et stort antall interessante arbeider man kan ta for seg, jeg har begrenset utvalget til fire arbeider som jeg anser som spesielt relevante for denne undersøkelsen. Jeg vil her presentere hovedoppgaven til Niels Fredrik Skarre (2002), hovedoppgaven til Anniken Sand (2000), boken *"Bittersøtt"* av Willy Pedersen (1998), samt arbeidet til Hammerlin og Enerstvedt fra boken *"Selvmord"* (1988).

Niels Fredrik Skarre – ”Det er en evig runddans”.

Niels Fredrik Skarres (2002) hovedoppgave ”*Det er en evig runddans*” omhandler tre stoffbrukeres opplevelse av sin livssituasjon og sitt stoffbruk i lys av et stemplingsteoretisk og et virksomhetsteoretisk perspektiv. Skarres beskrivelser av informantene og deres historier om sitt hverdagsliv og livssituasjon, viser at de tilhører gruppen av *de gamle* brukerne. Skarre skriver at informantenes livssituasjon og historie var preget av stoffbruk, og at det ikke var mulig å si noe om livet generelt uten å trekke inn stoffbruk. Han skriver også at informantenes historier viser at det å bruke stoff er en prosess, et fenomen som stadig er i forandring. Noen ganger føler informantene at de styrer stoffbruket og behovet, andre ganger styrer stoffbruket og behovet dem.

Skarre opplever analysen av stoffbruk som virksomhet som komplisert. Dette fordi stoffbruk både kan forstås som en side ved livet og som et element som påvirker informantenes totale livssituasjon. Men samtidig mener han at dette åpner for å forstå stoffbruken på flere måter. Skarre skriver at informantene i hans undersøkelse i liten grad deltar i fri virksomhet, og at stoffbruken deres på intervjutidspunktet ikke kunne karakteriseres som fri virksomhet. Derimot kan informantenes daglige virksomhet som kun dreier seg om å skaffe stoff, forstås som en nødvendig virksomhet.

Skarre understreker at stoffbruk er en dynamisk virksomhet som kan utvikle seg fra fri til nødvendig virksomhet. Skarre beskriver informantenes bruk av stoff som en dominerende virksomhet. Som avslutning i oppgaven drøfter Skarre hvorvidt det finnes en narkoman personlighet.

Nils Fredrik Skarres hovedoppgave er interessant i denne sammenhengen både på grunn av dens bruk av teori og på grunn av tema. Det at han bruker det samme teoretiske grunnlaget som jeg gjør i denne oppgaven til å beskrive det samme teamet, gjør den til et spennende sammenligningsgrunnlag og utgangspunkt for drøfting. Det er spesielt hans bruk av virksomhetsteoretiske begreper som fri versus nødvendig virksomhet, dominerende virksomhet og spørsmålet om stoffbruk som egen virksomhet som vil benyttes i denne oppgaven. Skarres forståelse av disse begrepene sett i lys av stoffbruk vil bli nærmere beskrevet i drøftingsdelen av denne oppgaven. Informantene i Skarres undersøkelse tilhører gruppen de gamle brukerne, mens denne

oppgaven omhandler de nye. Dette gjør den også til et interessant sammenligningsgrunnlag.

Anniken Sand – ”Dop er greit så lenge det ikke styrer livet ditt”.

Anniken Sands hovedoppgave ”Dop er greit så lenge det ikke styrer livet ditt” er en studie av narkotikabruk blant ressurssterk ungdom i Oslo. Hennes hovedproblemstilling er hvordan ungdom begynte med og opprettholdt bruken av narkotika samtidig som de møtte motforestillinger mot bruken fra samfunnet rundt. Sand undersøker også delproblemstilling relatert til denne problemstillingen, og det er hva slags verdensbilde eller forståelseshorisont som ligger bak dette. En annen problemstilling som hun også undersøker er hva som skjer i den prosessen hvor ungdommene gikk fra å ha negative holdninger til narkotikabruk til å begynne med narkotika selv. Hennes teoretiske bakteppe i oppgaven er kognitiv antropologi, kulturelle scenarier og skjema-og modelltenkning.

Kort fortalt konkluderer Sand blant annet med at informantene i hennes undersøkelse bruker narkotika på en annen måte en de tradisjonelle sprøytenarkomane, og at de har omdefinert hva narkotika står for og hva som gjør at man blir narkoman. Etter å ha begynt å bruke stoffer selv, finner informantene ut av man kan bruke narkotika uten å bli narkoman. Det avhengighetsskapende er ikke lenger en del av stoffet, men av brukeren. Personlige egenskaper blir overordnet stoffenes. Sand sine informanter temmer narkotikaen ved at de beholder full kontroll og ikke overgir seg til den, og dermed blir ikke stoffene farlige for dem. Moral og riktig bruk er en del av denne temmingen. De som ikke klarer å bruke på riktig måte blir definert som tapere.

Sand selv beskriver også narkotikabruken som todelt. I den ene enden er de som ender opp som heroinavhengige, og det er i følge Sand som oftest mennesker med store psykososiale problemer i utgangspunktet. Den andre enden representeres med de vellykkete ungdommene hun har vært i kontakt med. Sand mener at hennes informanters bruk viser et paradoks, ved at deres opprør med bruk av narkotika resulterer i at de får utvidet kompetanse i å ha kontroll over seg selv.

Anniken Sand sin oppgave er interessant i denne sammenhengen fordi hun skriver om *de nye* brukerne. Det som vil bli benyttet av hennes undersøkelse er først og fremst

---

utsagn fra flere av informantene og forståelsen av begrepene narkotika og narkomane. Sands forsøk på å se bruken av narkotika i samband med samfunnets ulike verdier, kultur, natur og den protestantiske etikk vil ikke bli berørt og derfor heller ikke nærmere beskrevet her.

Willy Pedersen – "Bittersøtt".

Willy Pedersen (1998) har i denne boken samlet trådene fra 10 års arbeid om temaene ungdom, sosialisering og rusmidler. Datamaterialet som blir benyttet er i hovedsak fra en longitudinell studie, men Pedersen har også benyttet annet forskningsarbeid og statistikk for å belyse ulike problemstillinger knyttet til temaene han tar opp. I boken beskrives alt fra vanlige ungdommers forbruk av rusmidler til de tunge brukerne som havner galt ut, og alle rusmidler fra alkohol og sigaretter til benzodiazepiner og heroin. Bokens tittel henspiller på at bruken av legale og illegale stoffer kan ha både en søt og en bitter side, noe som Pedersen mener at man i liten grad gjør rede for i mange arbeider med rusmidler som tema.

Det å skulle skrive et sammendrag fra denne boken ser jeg på som lite hensiktsmessig da den spiller over så mange tema, derfor vil jeg heller belyse det som er mest interessant i boken i forhold til min undersøkelse. Det er spesielt tre teamer fra boken som jeg da ønsker å trekke frem. Det første er måten Pedersen skriver om gjennomsnittsungdoms forbruk av rusmidler på. Innspill fra Pedersen på dette teamet vil bli tatt med i kapittel 12. Det andre er en skjematisk fremstilling som viser den vanligste veien å gå når det gjelder bruk av ulike narkotiske stoffer, og som Pedersen har kalt for stadiemodellen. Denne modellen presenteres nærmere i kapittel 8. Det tredje temaet som jeg anser som spesielt interessant i forhold til denne undersøkelsen er måten Pedersen beskriver den typiske ecstasybrukeren. Blant annet er Pedersen opptatt av at ecstasybrukerne har flere belastninger i sin forhistorie enn hva mediene normalt gir oss inntrykk av. Han er også opptatt av at bruk av ecstasy har sterke sammenhenger til bruk av andre rusmidler, noe som er motstridene til myten ecstasy som innebærer at stoffet brukes av ungdommer uten eller med få erfaringer med andre rusmidler. Pedersen mener at hans undersøkelser viser at rekrutteringsbasen til ecstasy utgjøres av ungdommer som på forhånd er godt sosialisert til bruk av rusmidler.

Pedersen mener at det viktigste kjennetegnet ved brukerne er at de er sårbare og at de bruker ecstasy og amfetamin i kombinasjon med andre rusmidler.

Hammerlin og Enerstvedt – ”Selvmord”

Hammerlin og Enerstvedts arbeid (1988) har som hensikt å utarbeide en annen og mer hensiktsmessig definisjon av selvmordsbegrepet. Dette gjør de ved å blant annet se på selve ordet selvmord i seg selv, statistikk om selvmord, den historiske bakgrunnen til selvmord, hvilke holdninger som finnes til selvmord, se på sentrale teorier om selvmord, og til slutt ved å komme med et forslag om å forstå selvmord i lys av virksomhetsteorien.

Det som er mest interessant fra Hammerlin og Enerstvedt sitt arbeid sett i lys av denne undersøkelsen, er hvordan de utviklet begreper i virksomhetsteorien for å kunne forklare hva selvmord kan være på en bedre måte. Selvmord er ikke bare en enkelt handling eller et punkt - det er en prosess, en virksomhet, hvor døden etter hvert får forrang fremfor livet. Denne prosessen kan forstås på mange måter og er ikke lik for hver enkelt som forsøker eller begår selvmord. For å fange opp de ulike aspektene et selvmord eller selvmordsforsøk kan ha utviklet Hammerlin og Enerstvedt begrepssettet dødsvirksomhet, livstruende virksomhet og livsvirksomhet. De har også beskrevet fire ulike selvmordstypologier. De fire selvmordstypologiene viste at selvmord kan forstås som beskyttelse, som hevn eller gjengjeldelse, som pressmiddel eller som offer.

Begrepene dødsvirksomhet, livstruende virksomhet og livsvirksomhet sees nærmere på i kapittel 3 og de drøftes videre i kapittel 12. Disse begrepene, samt Hammerlin og Enerstvedts utvikling av fire selvmordstypologier illustrerer på en god måte at en og samme ting kan forstås på mange måter. Det samme er gjeldende for bruk av legale og illegale rusmidler. Dette vil bli en viktig del av drøftingen i kapittel 12.

2.5 Forskningens kvalitet

Vurdering av forskningens kvalitet kan knyttes til troverdighet, bekreftbarhet (validitet) og overførbarhet.

Troverdighet handler om at leseren skal bli overbevist om at jeg har utført forskningen på en tillitsvekkende måte. Det handler om den situasjonen forskningen ble utført i, forholdet til informantene og andre faktorer som kan spille inn på de funn jeg har kommet frem til i denne undersøkelsen. Jeg har allerede beskrevet situasjonen og forholdet mellom informantene og meg selv på en ganske utfyllende måte, og jeg mener å ha redegjort for hvilken påvirkning disse faktorene kan ha hatt på resultatene. Men det er et annet aspekt som bør nevnes her. Alle intervjuene ble utført på Ruspoliklinikken, noe jeg tror kan ha vært med på å sikre anonymiteten til informantene. Men samtidig kan det å ha utført intervjuene på Ruspoliklinikken ha ført til at informantene ikke ser min undersøkelse og de polikliniske samtalene som atskilt, men heller assosierer disse med hverandre. Jeg har ikke fått forståelsen av at noen av informantene har gjort en slik sammenblanding, men mener likevel at det er viktig å nevne dette.

Bekreftbarhet, eller validitet, dreier seg om at jeg som forsker går kritisk gjennom egne tolkninger, resultatene av undersøkelsen, mitt ståsted og min forforståelse. Forforståelse og ståsted har jeg allerede vært inne på, men det er et par punkter til som bør nevnes her. Jeg oppdaget etter hvert at mine forventninger til hva jeg ville få høre i intervjuene, var preget av det jeg hadde lest i avisene. Blant annet trodde jeg at alle jentene ville være såkalte party-jenter, det vil si at de gikk på housepartyer og store arrangementer. Dette viste seg å ikke være riktig. Fire av jentene hadde vært på houspartyer, mens de resterende fire foretrakk hjemmefester og hadde ikke vært på houseparty i det hele tatt. Jeg hadde også en oppfatning om at de ville ha en spesiell klesstil, men dette viste seg heller ikke å være riktig. Jeg spurte flere av jentene om dette med klesstil, og noen fortalte at de kledde seg annerledes til fester mens andre kledde seg helt normalt pent. Et par av jentene fortalte at de alltid kledde seg normalt pent, fordi de mente det var unødvendig å ”reklamere” for at de brukte dop. Selve utvalget i undersøkelsen er lite, men fordi jeg har benyttet mer dyptgående intervju som metode mener jeg at dette var tilstrekkelig. Informantene er strategisk valgt ut for å få belyst forhold rundt de nye brukerne, og kan gi innsyn i deres situasjon. Men man bør være oppmerksom på at utvalget også er preget av å ha med informanter som var inne i en god periode og følte seg sterke nok til å delta i en slik undersøkelse der og da.

Jeg vil tro at dette er noe undersøkelsen har til felles med andre undersøkelser om sensitive temaer.

Resultatet av undersøkelsen er avhengig av i hvor stor grad informantene har vært ærlige og åpne om sin historie, og hvor mye informasjon de har ønsket å dele med meg som forsker. Det er gjerne slik at man ønsker å presentere et fordelaktig bilde av seg selv i møte med andre mennesker, og dette kan ha farget hva informantene har ønsket å fortelle. Jeg opplever det likevel slik at informantene har vært svært åpne både på godt og vondt og gitt meg innblikk i deler av deres livshistorie. Mitt inntrykk er at den informasjonen jeg har fått fra informantene har høy grad av validitet, men med to forbehold. Det ene forbeholdet går ut på at det bildet man har av sin fortid er preget av nåtid og fortid og den tolkningen man selv har gjort av de hendelser man har opplevd. Da denne oppgaven fokuserer på informantenes opplevelse av sin historie og sitt stoffbruk, er det lite trolig at dette vil ha stor innvirkning på validiteten til resultatet. Det andre forbeholdet er at mine resultater er basert på ett møte med hver av informantene, og at ett enkelt møte ikke er tilstrekkelig for å kartlegge individhistorien til den enkelte informant.

Overførbarhet, eller generalisering, vil si at den forståelsen som er utviklet innenfor rammene av et enkelt prosjekt kan være relevant i andre sammenhenger eller situasjoner. Vi kan for eksempel stille spørsmål om denne undersøkelsen stemmer overens med andre undersøkelser om samme tema, om funnene kan overføres til andre områder eller grupper, og om funnene i denne undersøkelsen kan generaliseres til å gjelde for hele gruppen av nye brukere. I denne undersøkelsen har jeg forsøkt å få frem historiene og meningene til åtte unge jenter, hvor syv av dem har tatt den beslutning å gå til behandling for å slutte med narkotikabruken. Undersøkelsen i seg selv kan ikke sies å være direkte generaliserbar i forhold til samfunnsdebatten rundt narkotikabruk, men kan være til nytte for annen forskning om bruk av ulike typer rusmidler. Jeg håper også at oppgaven kan være med på å utvikle rammeverket til virksomhetsteorien i forhold til temaet rus.

2.6 Oppsummering

Hovedmaterialet i denne oppgaven kommer fra mer dyptgående intervjuer med åtte unge jenter. Jeg har valgt kvalitatif intervjuer som metode fordi jeg ønsket å få frem informantenes egne opplevelser og meninger om stoffbruk. I tillegg har jeg benyttet annet materiale som statistikk og annen forskning. I det neste kapittelet presenteres oppgavens teoretiske plattform.

3. Virksomhetsteorien

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på virksomhetsteorien, som er oppgavens teoretiske grunnlag. Det vil først ganske kort gjøres rede for virksomhetsteoriens rammeverk, før det sees nærmere på selve begrepet virksomhet og hva dette innebærer. Deretter redegjøres det for hvordan virksomhetsteorien ser på avvik. Mot slutten av kapitlet presenteres et stemplingsteoretisk innspill, med en begrunnelse for hvorfor dette innspillet har blitt tatt med, samt et blikk på stemplingsteoriens rammeverk og historiske bakgrunn.

3.1 En kort skisse over virksomhetsteoriens rammeverk

Virksomhetsteorien har et dialektisk-materialistisk menneskesyn med vektlegging av humanistiske prinsipper. Mennesket sees på som et samfunnsmessig produkt, men samtidig også som skaper av samfunnet rundt seg. Det vil si at våre handlemåter styres til dels av det samfunnsmessige miljøet, men at hvert enkelt menneske også styrer seg selv. Et menneske er et objekt for medmenneskelige virksomheter, samtidig som den enkelte også er et handlende subjekt, en virksom personlighet, som former andre og seg selv gjennom egen og felles virksomheter. Mennesket skaper og forandrer seg selv, sine behov (individuelle og kollektive), sine følelser, kompetanse og lignende i og gjennom ulike virksomheter. På individnivå tar menneskesynet for seg personlighetens utvikling. Den er ikke medfødt, den enkelte formes og former seg selv som personlighet. Det enkelte individ kan da bare forklares ut fra menneskelig felles virksomhet, samarbeid og kollektive bestrebelser, og de motsetninger som former seg i de mellommenneskelige relasjonene, i det samfunnsmessige livet, og i forhold til natur og gjenstand. Teorien forstår også mennesket som helheten av det biologiske, psykologiske og sosiale. Disse nivåene står i et indre, uløselig og gjensidig forhold til hverandre. Ethvert menneske har en sosial posisjon og identitet i samfunnshierarkiet. Alle er på en eller annen måte virksomme i samfunnet, det er ingen som står utenfor det. Grupper av mennesker kan ha den samme sosialhistorien. Men individualhistorien

---

er unik i den forstand at den enkelte utvikler sin personlighet særegent på grunn av sine individuelle relasjoner til omverdenen. Samfunnets oppbygging, organisering og historie, de sosio-materielle betingelsene, de kollektive og individuelle virksomheter og relasjoner, preger den enkeltes måte å tenke og handle på (Hammerlin og Larsen, 1999:52-53).

Virksomhetsteorien har sine røtter i både Immanuel Kants forståelse av strukturen i den menneskelige kunnskap, erkjennelsen og oppfatningen av verden, og i hans oppfatning av at kunnskapen oppstår i den menneskelige virksomhetsprosess. Teorien har også røtter i G.F.Hegels begrepssystem om hele verden fremstilt som i uavbrutt bevegelse, forandring, omdanning og utvikling. I denne prosessen oppstår den menneskelige virksomhet, og menneskets psykiske aktivitet dannes i denne aktiviteten. Virksomhetsteorien bygger også på Karl Marx sine ungdomsverker, hvor han videre utvikler denne tankegangen og bryter den mekanisk-materialistiske³ forståelsen (Hammerlin og Schjelderup, 1994: 46)

Virksomhetsteorien er en svært utfordrende teori å jobbe med, den er ikke en ensrettet teori som er gitt en gang for alle. Den eneste faste ramme for virksomhetsteorien er, i følge Broch, Enerstvedt, Fjell, Hammerlin, Hope, Huserbråten, Høydalsvik, Nygren og Rolland, dens frigjøringsperspektiv: *”Den forstår mennesket som et subjekt, og dens perspektiv er følgelig også å medvirke til avskaffelse av alle forhold som bidrar til at mennesket bare blir et objekt for utviklingen. Virksomhetsperspektivet innebærer å gjøre mennesket til subjekt”* (1991:15).

3.2 Virksomhetsbegrepet

Den norske virksomhetsteoretikeren Regi Th. Enerstvedt definerer sosial virksomhet som en egen form for aktivitet, nemlig den menneskelige. Han forstår også dyr som aktive, men fremhever at det bare er mennesker som er virksomme. Enerstvedt ser på den sosiale virksomhet som grunnbegrepet i enhver forståelse av mennesket og

---

³ Kort fortalt innebærer det mekanisk-materialistiske menneskebildet og menneskesynet en forståelse av at mennesket er et produkt av omgivelsene og blir hva det formes til av disse (Hammerlin og Larsen, 1999:33)

samfunn (1982:46-47). Ved å definere virksomhet som en høyere form for aktivitet, skiller Enerstvedt virksomhetsteorien fra teorier om drifter og instinkter.⁴ Han viser også med utgangspunkt i Alexejev N. Leontjev (1903-1978) til et skille mellom hva som betegnes som handling og hva som betegnes som virksomhet og eksemplifiserer dette skillet slik:

”Allerede det mest primitive samfunn – for eks. ursamfunnet – er kjennetegnet ved arbeidsdeling og samarbeid. F.eks. kan vi i et slikt samfunn observere et menneske som ved å klappe i hendene, klapper et bytte, et dyr bort i fra seg. Målet med klappehandlingen er å klappe dyret bort i fra seg, en i seg selv meningsløs handling. Denne handlingen får sin mening ved at den er inndratt i en virksomhet hvis motiv er å stille sulten sammen med de andre i stammen. Klapperen skremmer dyret i en felle, hvor resten av stammen venter og dreper dyret, som så fortæres i fellesskap.” (1982:47)

Som eksempelet viser får selve handlingen, klappingen med hendene, mening kun dersom den ses i den virksomheten den er en del av. Enerstvedt skriver videre at:

”Handlingens betydning trer fram i målet, nemlig ved at arbeidet er del av et felles arbeid (den sosiale virksomhet). Målet for dette felles arbeid, virksomhetens mening, er å dekke et behov (i dette tilfellet å stille sulten). Denne mening blir- formidlet av språklig og annen samhandling- handlingens motiv.”(1982:47)

Virksomhet må forstås som forhold både på individnivå og på samfunnsnivå, og som et vekselvirkningsforhold mellom menneske-gjenstand-menneske. Forholdet mellom individ og samfunn er en indre relasjon (derav setningen *individet i samfunnet, samfunnet i individet*). Samfunnet er også å forstå som virksomhet. Samfunnet er den kooperative virksomheten til individene, samtidig som samfunnsbegrepet også inneholder begrepet det menneskelige individ. Den menneskelig aktiviteten, virksomheten, er en prosess som involverer andre personer, natur og forskjellige gjenstander. Virksomhet betegner menneskers fysiske og psykiske aktiviteter, og den er styrt av visse mål. Virksomheten er den fysiske eller psykologiske prosessen som den enkelte forbinder og forholder seg til omverdenen gjennom. Klaus Holzkamp poengterer følgende i forhold til virksomheten: 1) De objektive og gitte

---

⁴ For en nærmere beskrivelse av hvordan Enerstvedt skiller virksomhetsteorien fra teorier om drifter og instinkter, henvises det til boken hans med tittelen ”Mennesket som virksomhet” (1982)

---

livsbetingelsenes innflytelse på individet, 2) Individets innflytelse på seg selv, og 3) dets innflytelse på andre og omverdenen (I Hammerlin og Larsen 1999:205). Broch m.fl. poengterer at all virksomhet karakteriseres for det første ved bruken av gjenstander når vi gjør noe -et sentralt kjennetegn ved mennesker er at vi produserer våre egne gjenstander- og for det andre ved at kommunikasjon alltid er et moment ved all virksomhet (1991:19). En gjenstand kan være både konkret og abstrakt (symbolsk).

Fri versus nødvendig virksomhet

Virksomhet kan inndeles i flere ulike kategorier av hovedarter. Man har for eksempel et skille mellom nødvendig og fri virksomhet. Hammerlin og Enerstvedt beskriver disse på en forenklet måte via eksemplifisering. De sier at man kan bruke arbeid og fritid som to enkle eksempler på nødvendig og fri virksomhet, fordi man i alle nåværende og de fleste tidligere samfunn, har en stor grad av tvang i arbeidet og en større grad av frihet i den fritiden vi har til egen disposisjon (1988:119).

Skillet mellom fri og nødvendig virksomhet er ikke et absolutt skille. Eksempelvis kan en person holde på med det samme både i fritiden og på jobben, et eksempel kan være en profesjonell fotballspiller som sparker ball også i fritiden. Dette innebærer at arbeidstiden, den nødvendige virksomheten, har en større grad av frihet over seg. Det betyr også at fritiden vil kunne innebære en større grad av tvang enn den ville ha gjort dersom fotballspillet ikke hadde vært vedkommendes yrke. I den frie virksomheten ligger målet for virksomheten i seg selv, mens målet ligger utenfor selve virksomheten i den nødvendige virksomheten. Et eksempel på sistnevnte kan være at man jobber for å få det økonomiske utbyttet, og at dette igjen oppfyller målet om en viss materiell standard.

Livsvirksomhet og dødsvirksomhet

Den fri eller nødvendige virksomhetens motivasjon eller mening kan falle under andre former for virksomhet. De begrepene vi her vil komme inn på er livstruende virksomhet, dødsvirksomhet eller livsvirksomhet. Hammerlin og Enerstvedt utviklet disse begrepene som nødvendige verktøy for å forstå selvmord og selvmordsforsøk i sin bok "*Selv mord*" (1988).

Hammerlin og Enerstvedt understreker at dødsvirksomhet og livsvirksomhet ikke er to arter av virksomhet. Dette begrunnes med at i alle arter av virksomhet kan døden få forrang i det enkelte individs virksomhet, og omvendt så kan også livet få forrang i det enkelte individs virksomhet. Det er det subjektive elementet, hva som er ment med virksomheten som bestemmer om den kan kategoriseres som livsvirksomhet, livstruende virksomhet eller dødsvirksomhet. Livsvirksomheten kjennetegnes med at livet har fortrinn, og omfavner all livgivende og skapende virksomhet. I videste forstand er livsvirksomhet all virksomhet hvor det ikke inngår villet og antatt alvorlig egenskade (1988:114).

Dødsvirksomheten er en virksomhet hvor døden har forrang fremfor livet, en virksomhet som innebærer en villet og antatt alvorlig egenskade. Målet med dødsvirksomheten kan være døden, men den kan også uttrykke et ønske om å leve eller tvil om man ønsker å dø eller leve (1988:109). Hammerlin og Enerstvedt understreker at det ikke finnes noe skarpt skille mellom livsvirksomheten og dødsvirksomheten, og at man nettopp på grunn av dette bør undersøke overganger i virksomhetens karakter, når virksomhetens mening går over fra det ene til det andre. De stiller spørsmålet: *”Når går meningen med den egne virksomheten over fra å være opprettholdelse og nytelse av det egne livet til å bli beskjefligelse med den egne døden?”* (1988:126).

Den livstruende virksomhet regner Hammerlin og Enerstvedt som den delen av livsvirksomheten som kommer nærmest dødsvirksomheten (1988:114). Livstruende virksomhet defineres av Hammerlin og Enerstvedt som en virksomhet hvor det inngår en villet dødsrisiko, men hvor det individuelle målet for handlingene likevel ikke er egenskade og/eller døden (1988:118). Denne formen for virksomhet finner vi innenfor alle arter virksomhet enten den er mer eller mindre tvungen, for eksempel arbeidsvirksomhet, eller mer eller mindre frivillig, for eksempel lekevirkosmhet (Hammerlin og Enerstvedt 1988:122).

Andre undergrupper av virksomhetsbegrepet

Virksomhet kan også inndeles i tre hovedarter av menneskelig virksomhet - lekevirkosmhet, læringsvirksomhet og arbeidsvirksomhet. Det viktigste kjennetegnet for lekevirkosmheten, er at den er en fri virksomhet. Med det menes det at det ikke

---

ligger noe motiv for den utenfor virksomheten selv, motivet ligger i selve opplevelsen. Lærevirksomhet kan sies å være motivert læring, det vil si at virksomheten dreier seg om en bevisst form for tilegnelse av lærdom. Det at man nevner disse tre hovedartene for virksomhet innebærer ikke at disse er de eneste tre typene av virksomhet, men at mange ulike former for virksomhet kan kategoriseres under én eller flere av disse hovedartene (Broch m.fl., 1991:31-38).

I tillegg til disse formene for inndeling, bruker noen virksomhetsteoretikere også begrepet dominerende virksomhet. Med dette menes den form for virksomhet som har den største utviklingsmessige betydningen i den aktuelle livsfasen, og ikke nødvendigvis den virksomheten som tar mest tid i en gitt alder eller livsfase. Dominerende virksomhet regnes ikke som et statisk fenomen. Individets virksomhet må også i denne sammenhengen sees på som en prosess. I den aktuelle dominerende virksomheten, for eksempel lekevirkosomhet for et barn, kan den nye virksomhetsarten oppstå, for eksempel lærevirkosomhet. Først er den nye virksomheten et moment i den gamle virksomheten, og senere kan den utvikle seg til en egen, dominerende virksomhet (Broch m.fl., 1991:34).

3.3 Virksomhetsteoriens forståelse av avvik

Virksomhetsteorien ser på avviket, eller det man ser på som uvanlig i et samfunn, som noe som dannes i virksomheten. Hva som defineres som avvik eller hvem som defineres som avvikende, varierer fra samfunn til samfunn og ut i fra historisk perspektiv. I vestlig kultur, deriblant den norske, defineres bruk av illegale rusmidler som et brudd på lovpålagte begrensninger. I tillegg defineres gjerne en slik bruk som et brudd på moralske normer. I denne sammenhengen kan det derfor være fruktbart å benytte avviksbegrepet som et analytisk verktøy for å belyse hvordan avvik dannes i virksomheten.

Hvordan et individ oppfatter sin bruk av narkotiske stoffer kan være basert på hvordan personen selv oppfatter denne bruken, og hvordan samfunnet og miljøet rundt reagerer på dette. Tina Østberg poengterer at *"Individets erfaringer av sin annerledeshet og*

omgivelsenes oppfatning av individet og av avviket påvirker både individets og omgivelsenes virksomhet” (1998:86).

Den eller det som defineres som avvik er, i tillegg til å være bestemt av et historisk perspektiv og hvilket samfunn man befinner seg i, også situasjonsbestemt. Individer som bruker illegale rusmidler i vårt samfunn, behøver ikke i seg selv å bli definert som avvikende. Men i visse situasjoner kan selve bruken stigmatiseres, og i visse situasjoner kan brukeren, individet i seg selv, bli sett på som avvikende. Individet kan definere seg selv som avvikende eller ikke, og omgivelsene kan definere handlingen, virksomheten og/eller individet som avvikende eller ikke. Er for eksempel brukeren av et illegalt rusmiddel å regne som avvikende før omgivelsene oppdager bruken? Er en som ikke bruker å regne for avvikende i et miljø hvor det er vanlig med bruk av narkotisk stimuli?

3.4 Hvorfor virksomhetsteorien?

Hovedårsaken til at virksomhetsteorien ble valgt som oppgavens teoretiske utgangspunkt var teoriens menneskesyn. Dette menneskesynet ser på individet som en del av samfunnet, og samfunnet som en del av individet. Vi har gjerne lett for å se på mennesker som avviker fra gjennomsnittet som en gruppe eller individer som står utenfor samfunnet, spesielt dersom avviket er av negativ art. Bruk av narkotika sees ofte på som et negativt avvik, og mange ønsker å se på bruken som uavhengig av samfunnet for øvrig. Med bruk av en teori som virksomhetsteorien, illustreres det på en god måte at man ikke kan se på en gruppe individer og deres handlinger som utenfor samfunnet. I tillegg er virksomhetsteorien en teori som også vektlegger individet, og ikke plasserer all ”skyld” på samfunnet dersom personer får problemer som følge av sitt narkotikaforbruk.

Virksomhetsbildet er svært sammensatt. Hvis man ser på Stortingsmelding nr.16 (1996-97) om narkotikapolitikken, illustreres dette poenget på en utmerket måte. Fokuset er både på de personer som har brukt eller bruker narkotika, deres familier, deres omgivelser for øvrig, behandling, tiltak, salg, kriminalitet, prostitusjon og internasjonal politikk. Bruk av rusmidler, både legale og illegale, påvirker oss på alle

---

plan. Det påvirker individet, familien, nærmiljøet, skolen, jobben, samfunnet og det påvirker også på det biologiske plan. Virksomhetsteorien favner alle disse planene, og det er nettopp dette som gjør teorien både takknemlig og svært vanskelig å jobbe med. Innledningsvis ble det nevnt at denne undersøkelsen forhåpentligvis kan være et bidrag i vår søken etter å forstå hvorfor det er slik at stadig flere unge mennesker bruker narkotika, og hvilken mening de legger i denne bruken. På samme måte håper jeg også at oppgavens fokus på virksomhetsteorien kan være bidrag til å se ulike områder hvor denne teorien kan benyttes.

3.5 Et stempingsteoretisk innspill

I dette avsnittet skal vi se nærmere på stempingsteorien. Vi vil først komme inn på hvorfor jeg har valgt å inkludere dette perspektivet i oppgaven, for deretter å gå inn på fremveksten av stempingsperspektivet. Vi vil se på deler av forskningen til sentrale stempingsteoretikere, før vi til slutt går inn på hvilke felles trekk de ulike teoretikerne innenfor dette feltet hadde.

Hvorfor benytte et stempingsteoretisk perspektiv?

Virksomhetsteorien er en teoretisk ramme som har rom for innspill fra andre teorier. Det stempingsteoretiske perspektivet benyttes her fordi det gir et interessant innspill på hvordan samfunnet ser på avvikere, og hvordan individer som stemples som avvikere selv opplever en slik situasjon. Jeg oppfatter stempingsteorien som konkret i sin fremstilling av disse problemstillingene og som et godt supplement til virksomhetsteorien på dette området. Jeg tror at samfunnsmedlemmers holdninger mot grupper med avvikere tenderer mot å se avviket og avvikerne i et ytre forhold til andre individer og samfunnet generelt. Jeg mener å finne støtte for denne påstanden blant annet hos Ole Jørgen Skog og hans undersøkelse av noen av mytene som finnes om alkohol og alkoholforbruk i det nordiske samfunnet. Han skriver blant annet at:

”En annan (av myterna) är at några människor genom sitt biologiske arv är mer eller mindre programmerade att bli alkoholister. En tredje, och närbesläktad myt, är att det finns en klar skillnad mellan normalkonsumenter och alkoholister, och att de sistnämnda inte påverkas av konsumtionsnivån bland normalbefolkningen. En fjärde myt är att alkoholproblemen i samhället i

huvudsak finns bland alkoholister och andra högkonsumenter.” (2000:376)

Satt på spissen, så kan vi si at mytene som Skog refererer til viser at man gjerne benytter et skille mellom vi og de andre i forhold til alkoholforbruk og da også i forhold til forbruk av andre typer rusmidler. Vi kan bruke alkohol på en normal måte, vi er ikke genetisk programmert til å bli alkoholikere og vårt forbruk kan ikke sees i sammenheng med alkoholikernes forbruk. Det er kun alkoholikerne- de - som har et problem med bruk av alkoholen, ikke vi andre. Dette skillet praktiseres trolig ennå sterkere når det gjelder bruk av rusmidler som er lovfestet illegale.

Stemplingsperspektivet vokser frem

Det stemplingsteoretiske perspektivet ble utbredt samtidig som det vokste frem et nytt fenomen på rusmiddelfronten. Fenomenet besto av at enkelte ungdommer benyttet stoffer som marihuana og hasj, og denne bruken ga inntrykk av å være mest utbredt blant ungdommer fra høyere sosiale lag. Disse nye kriminalitetsformene interesserte forskere fra mange ulike områder av samfunnsvitenskapen, og disse forskerene brakte med seg mange nye perspektiver. Et nytt perspektiv var at man ikke så på avvik, derunder kriminalitet, som egenskaper ved selve atferden, men noe som ble tillagt av andre. Man mente at atferden først ble avvikende når den ble definert som avvikende. Og i tillegg mente man at den handlingen hvor en person eller handling stemples som avviker, vil ha visse konsekvenser. En av konsekvensene var at den stemplede ville bli skjøvet lenger inn i rollen som avviker (Ragnar Hauge, 1990:99-117).

En av pionerene for disse synspunktene var Edwin Lemert. Det sentrale for Lemert var for det første å belyse hvordan individer og grupper av individer er ulike, hvordan de skiller seg ut fra det som omgivelsene eller samfunnet definerer som variasjoner innenfor det normale. For det andre ønsket han å belyse hvordan omgivelsene eller samfunnet reagerer på disse avvikene fra det normale. Og for det tredje ville han belyse hvordan disse sosiale reaksjonene kan påvirke den fremtidige atferden til de som blir stemplet. Lemert innførte et skille mellom det han kalte for primære og sekundære avvik. De førstnevnte er former for avvikende atferd som utøveren selv opplever som normale, ved at avvikene blir rasjonalisert eller på andre måter tolket av personen selv som funksjoner av en sosialt akseptert rolle. Sistnevnte er derimot atferd

---

som springer ut av at utøveren har gått inn i rollen som avviker (Ragnar Hauge, 1990:99-117).

Edwin Lemert var den første som introduserte bruken av stemplings-perspektivet i kriminologi og avvikssosiologi, men det var Howard Becker som gjorde synspunktene kjente med boken "Outsiders" fra 1963. Becker ser på avvik som et fenomen hvor grupper av mennesker eller samfunnet påtvinger individet regler og sanksjoner. Personer som bryter disse reglene blir stemplet som avvikere. Avviket er dermed ikke selve handlingen individet utfører, men hvordan det blir reagert på denne.

"...social groups create deviance by making the rules whose infraction constitutes deviance, and by applying those rules to particular people and labeling them as outsiders. From this point of view, deviance is not a quality of the act the person commits, but rather a consequence of the application by others of rules and sanctions to an "offender". The deviant is one to whom that label has successfully been applied; deviant behavior is behavior that people so label (Becker, 1963:9)

Becker fremhevet tre faktorer som kunne påvirke omgivelsenes reaksjoner – det tidsmessige aspektet, hvem som utfører handlingen og konsekvensen avviket kunne få. I boken "Outsiders" har Becker beskrevet det han ser på som de ulike trinnene i en avviker-karriere, det vil si hvordan man etter hvert kan komme til å definere seg selv som avviker. Han har også beskrevet et skille mellom hovedstatus og bistatus. I følge Becker vil det å være en stemplet avviker alltid være personens hovedstatus.

En tredje teoretiker som det er naturlig å trekke frem når vi ser på stemplingsperspektivet, er Erving Goffman. Goffman hadde en mer dramaturgisk tilnærming til stemplingsperspektivet, og var særlig opptatt av begrepet stigma. I sin bok "Stigma" skrev Goffman at...

"Begrebet stigma vil altså her blive anvendt til at betegne en egenskab, der er dybt miskrediterende, men det skal understreges, at det, der virkelig er brug for, er ikke så meget et sprog, der lægger vægt på egenskaber, som et sprog, der fremhæver relationer. En egenskab, der stempler (stigmatiserer) den ene type bærer, kan hos en anden tjene som en bekræftelse på dennes normalitet, og er derfor i sig selv herken af positiv eller negativ værdi." (1975:15)

Ut i fra dette kan vi se at Goffman ser på et stigma som noe som i realiteten består av en spesiell relasjon mellom en egenskap og en stereotypisk klassifisering av et individ. Goffman beskriver i samme bok tre ulike typer av stigma – det er de fysiske

misdannelser, de karaktermessige feil og slektsbetinget stigma som rase, nasjonalitet og religion (1975:16-17). I boken er Goffman også opptatt av relasjonene mellom de stigmatiserte og de normale (blandede kontakter) og den moralske karrieren, som er faser i utviklingen av de stigmatisertes selvoppfattelse.

I følge Ragnar Hauge representerte stemplingsteoretikerne en sammensatt gruppe forskere med ulike tilnæringsmåter – enten det var interaksjonisme som hos Becker eller dramaturgi som hos Goffman – men de hadde likevel visse trekk felles. Det første fellestrekket var at alle teoretikerne mente at alle former for sosiale avvik, derunder kriminalitet, er samfunnsskapt. Hvorvidt en bestemt atferd defineres som avvik skyldes ikke atferden i seg selv, men at det av en eller annen grunn er i samfunnets interesse å definere den som avvikende, og den som utøver atferden som avviker. For det andre hadde de til felles at de ser det faktum at noen stemples som avvikere som forklaring på fortsatte avvik. Stemplingen er avgjørende for at man presses inn i en avvikerkategori, og dette fremmer i sin tur utviklingen av en avvikende livsform (Hauge, 1990:kap.8)

3.6 Oppsummering

Dette kapittelet har gitt oss en innføring i det teoretiske verktøyet som benyttes i oppgaven. Vi har fått en innføring i virksomhetsteoriens bakgrunn og noen sentrale begreper, samt sett nærmere på et stemplingsteoretisk innspill. Utfordringen videre er å kunne benytte det teoretiske verktøyet til å presentere og utdype oppgavens problemstillinger, samt videreutvikle bruken av dette verktøyet innenfor rusfeltet.

---

4. "Bare en pille?" Om ecstasy og partydop

I dette kapittelet presenteres historien om stoffet ecstasy og dets forgjengere. Jeg vil først gå inn på hvorfor denne historien presenteres før vi gir en kort faktaforklaring på hva ecstasy er. Deretter gis det en skisse over ecstasys historie. Etter å ha sett på ecstasys historie, gjennomgås det hvordan bruken av stoffet spredte seg fra bruk i små, eksklusive grupper og ut til massene. Kapittelet avsluttes med en oppsummerende sekvens.

4.1 Hvorfor presentere historien om ecstasy

De nye brukerne blir også kalt for partydopere fordi man bruker narkotiske stoffer som har fått samlebetegnelsen partydop. Moshuus, Rossow og Vestel beskriver partydop som:

"... all bruk av illegale rusmidler i sosiale samvær hvor rusmidlet i seg selv ikke er hovedhensikten. Begrepet omfatter dermed ikke bare bruk av ecstasy, GHB og ketamin, men også bruk av hasj, amfetamin, LSD, kokain, heroin og andre illegale (og legale) rusmidler." (2002:17)

Denne begrepsforklaringen understreker at samlebetegnelsen partydop ikke kun brukes om ecstasy, men også andre illegale rusmidler. Slikt sett er det ikke selve stoffene, men heller den sammenhengen man tror at de brukes i, som har gitt oss samlebetegnelsen partydop. Dette er viktig å ha klart for seg, fordi mediabildet gjerne gir inntrykk av at de nye brukerne i hovedsak benytter ecstasy som rusmiddel. I realiteten dreier det seg ofte om blandingsbruk, det vil si at man bruker flere narkotiske stoffer samtidig. I tillegg brukes gjerne legale rusmidler, som for eksempel piller og noe alkohol.

Medienes søkelys på ecstasy kan ha ført til at stoffet har blitt et slags symbol på de nye brukerne her i Norge og trolig også i andre land hvor denne typen bruk er utbredt. Noe av årsaken til denne symbolstatusen er trolig at ecstasy er et myteomspunnet rusmiddel som har hatt positive assosiasjoner som blant annet rekreasjon, selvinnsikt, glede og

fest. Ecstasy er trolig også opphavet til denne nye gruppen brukere, slik som hasj og LSD var noe av kjernen i hippie-kulturens rusbruk.

Historien om ecstasy er interessant i denne sammenheng av tre årsaker. For det første fordi stoffet kan sies å være opphavet til den nye gruppen med brukere av illegale rusmidler. For det andre fordi historien gir oss innsikt i hvorfor stoffet kan gi andre, mer positive assosiasjoner enn for eksempel et tradisjonelt narkotikum som heroin. Som vi skal se har ecstasy vært et legalt stoff som ble brukt til rekreasjon og behandling, før det etter hvert gikk over til å bli assosiert med party. Historien kan gi noe innsikt i hvorfor det for noen kan være en lavere terskel for å prøve et stoff som ecstasy enn andre narkotiske stoffer. Og for det tredje vil det historiske perspektivet vise at utviklingen av bruken av ulike rusmidler i er en del av en samfunnsmessig prosess. Bruken av og assosiasjonene til et rusmiddel som ecstasy utvikles i den samfunnsmessige virksomheten.

Nærmere begrepsforklaringer av andre rusmidler gis ikke her. Det er lagt ved en kort liste de ulike rusmidlene og deres virkning i vedlegg 2. Virkningene og bivirkningene av ecstasy vil bli behandlet i vedlegg 3. Det er verdt å ha i minne at forskningen om de negative effektene av ecstasy er relativt ny, og at man fremdeles ikke vet eventuelle langtidseffekter av bruken.

4.2 Ecstasy

Ecstasy er et populærnavn på amfetaminpreparatet MDMA eller 3,4 metylendioksy-metamfetamin. Noen knytter også ecstasy-navnet til to andre amfetaminpreparater som er nært beslektet til MDMA – MDA (3,4 metylendioksyamfetamin) og MDEA (3,4 metylen – dioksyetylmetamfetamin). Ettersom det vanligste er å knytte ecstasy-navnet til MDMA, vil vi forholde oss til det her.

Ecstasy selges vanligvis i tablettform, men det kan også røykes eller injiseres. En tablett inneholder vanligvis mellom 50-150 mg virkestoff. Stoffet er opprinnelig et pulver med hvit farge og uten noen spesiell lukt, men det er vanlig at tablettene eller

---

kapslene påføres sterke farger med karakteristiske symboler eller tekst (Rusmiddeldirektoratet 1994). Det runde, gule smileansiktet er et velkjent eksempel.

Ecstasy er det mest kjente kallenavnet på MDMA, men det finnes mange flere. Når stoffet har blitt brukt i terapeutisk eller rekreasjonsmessig sammenheng har det gjerne gått under navnet ”Adam” eller ”empathy”. I festsammenheng er det trolig ecstasy som er mest utbredt, men også kallenavn som ”doble duer”, ”hvite duer”, ”grå kjeks”, ”hvit burger”, og ”party time”, samt mange flere, blir brukt. Populærnavnet ecstasy blir også brukt på beroligende medikamenter som for eksempel Seroxat, Zoloft og Cipramil. Disse medikamentene tilhører alle gruppen av SSRI-medikamenter, eller Selektive Serotonin Reopptakshemmere. Medikamentene er mer kjent ved betegnelsen ”lykkepiller” eller ”ecstasy light”. Betegnelsen kommer av at noen bruker slike medikamenter for å få en roligere avrusning etter bruk av ecstasy.

4.3 Fra terapi og rekreasjon til partydop – historien om ecstasy (MDMA)

MDMA er et forholdsvis nytt stoff. Det ble utviklet av det tyske legemiddelfirmaet Merck i 1912 og patentert i 1914. MDMA var opprinnelig tenkt brukt som slankemiddel, men på grunn av store påviste bivirkninger ble preparatene aldri satt i produksjon som legemiddel. I 1950-årene ble det utprøvd på dyr av den amerikanske hæren i et program for kjemisk krigføring (Rusmiddeldirektoratet 1994). MDMA gikk da under navnet ”Experimental Agent 1475” (Saunders 1995:12). Rundt 1970 ble MDMA adoptert av den hippie-inspirerte kjemikeren Alexander Shulgin som forsket på psykedeliske stoffer. Hans metode var først å teste ut stoffet på akvariefisk for å se om de endret atferd, for deretter å teste det ut på seg selv. Shulgin erklærte MDMA for psykedelisk (Fekjær 1995). I begynnelsen av 1976 begynte noen få terapeuter i USA å bruke MDMA i behandling av pasienter. Disse terapeutene hadde tidligere brukt MDMA sin forgjenger – MDA (3,4 – metylendioksyamfetamin) (Beck og Rosenbaum, 1994:14).

MDA dukket først opp i San Francisco på midten av 1960-tallet og fikk raskt rykte på seg for å produsere en sensuell, velbefinnende følelse som var lett å takle – derav

tilnavnet "love drug". Dette ryktet fikk både terapeuter og andre som var interessert i rekreasjon til å vise interesse. Noen få studier hadde blitt utført for å evaluere MDAs terapeutiske potensiale før denne restriksjonen ble satt i verk. Undersøkelsene mente å ha funnet positive effekter hos klienter som hadde hatt behandling med MDA, blant annet økt selvinnsikt og empati (Beck og Rosenbaum, 1994:13-14).

I 1970 ble det lagt restriksjoner på bruken av MDA og stoffet ble vanskeligere tilgjengelig. På grunn av dette gikk noen amerikanske terapeuter over til å benytte MDMA på samme måte som de tidligere hadde brukt MDA. De var av den oppfatning at MDMA fungerte enda bedre enn MDA terapeutisk sett – spesielt på områder som kommunikasjon, aksept og angstreduksjon. Men på tross av påståtte positive funn var terapeutene motvillige til å publisere funnene sine, fordi de fryktet at det kunne føre til kriminalisering av MDMA. Det var ikke før sent på 1970-tallet at den første farmakologiske undersøkelsen av MDMA på mennesker ble publisert (Beck og Rosenbaum, 1994:15). MDMA ble også brukt til å behandle psykiatriske pasienter på britiske institusjoner på 1970-tallet. Noen av pasientene ble gitt en pille hver annen uke, mens andre ble dosert med opptil 10 tabletter hver dag i et helt år. Behandlingene ble innstilt ettersom legene ikke var tilfredse med pasientenes utvikling (Haave, 1997:38).

Bruken av MDMA var en lang stund begrenset til en liten gruppe som var terapeutisk og rekreasjonsmessig orienterte i det amerikanske miljøet. Det var kjemikere fra Boston ("The Boston Group") som sto for produksjonen. Kjemikerne i denne gruppen hadde et terapeutisk perspektiv, og var ikke så opptatt av å mette markedet. Men den økende interessen for profitt hos en av distributørene i denne gruppen førte til en endring av distribusjonsmønsteret. Vedkommende brøt ut og bygget opp en egen organisasjon med støtte fra pengesterke bakspillere i Texas. (Beck og Rosenbaum, 1994:18-19). Betegnelsen ecstasy (XTC) ble angivelig formulert av et salgsnettverk i Los Angeles i 1983 med sikte på å utvide markedet (Hauge 1997), og det viste seg å være et ypperlig salgsnavn. Metylendioksi-metamfetamin eller MDMA har liten reklameverdi i forhold til et navn som ecstasy.

Den økte produksjonen koblet med medias oppdagelse av stoffet i midten av 1980-årene, førte til at markedet tok av. I Texas ble MDMA, da under navnet ecstasy eller

---

”empathy”, solgt fullt lovlig i barer og diskoteker. Medias oppdagelse og omtale av stoffet ga to ulike effekter. En var at flere ble oppmerksomme på ecstasy og det førte til et større marked for stoffet. Den andre effekten var at det ble offentlige diskusjoner om stoffets lovlighet, og dette førte igjen til at det i 1985 ble det innført et midlertidig forbud i USA (Haave, 1997:20). I 1986 ble det innført totalforbud, og MDMA ble inkludert i listen over forbudte stoffer i FNs psykotropkonvensjon og ble da forbudt i de fleste land, inkludert Norge (Fekjær, 1995). Mange av de gamle distributørene i USA trakk seg da MDMA ble ulovlig, men nye som var villige til å risikere fengselsstraff tok over (Beck og Rosenbaum, 1994:21).

Frem til slutten av 1980-tallet hadde MDMA for det meste vært forbundet med terapi og rekreasjon, men fra da av ble stoffet i økende grad knyttet til rave-partyer. I 1987 besøkte en rekke kjente britiske DJ-er den spanske øya Ibiza, og det var her de for første gang hørte house-musikken fra Chicago og New York. Sammen med den rytmetunge house-musikken spilte DJ-ene på øya doven feriemusikk, som etter hvert ble oppkalt etter øygruppa Balearene. De britiske DJ-ene fikk med seg musikken med noe til – ecstasy var allerede en viktig ingrediens i rave-kulturen. Nyheten om både musikk og ecstasy førte til en voldsom valfart til Ibiza. Briten Paul Oakenfold var en av de som endte opp bak platespillerne i en klubb på Ibiza i 1987. Etter endt sesong dro han hjem til London og arrangerte ”Ibiza reunion party” på sin egen Project Club. Bare de ”hippeste av de hippe” fikk delta på festen som i ettertid har fått kultstatus. Project-partyet ble starten på house-bølgen i England. Klubber med Ibiza-inspirert musikk – kjent som acid-house- var nå et fenomen. Ungdommer i fargerike klær, buttons med smilemerker og house-musikk førte raskt til store overskrifter i de engelske løssalgsavisene, og fra nå av ble musikken og ecstasy nevnt i sammen åndedrag (Haave, 1997:66).

House-musikken hadde knapt fått fotfeste i London før den kom til Norge, nærmere bestemt Lillestrøm, hvor det vokste frem en house-kultur i miniatyr. Senere dukket det opp flere klubber i Oslo (Haave, 1997:70). I begynnelsen var det en liten, eksklusiv gruppe som var ravere, men ved overgangen av 1990-årene skjedde det en endring av brukergruppen. Forretningsfolk med teft for hva som rørte seg i ungdomsmiljøene begynte å arrangere store rave-partyer hvor profitt fikk en sentral rolle (Hauge

1997:58-59). House-partyene ble etter hvert kommersialisert. Med noen unntak har alle de nordmennene som på slutten av 80-tallet samlet seg på Ibiza på grunn av ecstasy og den nye musikken, fjernet seg fra house-miljøet. De føler at stemningen som rådde de første årene er borte. Første generasjons ravere har måttet vike for annen generasjons ravere og arrangørenes økende ønske om fortjeneste. Det er flere store arrangementer hvor det nå arrangeres house-partyer. Blant de mest kjente er Hyperstate i Oslo natt til første mai hvert år, Roskilde-festivalen i Danmark og Quart-festivalen i Kristiansand. Dessuten har det åpnet flere steder i Oslo som arrangerer egne kvelder for denne musikkjangeren. Tilsvarende tilbud er det i flere andre norske byer (Haave 1997:71).

4.4 Fra elite til "mainstream"

I ecstasysens spede start som partydop, var stoffet forbeholdt en liten gruppe trendsettere. Men stoffet og bruken ble etter hvert kommersialisert og nådde ut til atskillig større publikumsgrupper. Vestel, Moshuus, Øia og Bakken (i Stortingsmelding nr 16,1996-97) har tatt utgangspunkt i en tilnærming som særlig tar hensyn til det ungdomskulturelle aspektet ved stoffbruk for å beskrive dagens narkotikasituasjon. Denne tilnærmingen kan være en forklaring på hvordan stoffet ecstasy spredte seg fra noen få elitebrukere, til vanlig ungdom. Vesel m.fl. definerer ungdomskulturere som:

"felleskap som karakteriseres ved estetikker, væremåter og verdisyn som ikke, eller bare i liten grad deles med andre alderskategorier, og som ofte utvikles rundt bestemte aktiviteter som for eksempel musikk, idrett, motor, friluftsliv og liknende" (1996-97, vedlegg 2:1.1.).

Med "estetikker" mener Vestel m.fl. de gjeldende oppfatningene om hvordan de ulike fellesskapenes sentrale verdier skal uttrykkes. Det gjelder å følge med for å få med seg hva som er "in" i forhold til den ungdomskulturen man er, eller ønsker å være, en del av. De sier også at bruken av narkotiske stoffer kan for noen unge være en del av en stilpakke, en del av en kultur man er i eller ønsker å være i, og at stilpakken da kan støtte opp om og legitimere narkotikabruken. Vestel m.fl. har sett nærmere på hvilke prosesser som kan gi stoffbruk en sentral plass i et ungdomskulturelt landskap, og

---

mener at slike prosesser utvikles gjennom et samspill mellom tre sentrale grupperinger – elitene, tilhengerne og mainstreamgruppene.

Elitene består av relativt små, eksklusive, kjernemiljøer. De er spesielt oppmerksomme for impulser fra internasjonale ungdomskulturelle strømninger, og fanger disse raskt opp. Impulsene er utgangspunkter for lokal videreføring og nyskaping av ulike symboler som bærer frem de nye stilene og det tilhørende budskapet. Symbolene kan være frisyrrer, antrekk, musikk, atferdsformer, gjenstander og symboler. Bruken av rusmidler kan i noen tilfeller være en del av stilpakken.

Tilhengerne er en større gruppe med ungdom som mottar, fascineres av og tar i bruk de mest karakteristiske stiltrekkene og symbolene som elitene har utviklet. De tar til seg det elitene har utviklet, men de er i mindre grad med på nyskapingen av stilen. Vestel m.fl. skriver at det er ”når kulturelle uttrykk utviklet av de elitepregede kjernemiljøene får gjennomslag til bredere miljøer, at større ungdomskulturelle strømninger utvikles (Vestel m.fl. i Stortingsmelding nr.16, 1996-97, vedlegg 2:1.1.). Tilhengerne er kreative i den forstand at de gjør aktive valg når de bestemmer seg for om de vil identifisere seg med ett ungdomsfellesskap ut i fra flere mulige.

Mainstreamgruppene består av vanlig ungdom som karakteriseres ved å hente impulser fra forskjellige steder. De velger sjelden hele stilpakken, de tar i sterkere grad ut visse deler av en pakke, for eksempel noen antrekk, noen musikere og lignende. Gruppen foretar egne, kreative valg, blant annet ved å ta avstand fra de mer ekstreme som omfavner hele stilpakken. Denne gruppen utgjør helt klart den største ungdomsgruppen. Grensene mellom de tre gruppene er ikke absolutte:

”De tre grupperingene er dynamiske og grensene mellom de er ofte flytende. Blant annet så kan nye eliter utvikle seg fra tilhengergruppen, ungdom fra mainstreamgruppen kan bli en del av tilhengergruppen, og medlemmer fra eliten kan forsvinne bort i fra denne gruppen.” (Vestel m.fl. i Stortingsmelding nr.16, 1996-97, vedlegg 2:1.1.)

Vestel m.fl. mener at stoffbruken befinner seg i en skala med glidende overganger i spenningen mellom to ytterpunkter. I det ene ytterpunktet er stoffbruk plassert inn i en sterkt ideologisert sammenheng båret frem av elitene. I det andre ytterpunktet er stoffbruken tilnærmet avideologisert og har i sin ytterkant forbindelse til blant annet

kriminalitet, små ressurser og psykososiale problemer. Det finnes bevegelse mellom disse to ytterpunktene. Blant annet kan en av eliten få et såpass høyt konsum og en asosial livsstil at bruken forskyver seg i retning av en forankring i psykososiale problemer. På den annen side kan en bruker i det andre ytterpunktet bli tiltrukket av de kulturelle elitene, og benytte ideologien blant annet for å legitimere egen bruk av stoff. I en tredje posisjon som markerer avstand fra de to ytterpunktene, finner vi mainstreamungdom. Representanter fra denne gruppen kan også bevege seg ut mot ett av de to ytterpunktene. I tillegg finnes det en rekke mellomposisjoner som representerer ulike blandingsforhold mellom de tre hovedposisjonene (Vestel m.fl. i Stortingsmelding nr 16,1996-97: vedlegg 2,1.1.3.).

4.5 Oppsummering

Ecstasyens historie illustrerer hvordan ett stoff kan ha mange ulike betydninger og bruksområder, avhengig av utgangspunktet til brukeren. Ecstasy eller MDMA har blitt benyttet til så ulike bruksområder som slankemiddel, behandling av psykiske lidelser, til selvinnsikt og til fest. Ecstasy kan sees på som symbolet for den nye gruppen med brukere, slik som cannabis i sin tid var symbolet for hippie-bevegelsen⁵. Spenningen og mytene rundt ecstasy har vært mange, og det har trolig i behold noe av sin mytiske glans også i dag. Vestel m.fl har vist oss en mulig forklaring på hvordan stoffbruk kan bli en del av en ungdomskulturell retning, og hvordan stoffet kan spres fra eliten ut til vanlig ungdom. Videre i neste kapittel skal jeg se nærmere på hva som kjennetegner de ”nye” brukerne av blant annet ecstasy, og hva som skiller denne gruppen fra de man tradisjonelt har omtalt som narkomane.

---

⁵ Cannabisbrukets historie kan man lese mer om blant annet i St.melding nr.16 (1996-97), vedlegg2: 1.1.1.

---

5. De nye og de gamle

Innledningsvis var jeg inne på at denne oppgaven omhandler de nye brukerne. Det å kalle noen for de nye brukerne, vil nødvendigvis skille disse fra en gruppe med gamle brukere av illegale rusmidler. Her behandles hva som kan kjennetegne den nye gruppen med brukere, sett i forhold til den gamle gruppen. Det går inn på hvordan de nye og de gamle brukerne har blitt beskrevet i ulike typer kilder. Jeg skal se på hvordan brukerne har blitt beskrevet i et mediaperspektiv, ut i fra et behandlingsperspektiv og i det offentlige bildet. Til slutt vil jeg komme inn på et av arbeidene til Nils Christie og Kjetil Bruun for å få et kriminologisk blikk på samfunnets definisjon av de narkomane, eller de gamle brukerne som gruppen også kan kalles. Det kriminologiske innspillet har blitt tatt med fordi det viser at man må være forsiktig med hvordan man definerer grupper i samfunnet, og se på hvilke hensyn som ligger bak en definisjon av enkelte grupper. Christie og Bruun sin fremstilling har spesielt fokus på hvem som har makten til å definere, samt hvorfor og hvordan dette gjøres.

5.1 Inntrykk fra media – de nye og de gamle

For å kunne gi et inntrykk av hvordan de nye og de gamle brukerne blir beskrevet i media, skal jeg her se på noen av resultatene fra undersøkelsen til Hege Malterud fra 1999 og fra min egen undersøkelse av 2000.

Malterud (1999) har benyttet Aftenposten interaktiv som kilde og vurdert artiklene subjektiv for å finne ut hvilke tendenser disse gir når det gjelder å beskrive *de narkomane* og de hun har valgt å kalle for *de andre*. Hun har søkt i nettbasen etter artikler fra 1. januar 1999 på ordene narkoman, narkomane, ecstasy, GHB, motedop og partydop. I sin analyse finner hun klare forskjeller i beskrivelsene av disse gruppene, og vi vil her se på noen av tendensene hun fant i sitt materiale.

De narkomane regnes for å være kriminelle, det vil si at de ikke klarer å være i arbeid og dermed må utføre kriminelle handlinger for å finansiere stoffbruken. De narkomane

regnes også som farlige og uberegnelige. Både lekfolk og offentlige personer gir uttrykk for at den normale befolkningen må beskyttes og skjermes fra de narkomane. De narkomane ses også på som upålitelige og umoralske. En narkoman ses på som ikke helt menneskelig i den forstand at handlingsvalget mener å speile en annen forståelse av rett og galt enn hva som regnes som vanlig. De narkomane regnes også for å være slitne og stakkarslige. De lever et hardt liv, og det ser ut til at det å leve som rusmisbruker over en relativt lang periode tærer både på psykisk og fysisk helse. Normalbefolkningen synes også litt synd på de narkomane, fordi de er stakkarslige personer som har lidd nederlag og mistet kontrollen over et liv hvor rusen har tatt fullstendig over. Men det er viktig å merke seg at det å være avhengig av narkotika ikke regnes som en sykdom i avisartiklene (1999:4-6).

Malterud finner også i sin analyse at de narkomane regnes for å være skamløse. Skam regner Malterud som motsatsen til ære, og sier at selv om vi forbinder noe negativt med skam tror hun det er en enda mer negativ betegnelse å bli sett på som skamløs. Et uttrykk for denne skamløsheten er at narkomane overfaller eldre. Malterud finner en klar tendens til at omtalen av de narkomane tenderer mot å fremstille denne gruppen som avvikere, da de blant annet ses på som annerledes enn oss andre, som tapere og som uverdige. Hun finner flere artikler hvor de narkomane omtales som motsatsen til normalbefolkningen (1999:6-7). Hovedintrykket ut i fra Malteruds analyse er at de narkomane er samfunnets tapere. De er en gruppe vi synes synd på, men som vi samtidig er redde for. De defineres som annerledes enn normalbefolkningen.

De andre som bruker narkotiske stoffer betegnes, i følge Malterud, som unge og vitale. De omtales i avisartiklene med den overbærenheten man noen ganger har overfor ungdommer som gjør noe galt. De andre er ”hippe” og trendy med sin helgebruk av rusmidler og sin ungdomskultur, og de andre er mange. Avisartiklene gir inntrykk av at det å bruke motedop er noe alle gjør. De andre er usynlige fordi deres bruk av rus er et gjengfenomen som foregår i lukkede rom, det er ikke en rusbruk som kan ses på gata, i offentlige parker eller på offentlige toaletter. De andre regnes som naive, og det virker som om de andre har en tendens til å eksperimentere med ting de ikke vet konsekvensene av. Det fremstilles gjerne slik at de andre leker med livet med sin bruk av motedop. Samtidig ses de andre på som uskyldige. Hvis en av de andre får

---

problemer som følge av stoffbruk, fremstilles vedkommende ofte som et offer for tilfeldighetene eller noen andres lek med doser. De andre omtales også som en gruppe som aldri lærer, det synes som om det er vanlig å kjenne noen som har fått store problemer på grunn av rusmisbruk, men likevel synes de å fortsette som før. Ordbruken i denne sammenhengen finner Malterud interessant. Det brukes gjerne ord som ”eksperimentering”, ”dope seg” og liknende. En ordbruk som ”avhengighet” og ”klarer ikke å slutte” er gjerne forbeholdt den gruppen som betegnes som de narkomane (1999:8-11). Hovedinntrykket ut i Malteruds analyse av avisartiklene er at *de andre* omtales som unge, som deler av en kultur, som ressurssterke, og ikke som narkomane.

Min egen undersøkelse (Line Lillebuen, 2000) som var en komparativ analyse av avisartikler fra Aftenposten som handlet om stoffet ecstasy, støtter i stor grad Malteruds beskrivelse av *de andre*. Et generelt inntrykk basert på disse avisartiklene var at ecstasy ble assosiert med festbruk, at det var et motedop og at det var vanlig blant unge mennesker. Når man kom inn på hvorfor man begynner å bruke ecstasy var det kategoriene fest og påvirket av andre som var desidert størst. Rusproblemer eller avhengighet er begreper som nevnes heller sjelden. I mange av artiklene blir det uttrykt bekymringer over skadevirkninger og økende bruk av ecstasy, og det fremmes forslag om ulike tiltak for å minske ecstasyproblemet.

Et interessant funn i undersøkelsen er at man i ca. 20% av artiklene kommer med tiltak for å minske problemet som beror på innsats fra foreldrene til brukerne. Dette innebærer en ansvarliggjøring av foreldrene når det gjelder å oppdage og avslutte ungdommens bruk av ecstasy. En ansvarliggjøring av foreldrene innebærer samtidig at brukeren ikke ilegges ansvar for eget bruk i like stor grad som de man regner som narkomane. Artiklene gir et bilde av et stoff som er svært skadelig og et økende problem i det norske samfunnet. Samtidig viser artiklene en viss forsiktighet i behandlingen av brukerne av stoffet, et hensyn som ikke vises brukere av det som regnes som tyngre narkotiske stoffer. Dette kan muligens komme av at det er ungdommer som man regner for å ha ressurser bak seg, og man regner dette for en gruppe som ikke forventes å gjøre kriminelle handlinger. Den stereotypiske oppfatningen av en narkoman som en av samfunnets tapere kan være vanskelig å få

tilpasset til en gruppe ungdom som bruker et stoff man assosierer med motedop. Et annet aspekt kan være ecstasyens assosiasjoner til fest-og helgebruk. Det er muligens ikke like lett å fordømme bruken av et stoff som man mener benyttes på samme måte som alkohol, en bruksmåte mange er vant til og benytter seg av, som det er å fordømme bruken av tyngre stoffer. Denne antakelsen gjenspeiles også i Stortingsmeldingen om narkotikapolitikken, hvor man blant annet skriver at:

”det understrekes (...) at holdninger i samfunnet til rusmiddelbruk gir glidende grenser mellom de lovlige og ulovlige stoffene. For eksempel vil liberale holdninger til alkoholbruk i voksenbefolkningen kunne gjenfinnes som liberale holdninger til narkotika blant ungdom” (1996-97: 1.2.)

5.2 Et perspektiv fra rusomsorgen

Behandlingsperspektivet er basert på utgitt materiale fra Ruspoliklinikken i Drammen og på uformelle samtaler med to av psykologene fra samme sted. Vi vil her se på noen av de slutningene man har kommet frem til i dette materialet hvor man har sammenlignet *de nye* og *de gamle* stoffbrukere⁶ og sett på hvilke kjennetegn som kan sies å være likt for begge gruppene og hva som skiller de fra hverandre.

I materialet skrives det at når de første nye brukerne oppsøkte Ruspoliklinikken var rusbruken i større grad et helgefenomen hos disse enn hos de gamle brukerne. Men

---

⁶ Jeg benytter konsekvent benevnelsen ”stoffbrukere” eller ”brukere” og unngår benevnelsene ”stoffmisbruker” og ”misbruker”. I denne sammenhengen vil jeg nevne en liten oppdagelse jeg gjorde på hovedoppgavekollokvie sammen med noen medstudenter. Da vi snakket om forskjellen mellom de ”nye” stoffbrukerne og de ”gamle” stoffbrukerne unnlot jeg å bruke benevnelsen misbruker på førstnevnte gruppe, men jeg brukte den uten å tenke meg om på sistnevnte gruppe. Jeg knyttet ubevisst et stigmatisert ord til en gruppe, og unnlot å bruke det på en annen gruppe. Det var etter dette jeg bestemte meg for å være konsekvent i min ordbruk. I enkelte sammenhenger har jeg sett meg nødt til å bruke ordet misbruker, men det er kun når jeg refererer til andres arbeider eller utsagn. Jeg gjør samtidig oppmerksom på at man i offisielle publikasjoner bruker ordet misbruk og misbrukere. I Stortingsmelding nr.16 (1996-97) blir narkotikamisbruk definert som all bruk av stoffer som hører inn under WHO`s definisjon og gruppering av psykoaktive, avhengighetsskapende stoffer (unntatt alkohol og tobakk) og som ikke er medisinsk begrunnet (1:1.2.)

---

etter hvert er det flere i denne gruppen som får større problemer som følge av stoffbruken. Brukerne klarer ikke lenger å begrense rusingen til helgene, og får i større grad behov for mer omfattende hjelpetiltak. Gruppen er ganske ung, men starter ofte senere i tenårene enn de gamle brukerne. I tillegg har de gjerne en kortere ruskarriere før de søker hjelp enn de gamle brukerne. Medias inntrykk av at bruken er konsentrert til fest-og helgebruk blir kraftig utfordret ut i fra dette. Samtidig kan det også innad i miljøet virke som om mange brukere klarer å holde bruken under kontroll. I en uformell samtale med en av psykologene på Ruspoliklinikken fikk jeg forklart at mange av dem som får problemer trekker seg ut av miljøet, slik at det er ”de hippe” og ”coole” som blir igjen og som er synlige for andre. Psykologen hadde et klart inntrykk av at det blir mer aksept for bruken av stoff i festsammenheng, og at de som prøver blir stadig yngre. Aksept fører til at flere bruker, og det blir dermed flere som får problemer.

Da den nye gruppen brukere for noen år siden oppsøkte hjelp hos behandlingsapparatet, var man ikke forberedt på hvordan man kunne hjelpe denne typen klienter. En av behandlerne på Ruspoliklinikken fortalte i en samtale vi hadde at hun ble helt satt på sidelinjen da hun hadde sin første klient fra denne gruppen. Hennes klient var en av pionerene av *de nye* brukerne, og behandleren forsto ikke hennes sjargong angående rusbruk i det hele tatt. Jenta hadde blitt svært dårlig på LSD, noe som også overrasket behandleren fordi dette var et stoff man trodde ikke var i bruk lenger. Behandlerne måtte derfor tilegne seg mer kunnskap om bruk, sjargong og miljø for å kunne hjelpe disse nye klientene. Nå har den ideologiske og kulturelle tilknytningen til stoffene etter hvert blitt mindre fremtredende blant de nye brukerne enn det var i begynnelsen. Som vi var inne på i historien om MDMA, ble etter hvert bruken og kulturen kommersialisert. Den første generasjonen med brukere – slik som denne klienten - har trukket seg unna, og trenden har blitt mer for massene.

Materialet man har samlet inn hos Ruspoliklinikken gir flere interessante tendenser. Blant annet er det en tendens til at det i denne nye gruppen med brukere er mindre kriminalitet og mindre psykiske problemer enn hos de gamle brukerne. Det vil ikke si at kriminaliteten er fraværende, men at den er mindre tilstede enn i gruppen med de gamle brukerne. De psykiske problemene er heller ikke fraværende, men

grunnleggende psykiske problemer er mindre tilstede. Materialet tyder også på relasjonene til familie og nettverk er mindre skadet hos de nye brukerne, enn hos de gamle. Basale behov som mat, bolig og lignende er dekket. De har også i større grad klart å holde på jobb og/eller utdanningsplass enn de gamle brukerne (1998:13-14).

5.3 Det offentlige bildet

Stortingsmelding nummer 16 (1996-97) omhandler Norges offisielle narkotikapolitikk, og er sentral fordi den er styrende for måten man behandler brukere av narkotika og stoffene på. Det jeg hovedsakelig ønsker å fokusere på, er et kort blikk på meldingens omtale av de gruppene som jeg har valgt å benevne som *de nye* og *de gamle* brukerne. For å illustrere hvordan gruppene omtales, har jeg valgt å benytte kapittelinnndelingen og kapitteloverskriftene i meldingen som eksempel.

Stortingsmeldingen består rent fysisk av åtte kapitler i selve meldingen, og ni vedlegg. Av de åtte kapitlene, er det spesielt to kapitler som dominerer; kapittel 4 som omhandler *"Nye misbruksmønstre og ungdomskulturelle utviklingstrekk – forebyggende tiltak"* og kapittel 5 som omhandler *"De tyngst problembelastede misbrukerne og hjelpe –og behandlingsapparatet"*. Allerde ut i fra denne inndelingen i meldingens kapitteloversikt, kan vi se indikasjoner på at meldingen praktiserer en type skille mellom de nye og de gamle brukerne. Kapittelet *"Nye misbruksmønstre og ungdomskulturelle utviklingstrekk - forebyggende tiltak"* omhandler den nye gruppen med brukere, og ordbruken i dette kapittelet indikerer at det gjelder en kultur, at det handler om ungdom, og man prater om forebyggende tiltak. Foruten selve meldingen er problematikken til de nye brukerne omtalt i et relativt omfattende vedlegg med hovedoverskriften *"Ungdom og narkotika"*. Også i vedlegget er ordbruken relativt mild. Søkelyset er på ungdomskultur og holdninger til narkotika, samt motivasjon for bruk, og bekymring angående hvordan man skal få misbruket ned og forhindre at nye ungdommer eksperimenterer med narkotika. Årsaken til at meldingen har lagt vekt på en ungdomskulturell forståelse til bruk, er fordi jakten på identitet og fellesskap gjerne står sentralt i ungdoms valg mellom handlingsalternativer (4:4.1.)

Ordbruken i kapittelet som omhandler den gamle gruppen med brukere, *"De tyngst problembelastede misbrukerne og hjelpe-og behandlingsapparatet"*, er svært annerledes. Den indikerer at det dreier seg om en problematisk gruppe, hvor behandling, tiltak og skaderedusjon står sentralt. I meldingens vedlegg som omhandler denne gruppen, gir kapitteloverskriftene på de ni kapitlene de samme indikasjonene. Kapitlene har overskrifter som for eksempel *"Vanedannende legemidler"*, *"Tvang"*, og *"Skaderedusjon"*. Søkelyset er på negative effekter av stoffbruken som blant annet sykdommer, forbrytelser og prostitusjon.

Samlet sett kan vi si at meldingen gir inntrykk av at stoffbruken til de tyngste brukerne (*de gamle*) er et samfunnsproblem man forsøker å løse, uten at man egentlig har tro på at denne problematikken har en løsning. Når det gjelder forbruket til de unge brukerne (*de nye*) får man inntrykk av at dette sees på mer som en bekymring, enn som et større samfunnsproblem. Meldingen gir inntrykk av at denne bruken er et utslag av en ungdomskulturell strømning som har tatt enn uheldig retning, og at denne bruken er mulig å forebygge i steden for å behandle.

I dette korte blikket på Stortingsmeldingen gis det inntrykk av at meldingen har svært skarpe inndelinger i gruppen de nye og de gamle, noe som ikke er helt korrekt. Det er en korrekt gjengivelse av Stortingsmeldingens beskrivelse av de to ytterpunktene av stoffmisbruker, men det er viktig å også nevne at Stortingsmeldingen beskriver stoffmisbruket som en skala med to ytterpunkter:

"Stoffmisbruk i dag synes å befinne seg på en skala med glidende overganger i spenningen mellom to ytterpunkter. På den ene siden finner vi miljøer hvor misbruket er koblet til bl.a. kriminalitet, og store psykososiale problemer. Mer usynlig er det kanskje likevel at vi på den andre siden finner mer ressurssterke ungdomsgrupper hvor bruk av ulike rusmidler er en del av en mer kulturbevisst livsstil. Her går noen foran, fanger opp og eksponerer internasjonale ungdomskulturelle strømninger (...)" (4:4.2).

Det å beskrive de nye og de gamle som to ytterpunkter på en skala, gir også rom for mange ulike variasjoner og grupperinger i mellom disse to ytterpunktene.

5.4 Et kriminologisk innspill

Som jeg var inne på innledningsvis har det kriminologiske innspillet blitt tatt med fordi det viser at man må være forsiktig med hvordan man definerer grupper i samfunnet, og se på hvilke hensyn som ligger bak en definisjon av enkelte grupper. Nils Christie og Kjetil Bruun (1996) sin fremstilling har spesielt fokus på hvem som har makten til å definere, samt hvorfor og hvordan dette gjøres. Deres fremstilling av det de har valgt å kalle for fiendebildet, det vil si det de mener er samfunnets offisielle bilde av stoffbrukere og narkotika, er interessant i denne sammenhengen også fordi det viser at bruken av rusmidler på sees på flere nivåer enn på individnivå. Deres fremstilling er ingen absolutt sannhet, men heller et innspill til refleksjon. Enkelte andre teoretikere har funnet deres fremstilling en tanke for kreativ.⁷

Jeg skal her gå inn på de syv kjennetegnene Christie og Bruun mente at prosessen av den gode fiende har, for deretter å se disse kjennetegnene i sammenheng med fremstillingen av *de nye* og *de gamle* brukerne. Slik som jeg forstår Christie og Bruun mener de at stoffbrukere blir definert ved det stoffet de bruker. Ut i fra dette kan vi da kanskje si at de nye brukerne kan defineres med ecstasy, og den gamle gruppen kan defineres med heroin. Det er da ikke slik ment at alle i disse gruppene benytter akkurat disse stoffene, men at de står for hver sine symbolske assosiasjoner.

De syv kjennetegn

Det første trinnet i en prosess hvor man etablerer en god fiende er at noen må ha makt til å få sin vilje igjennom, uansett hva andre ønsker. Christie og Bruun skriver at den første og største kampen gjelder selve definisjonen av fienden. Sosiale problemer er problemer mennesker oppfatter som sosiale problemer. Og det er gjerne maktsterke og taleføre grupper i samfunnet som bestemmer hvilke problemer som skal trekkes frem og kjempes mot. Et sosial problem kan ikke defineres slik at det truer sentrale maktposisjoner i samfunnet. Fienden bør ikke defineres slik at en mektig gruppe i

---

⁷ Se blant annet Helge Waal i "Rusmidler og veilvag" (1996) hvor han mener at Christie har byttet ut en god fiende med en annen. For eksempel ved å gi narkotikapolitikken skylden for både den sterke stigningen i kriminalitet og fangetall i det tidligere Sovjet-imperiet og for slum og kriminalitet i de amerikanske storbyers sentra.

---

samfunnet stiller seg bakom denne fienden og protesterer mot en slik definisjon av det sosiale problemet. Trinn to består blant annet av at man må kunne betegne fienden som farlig, gjerne som djevelsk og umenneskelig. Indignasjon er et viktig element i kampen. Det at de som har ansvaret for kampen mot fienden må kunne kjenne seg trygge i sin kamp, står sentralt i trinn tre. Kritikkk får vente til krigen er vunnet. Om de skal kunne samle folket til kamp, må de få være i fred og fremstå som troverdige også om de i sin iver skulle gripe til visse overdrivelser i beskrivelser av fienden eller av problemets karakter. Trinn fire handler om at gode fiender er de som aldri dør. Det femte og sjette trinnet handler om definisjoner og symbolsk verdi av fienden. Christie og Bruun mener at det er hensiktsmessig med en vag definisjon av fienden slik at det ikke blir lett å kontrollere om den blir sterkere eller svakere. Men det er grenser for klarhet. Skal den ytre fiende kunne ivareta de indre behov, må denne fiende ha symbolverdi som et motstykke til det gode og det riktige. Jo sterkere symbolverdi, desto mer kan en slik fiende samle og oppheve andre motsetninger. Men bruken av narkotika er et reelt problem, og Christie og Bruun sier i trinn syv at det er grenser for konstruktiv fantasi. Kampen mot narkotika kunne vanskelig ha fått det omfang og vært ført med den intensitet de beskriver, om det ikke også hadde eksistert helt realistiske grunner til angst for mange stoffer. Fienden finnes og kan daglig erfares, selv om omfanget og graden av farlighet er noe overdrevet i den offentlige fremstilling (Christie og Bruun, 1996:57-59).

Passer de syv kjennetegnedede både på de nye og de gamle?

Jeg tar her utgangspunkt i de ulike perspektivene som har blitt fremstilt tidligere i kapitlet for å se hvordan hvert enkelt trinn kan brukes på *de nye* og *de gamle*.

Trinn 1: Den gamle gruppen med brukere regnes ikke for en gruppe med ressurser, og er slik sett en ufarlig gruppe å definere som problem. Ut i fra de mediabildene vi har vært inne på tidligere, var det svært tydelig at den gamle gruppen med brukere ble sett på som et sosialt problem. De nye brukerne ble håndtert på en mer forsiktig måte. Man pratet litt mer om det farlige ved stoffet, men samtidig ble denne gruppen sett på som en mer uskyldig og som en gruppe som står mer i samsvar med andre samfunnsmedlemmer.

Trinn 2: Som Malterud var inne på kan de narkomane sees på som skamløse, farlige og uberegnelige. Et eksempel på dette var at de overfaller eldre. Eldre mennesker og barn blir gjerne sett på som de hjelpeløse i samfunnet, og det er større skam forbundet med å gå løs på noen som ikke kan forsvare seg, enn å gå løs på noen som i teorien har mulighet til å forsvare seg. Kriminalitet nevnes i svært liten grad i forbindelse med de nye. Begrepene som farlige og ikke normale, nevnes også heller sjelden i denne sammenheng.

Trinn tre: I en prosess hvor man forsøker å bekjempe narkotikaforbruket, har gjerne utsagn som krigen eller kampen mot narkotikaen vært benyttet. Det fokuseres mer på stoffene og bakmennene, enn på brukerne selv. Slikt sett står både de gamle og de nye likestilt i denne kampen. Det som skiller de to gruppene i denne prosessen er graden av normalitet. Det å bruke partydop i helgene fremstilles som et vanlig fenomen blant ungdommer, mens det å sette sprøyte med heroin i armen regnes som et klart avvik.

Trinn fire: Slikt sett er de gamle brukerne en praktisk fiende. Det er få i samfunnet vårt som har troen på at man kan klare å hjelpe alle de tunge brukerne, eller forhindre at det kommer nye personer til denne gruppen. *De gamle* er en god fiende som alltid vil eksistere. *De nye*, derimot, vil det være vanskeligere å definere som gode fiender. Dette fordi denne gruppen omtales på en annen måte blant annet i media. De stemples ikke som avvikere i like stor grad som de gamle, og de har ofte mer ressurser å ta av. Det er også knyttet større forhåpninger til at man har mulighet til å hjelpe denne gruppen med brukere.

Trinn fem og seks: De gamle brukerne er ikke en ensartet gruppe, men det er praktisk å fremstille den slik. Gruppen kan bli definert via det stoffet mange bruker, og som tidligere nevnt kan de muligens symboliseres ved heroin. Dersom man ser ordet heroin i mediasammenheng, er det ytterst sjelden at dette assosieres med noe positivt. Det å bli en sprøytenarkoman som ”skyter” heroin, regnes som noe av det laveste man kan bli – en av samfunnets tapere. Dette vil vi også komme inn på senere, når informantene forklarer hva de legger i begrepet narkoman. Den nye gruppens symbolverdi er vanskeligere å sette opp i mot det gode og det riktige. Dette ser vi tydelig ut i fra medias omtale av stoffet ecstasy, hvor det like gjerne assosieres med fest, mote, sex og helg, som med skadevirkninger og død.

Trinn syv: Christie og Bruun benekter ikke at det finnes mennesker som har problemer som følge av stoffbruk og som trenger hjelp til å takle disse problemene. Slik som jeg forstår Christie og Bruun, viser deres fremstilling av den gode fiende at definisjoner kan tjene mange ulike interesser. For eksempel så kan en definisjon med fokus på individet skjule større samfunnsproblemer som man ikke ønsker å fokusere på. Det er gjerne de menneskene som har dårligst utgangspunkt som står i fare for å få store problemer som følge av stoffbruk. Willy Pedersen forklarer dette med at *"(...) relativt sett vil de som har dårlige utgangsbetingelser betale mest, for det er farlig å være sårbar i omgivelser med høy risiko"* (www.forebygging.no)

5.5 Perspektivene sett opp i mot hverandre

Jeg har funnet en ulik fremstilling av de nye og de gamle brukerne i de tre perspektivene jeg har valgt å se nærmere på. På et generelt grunnlag ser vi at synet på de gamle brukerne er preget av en mer hard determinisme, mens de nye brukerne blir omtalt med en mildere form for determinisme.

Mediaperspektivet viste tydelig at man fremstiller de to gruppene på to vidt forskjellige måter. Behandlingsperspektivet var noe mer nyansert. Dette så vi blant annet ved at det ble uttrykt bekymring over at også de nye brukerne opplever stadig flere problemer knyttet til sin bruk av narkotiske stoffer. Stortingsmeldingen gir inntrykk av å skille klart mellom de to gruppene av brukere. I denne sammenhengen bør vi ha i tankene at når denne meldingen ble skrevet, hadde man sannsynligvis ikke opplevd at så mange av de nye brukerne etter hvert ville få behov for hjelp som følge av sitt forbruk av narkotiske stoffer. Det kriminologiske innspillet viser oss at man bør være forsiktig med hvordan man definerer grupper av mennesker i samfunnet, og se på hvilke hensyn som ligger bak en slik definisjon. Ut i fra Christie og Bruun sin definisjon av den gode fiende, virker det sannsynlig at det er enklere å fokusere på de gamle brukerne med et probleminnstilt blikk enn det er i forhold til den nye gruppen med brukere. Kritikken fra Christie, Bruun og andre meningsfeller, blir besvart i Stortingmelding nr.16 (1996-97) hvor det skrives blant annet at:

”Det hevdes (...) at de kriminaliserte og utstøtte narkotikamisbrukerne er blitt politisk nyttige fordi oppmerksomheten kan rettes mot dem og ikke mot de samfunnsmessige og sosiale forhold som har forårsaket misbruket. Et slikt syn har imidlertid vunnet relativt liten forståelse. Narkotikaproblemene har tvert i mot ført til at man har lagt større vekt på tiltak for å bedre ungsoms oppvekstvilkår og forebygge sosiale problemer.” (6:6.2.)

I dette sitatet fra Stortingsmeldingen tilbakevises kritikken om at brukerne blir politiske redskaper. Det understrekes også at man ikke bare fokuserer på individet, men også på ulike samfunnsmessige og sosiale forhold som kan ha forårsaket bruken. En slik tilbakevising kan vi finne grunnlag for i og med at meldingen tar opp narkotikasituasjonen globalt og lokalt, og redegjør for at narkotikabruk har sammensatte årsaksforhold som blant annet tilgjengelighet, samfunnsmessige og individuelle forhold. Men vi kan også finne igjen deler av Christie og Bruun sin beskrivelse av ”den gode fiende”. For eksempel kan vi se at narkotikabruken er en fiende som aldri dør:

”Generelt preges både den ulovlige produksjonen av og handelen med narkotika av den såkalte ”ballong-effekten”. Lykkes man å redusere produksjonen i ett geografisk område, øker den i et annet. Og lykkes man å øke oppdagelsesrisikoen langs en etablert smuglerrute, legges smuglingen over til andre ruter. Dette gjelder både globalt, regionalt og nasjonalt.” (3:3.1.)

Samtidig må vi huske på at det både i forhold til den nye og den gamle gruppen, er realistisk å tenke seg at man har et problem med narkotika både på individnivå og på samfunnsnivå. Slik som situasjonen er i dag, er det også sannsynlig å tenke seg at *de gamles* narkotikabruk fører til større skader hos personene selv og større utgifter for samfunnet, enn det *de nyes* forbuk gjør. Men dette kan endre seg fremover i tid. Både fordi det kan komme til å bli en økende andel av de nye brukerne som opplever problemer knyttet til stoffbruken, og fordi utbredt blandingsbruk av stoffer på sikt kan føre til at gruppene glir mer over i hverandre.

5.6 Oppsummering

Dette kapittelet har vist at det ikke finnes en enkel og klar definisjon for hvem som kan kalles for de nye brukerne og hvem som kan kalles for de gamle. Det er noen kriterier som blir benyttet for å skille disse to gruppene, men de kan tolkes på ulike måter.

Noen av kriteriene vi finner igjen i de ulike perspektivene går på hvilke stoffer en person bruker, hvor mye en person bruker, hvor ofte en person bruker, om personen er i aktivitet i form av jobb og utdanning eller ikke, og hvor offentlig bruken er. Jo mer bruken synes i samfunnet, jo større sannsynlighet er det for at man blir klassifisert som en av de gamle. Alder synes også å være en vesentlig faktor. Ungdom har et større slingringsmon for å gjøre feil, enn det voksne mennesker har. Det som er helt klart, er at det å bli kategorisert i den ene eller den andre gruppen vil påvirke hvordan vedkommende blir behandlet av samfunnet rundt.

I det neste kapitlet vil vi komme inn på hva informantene legger i begrepene narkotika og narkomane, og hvordan de definerer sin egen bruk av stoff. Som vi skal se av neste kapittel, er det ikke enkelt for informantene å komme med en klar definisjon av hvem som er narkomane og hvilke stoffer som bør kalles for narkotika.

6. Narkotika og narkomane

I dette kapitlet sees det nærmere på hva informantene legger i begrepene narkotika og narkoman⁸. Jeg har valgt å se på hver enkelt informants begrepsforklaring atskilt for å få frem nyansene i deres begrepsforklaringer, før jeg ser på likheter og forskjeller i forklaringene. Etter å ha sett på informantenes begrepsforklaringer under ett, skal jeg konsentrere meg om hvordan begrepene narkotika og narkomane kan innebære stigmatisering og moralske oppfatninger. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende sekvens.

6.1 Informantenes begrepsforklaringer

Annes definisjon av en narkoman er en person som bruker narkotika hver dag. Dette er ikke en absolutt definisjon, fordi hun synes det er vanskelig å vite hvor skillet går og hvem som kan regnes som en narkoman. Hun forteller at det er mange som mener at grensen går ved bruk av sprøyter, men selv ser hun ikke så stor forskjell på det og for eksempel å sniffe amfetamin hver dag. Nå som hun selv har sluttet, kaller hun de gamle vennene for narkomane når hun er sammen med dem. Anne kalte også seg selv for narkoman mens hun brukte stoff, men det var mest for å provosere vennene sine. Når det gjelder hvilke stoffer som kan kalles for narkotika, så har Annes definisjon av dette endret seg etter at hun sluttet å bruke stoff. Tidligere ville hun blant annet ikke ha kategorisert hasj som narkotika, men nå mener hun at alle illegale rusmidler må regnes som narkotiske stoffer.

Beate mener at en narkoman er en som tar mye stoff i helger og ukedager. Hun har selv definert seg som narkoman i de perioder hun har brukt mye stoff. Hun sier at flere mener at man ikke er narkoman før man har injisert stoff med sprøyte. Selv er hun uenig i denne definisjonen. Hun har selv injisert narkotika med sprøyte, men hun kalte

---

⁸ Hva som legges i begrepene narkotika og narkoman har blitt utførlig diskutert på det teoretiske plan i mange arbeider. Det er ikke siktemålet i dette kapitlet. For interesserte anbefales blant annet Nils Christie og Kjetil Bruun (1996): *Den gode fiende*. Se spesielt kapittel 6.

---

seg selv for narkoman også før hun begynte å bruke sprøyter. Hun er noe usikker på hvilke stoffer som bør falle inn under definisjonen narkotika, og ønsker ikke å gi en fast definisjon på dette.

Cathrine definerer en narkoman som en som sitter på ”brønnen”⁹ og skyter heroin, og spør om 3 kroner på gata. Hun innrømmer at hun selv har et rusproblem, men hun tenker på seg selv som stoffbruker, ikke som en narkoman. Cathrine mener at hun bruker stoffer, ikke misbruker. Men hun gjør et unntak for hasj. Siden dette er et stoff hun bruker hver dag, mener hun at hun misbruker hasj:

”Hasj misbruker jeg, for det røyker jeg hver dag, og da misbruker du det. Du tar det ikke en gang i blant. Stoffbruker – da bruker du stoffet noen ganger. Da vil jeg heller si rusmisbruker med hasj, stoffbruker med de andre stoffene”.

Hun mener da at skillet mellom bruk og misbruk ligger i hvor mye og hvor ofte man bruker et stoff.

Elin mener at en narkoman er en som er avhengig av ulike stoffer og må bruke disse hver dag. Elin sier at hun ikke tenker på seg selv som en narkoman, men heller som en stoffbruker. Når hun prater om å ta stoffer hver dag, gjør hun et unntak for hasj. Hun mener at man kan bruke hasj hver dag, uten å bli regnet som en narkoman.

Gros definisjon av en narkoman er en som er nødt til å bruke stoff hver dag, uavhengig av hvilke stoffer man bruker. Hun mener at hun selv ikke er avhengig siden hun ikke behøver å røyke hasj hver dag. Når det gjelder definisjonen av hva som er narkotika, sier hun først at alt utenom hasj er narkotika. Men ved nærmere spørsmål sier hun at hun egentlig bare synes det er heroin som er narkotika. Gro fremhever at hasj ikke er så ille, hun sier blant annet at: *”Det blir ikke no’ slåssing av hasj, det blir det av alkohol”*. Med dette mener hun at bruk av et lovlig stoff som alkohol kan føre til mer utagerende atferd enn et illegalt stoff som hasj.

---

⁹ Med ”brønnen” mener hun en fontene som står sentralt på torget i Drammen og som blant drammensere regnes som et av stedene hvor stoffbrukere pleier å befinne seg.

Hildes definisjon av en narkoman er en som må ha et rusmiddel hver dag for å fungere i hverdagen. Den gangen hun selv brukte stoff, tenkte hun ikke på seg selv som narkoman. En narkoman for henne på den tiden var en som injiserte med sprøyte og/eller en "søplenarkoman", det vil si en av de som går på gata og tigger og er uflidde. I dag har hun et annet syn på dette, og mener at hun tidligere var en narkoman. Hun røyket hasj hver dag i to år i strekk, opptil tre ganger om dagen. Hilde forteller at hvis hun ikke røyket, var hun ikke seg selv og fikk ikke gjort noe på en hel dag. Hun synes fremdeles at dersom man har begynt å injisere med sprøyte har man nådd bunnen, og krysset en siste barriere. Hilde mener at narkotika er alle typer stoffer. Hun inkluderer også hasj fordi hun mener at man blir avhengig av det.

For Ingrid er en narkoman en som bruker kjemiske stoffer nesten daglig, og som verken har fast jobb eller tjener egne penger. Da jeg spør henne om hva hun mener med kjemiske stoffer, svarer hun følgende:

"Sånn som heroin, piller, eller legemidler, da... kokain, amfetamin, ecstasy og alt sånt no`. Egentlig ikke hasj da, for det er såpass naturlig som det er."

Ingrid mener at det absolutte lavmål når det gjelder bruk av narkotika, er å injisere heroin med sprøyte. Hun forteller at hun har kuttet ut flere venner fordi de begynte med sprøyter. Selv betegner hun seg ikke som narkoman, men sier med en humoristisk undertone at hun er en narko-likes. Hun forteller at hun regner alle de kjemiske stoffene som narkotika. Som vi så ut i fra sitatet, gjør hun et unntak for hasj.

Janne svarer på hva hun assosierer med begrepet narkoman på følgende måte:

"En narkoman? En narkoman, da tenker jeg egentlig på heroinister som flyr rundt og tigger penger og... og selger kroppen sin. De klarer ikke å finansiere ting sine sjøl, og som har et såpass dumt misbruk, at egentlig så er det ikke så veldig mye håp for dem. Det er egentlig sånn ting."

For Janne er det viktig å kunne finansiere bruken selv, og at hun ved å jobbe og tjene egne penger ikke kan klassifiseres som narkoman. Dette gjenspeiles i hennes definisjon av en narkoman – det å måtte tigge penger og selge kroppen sin for å finansiere bruken signaliserer at man har blitt en narkoman, man har nådd et bunnmål. Hun bruker vanligvis betegnelsen rusbruker eller rusmisbruker på seg selv. Men når hun prater med folk som ikke bruker stoff selv, så kaller hun seg gjerne en narkoman.

Hun sier at hun gjør dette for at de ”nyktre” skal forstå hva hun prater om. Når det gjelder hva som kan regnes for narkotika, sier Janne først at narkotika er alt fra hasj til heroin. Men ut i fra den videre samtalen virker det som om ordet narkotika ikke er en naturlig del av hennes vokabular. Jeg får inntrykk av at hun foretrekker å bruke ordet dop som en fellesbetegnelse på alle stoffene:

Intervjuer: ”Hva er det du vil betegne som narkotika?”

Janne: ”Alt. Både... alt fra hasj til heroin, liksom.”

Intervjuer: ”Har du synes det hele tida?”

Janne: ” Ja... ja, egentlig. Jeg har ikke egentlig noen annen betegnelse på det, eller... kanskje dop. Dop er liksom felles betegnelse på alt.”

Samlet inntrykk

Samlet sett er informantene tilnærmet enige om at definisjonen av narkotika inneholder nesten alle illegale rusmidler. Det er tre av informantene som klart gjør unntak for hasj, og mener at dette stoffet ikke kan regnes som narkotika. Ytterligere to informanter forteller at de ikke gjør unntak for hasj nå, men at de ville gjort det tidligere da de selv brukte stoff. En av informantene gjør unntak for alt utenom heroin. Det er kun Ingrid som inkluderer piller i begrepet narkotika, for øvrig er det ingen av informantene som kommer inn på dette.

Når det gjelder definisjonen av begrepet narkoman, spriker informantenes begrepsforklaringer noe mer. Et likhetstrekk trer klart frem, og det er at alle informantene mener at man må ha et utstrakt forbruk for å kunne betegnes som en narkoman. For øvrig er det to skiller som trer tydelig frem. De som har sluttet eller har et sterkt ønske om å slutte med bruken av narkotiske stoffer, definerer seg selv og andre som bruker tilsvarende som narkomane. De som har et ønske om å takle problemer som følge av bruken, men som egentlig ikke ønsker å slutte fullstendig med stoffer, definerer ikke seg selv som narkomane. Ord som stoffbruker og narko- liker er mer akseptable betegnelser. Et annet skille er mellom de som mener at bruken av sprøyte er et kriterium på å bli kalt narkoman, og de som mener at man kan regnes som narkoman uten å ha brukt sprøyte. Samtidig ser vi at mange av definisjonene inneholder et moralsk element. De som går på gaten, som tigger og prostituerer seg, og

som ikke kan finansiere bruken av narkotika selv, blir sett på som personer som står lavere på den sosial rangstigen enn personer som ikke gjør noen av disse tingene. En av informantene kaller denne gruppen for ”personer uten håp”. I dette ser vi også et fordømmende element av personer som lar rusbruken ta over livene sine, og som fører til at de lever i uverdige forhold. De skiller mellom seg selv som brukere og de narkomane som brukere.

6.2 Innspill fra undersøkelsen til Anniken Sand

Skillet mellom seg selv som bruker og de narkomane som brukere finner jeg også i Anniken Sands avhandling med den beskrivende tittelen ”Dop er greit så lenge det ikke styrer livet ditt” (2000). Sands informanter forteller at deres oppfatning av narkotika og narkotikabruk forandret seg etter at de selv begynte å bruke stoff. Før de selv hadde brukt narkotika og før de kjente noen som hadde brukt narkotika, hadde de fleste en oppfatning av narkotika generelt som livsfarlig og avhengighetsskapende. En narkoman oppfattet de som en som brukte narkotika og som kom fra dårlige kår, var uten jobb og hadde problemer for øvrig (2000:kap.4).

Etter hvert som venner og bekjente av Sands informanter begynte å bruke stoffer, endret oppfatningen av narkotikabruk seg. Hovedårsaken til denne holdningsendringen var at de opplevde at venner og bekjente kunne bruke stoff uten å få problemer, uten å bli avhengig og uten å bli narkomane. Flere av Sands informanter fortalte at de selv begynte fordi de var nysgjerrige og fordi de ikke ville føle seg utenfor i venneflokken (2000: kap.4). Informantene til Sand fortalte også at de begynte å bruke fordi ”*mytene om død og avhengighet*” brast (2000:100), det hendte noen ganger at informantene så personer rundt seg som fikk problemer som følge av bruken, men de så bort i fra dette fordi de mente at dette ikke kunne skje med dem personlig. Dette er også noe som gikk igjen i uttalelser fra informanter i denne undersøkelsen. Flere av informantene kjente personer som hadde store problemer og som brukte narkotika, men problemene ble gjerne relatert til individet og ikke til stoffene. Anniken Sand mener at noen av grunnene til dette er at man:

”... sammenligner seg selv med de vellykkede, de som virker som om de har kontroll. Å inkludere taperne i sine omformulerte modeller, gjør logikken mer komplisert, så de blir holdt utenfor ved forklaringer som at ”han er en svak person”, ikke med stoffenes virkninger, som de nå har omdefinert. Dessuten kommer et nytt element til, nå blir personlighet sett på som mer avgjørende for hvilket uttrykk stoffene får, enn stoffenes virkninger.” (2000:100)

For Anniken Sands informanter var vellykkethet og kontroll to sentrale stikkord i forhold til hvordan man brukte stoff på en akseptabel måte. Eventuelle problemer ble relatert til individet og ikke til stoffbruken i seg selv. Dette understrekes ved at informantenes oppfatning av en narkoman ikke endret seg nevneverdig etter at de selv begynte å bruke narkotika. En narkoman ble fremdeles oppfattet som en av samfunnets tapere, en som ikke hadde kontroll over livet sitt, en person som bærer et sosialt stigma. Med andre ord – en beskrivelse som ikke informantene selv assosierte seg med:

”(informantene) er moralsk ansvarlige, å bruke dop er ingen unnskyldning. Derfor anses de som ikke fikser bruken (for) å være svakere mennesker, de er ikke like kapable som informantene. Taperne er dem som ikke har denne kontrollen over selvet som verdsettes så høyt i samfunnet vårt.” (Sand 2000:177)

Det å ikke ha kontroll over stoffbruken blir, i følge Sand, oppfattet som umoralsk atferd av hennes informanter. Et annet moralsk aspekt som Sand er inne på, er i hvilken alder det er akseptabelt å bruke stoff. Flere av informantenes utsagn gikk ut på at det å bruke stoff var akseptabelt så lenge det var en del av modningsprosessen som inngår i det å vokse opp. Eksperimenteringen og grenseoverskridelsen aksepteres da, men etter hvert burde man ”vokse det fra seg”. Å la narkotika gi livet innhold, ble forsvart ut i fra ungdommelig umodenhet. Flere av informantene mente at dersom man lot stoff være innholdet i livet etter hvert som man blir eldre, var dette et tegn på umodenhet, usikkerhet og svak personlighet (2000:62).

Anniken Sand sine funn sett i sammenheng med denne undersøkelsen

Jeg vil først påpeke at flere av utvalgskriteriene som Anniken Sand hadde for sine informanter også passer på informantene i denne undersøkelsen¹⁰. Flere av informantene har klart skole og jobb til en viss grad samtidig med at de har brukt narkotika, og mange har klart å skjule at de har hatt problemer som følge av bruken overfor omverdenen. Det er også slik at alle informantene i denne undersøkelsen hadde brukt narkotika en stund før de fikk problemer som følge av bruken, og at samtlige ble overrasket da problemene først meldte seg. Dette vil si at før informantene i denne undersøkelsen fikk problemer som følge av bruken og før de innrømmet at de ønsket hjelp til å takle disse, så kunne de like gjerne vært en av informantene i undersøkelsen til Anniken Sand.

Det moralske elementet som Sand er inne på når det gjelder å skille mellom egen bruk og de narkomanes bruk, finner vi også hos noen av informantene i denne undersøkelsen. De informantene som i størst grad skilte mellom sin bruk av narkotiske stoffer og bruken til ”de søppel-narkomane¹¹” som tigger på gaten og prostituerer seg, var de som ikke ønsket å slutte med narkotikabruken fullstendig. De av informantene som hadde sluttet eller virkelig ønsket å slutte, derimot, så ikke på dette skillet som så absolutt. Et annet moralsk element som også er fremtredende i begge undersøkelsene, er at man ikke skal la rusbruken ta over slik at narkotikaen blir meningen med livet. Sands informanter var svært kritiske overfor personer som fikk problemer som følge av bruken, og anså disse for å være personer som ikke hadde kontroll over livet sitt. Deres problemforklaring hadde et klart fokus på individet og ikke på de narkotiske stoffene. Informantene i denne undersøkelsen er også preget av individforklaringen, men de er mer åpne for at det er stoffene i seg selv som kan gi problemer. Årsaken til dette er trolig at disse informantene selv har opplevd problemer som følge av bruken, og at de har tenkt mer over denne problemstillingen. Det at flere av informantene har gått til poliklinisk behandling og fått informasjon og veiledning, vil sannsynligvis

---

¹⁰ Se kapittelet om tidligere forskning

¹¹ Flere av informantene brukte denne beskrivelsen

---

gjøre at de har reflektert mer over bruk av narkotika enn det informantene i Sand sin undersøkelse har.

Informantene til Anniken Sand oppgir nysgjerrighet og det at de ikke ville være utenfor som begrunnelse for hvorfor de begynte å bruke stoff. I tillegg så hadde de observert personer rundt seg som brukte stoff og som tilsynelatende gjorde dette med stor suksess og uten at de fikk problemer. Disse observasjonene gjorde at deres tidligere avvisende holdninger overfor narkotika endret seg. Disse begrunnelsene for hvorfor de begynte å bruke, finner vi også igjen hos informantene i denne undersøkelsen. Nysgjerrighet, samhörighet og det å skille seg ut er sentrale stikkord når informantene forsøker å forklare hvorfor de begynte med narkotika. Et annet fellestrekk mellom informantene i de to undersøkelsene, er at alle til å begynne med fikk narkotika fra noen de kjente som gjerne hadde brukt stoff en stund og som tilsynelatende ”fikset” dette bra.

6.3 Oppsummering

Noe av det mest interessante i informantenes forklaringer på hva som ligger i begrepene narkotika og narkomane, er at begge defineres vagt og ulikt ut i fra hvilken situasjon informanten selv er i. De av informantene som har bestemt seg for å ikke bruke narkotika mer, har mer omfattende og strengere definisjoner enn de av informantene som ikke ønsker å slutte med bruken. Et annet interessant aspekt er skillet mellom de som ser på eventuelle problemer stoffbrukere har som et resultat av individuelle forhold, og de som ser på det som et resultat av selve stoffbruken. De førstnevnte omfatter gjerne de som selv ikke har møtt på problemer og de som ikke ønsker å slutte med bruken, mens de sistnevnte gjerne består av personer som har sluttet eller ønsker å slutte. Dette skillet er ikke et absolutt skille, men det illustrerer på en god måte hvordan personers egen situasjon påvirker hvordan de oppfatter andres bruk.

I det neste kapittelet skal jeg gå nærmere inn på mulige årsaker til hvorfor informantene i denne undersøkelsen begynte å bruke narkotiske stoffer.

7. Ulike forståelser av hvorfor informantene begynte å bruke narkotiske stoffer

I dette kapitlet presenteres ulike forståelser av hva som kan ha bidratt til at informantene begynte å bruke narkotiske stoffer. Informantenes egenforståelse står sentralt, men også min forståelse som forsker vil komme frem¹². Noen av informantene har forklart hvorfor de begynte med narkotika med utgangspunkt i deler av sin livshistorie, mens andre har tatt utgangspunkt i søken etter noe i livet som for eksempel spenning og samhold. Kapitlet begynner med en enkel innføring i virksomhetsteoriens forståelse av motiv og behov, og fortsetter med deler av informantenes livshistorie og andre forståelser av hvorfor informantene begynte med narkotiske stoffer. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende sekvens.

7.1 Virksomhetsteorien forståelse av motiv og behov

I følge virksomhetsteorien er de spesifikt menneskelige behovene¹³ ikke programmert inn i genene våre, men oppstår i virksomheten. De produseres aktivt, tilegnes og læres i og gjennom menneskets individuelle virksomhetsprosess i et bestemt samfunn. Jeg vil her forsøke å beskrive forholdet mellom begrepene behov og motiv i virksomhetsteorien på to måter: først ved å vise til et relativt omfattende eksempel fra Regi Enerstvedt (1982), og deretter ved å se på Alfred Schütz sin forståelse av ordet motiv (i Broch m.fl.1991).

Eksempelet fra Regi Enerstvedt gir oss et beskrivende eksempel på forholdet mellom motiv og behov i virksomhetsteorien:

”Et behov er alltid et behov for noe, for noe bestemt, for en gjenstand. Vi hører et spedbarn gråte og sier: ”Det har behov for mat”. Men har det det?

---

¹² Se forklaring i metodekapitlet (kap.2)

¹³ Behovbegrepet diskuteres blant annet i Broch m.fl. (1991) og i Enerstvedt (1982)

Vet spedbarnet hvorfor det gråter? Har det mening å si at gråten er et uttrykk for et ubevisst ønske om mat? Eller uttrykker gråten bare et symptom på selve mangeltilstanden, et symptom som har funksjonene å være signal for en eller annen voksen? Hvis spedbarnet ikke selv vet hva det har behov for, kan det da rette sin aktivitet henimot noe bestemt? Det er innlysende at det ikke kan det. Først når det er opprettet en forbindelse mellom barn og gjenstand kan det etterhvert hos barnet dannes en forestilling, et bilde av gjenstanden som nå opptrer både objektivt og subjektivt, dvs, nettopp som objektiv gjenstand og subjektivt behov. Først da kan behovet bli styrende i virksomheten, det vil si: behovet blir til motiv. Eller sagt på en annen måte: Gjenstanden blir i sin subjektive form til virksomhetens motiv.” (1982:52)

Ut i fra sitatet ser vi at Enerstvedt tenker seg at gjenstanden i sin subjektive form blir til virksomhetens motiv. I denne sammenhengen kan vi da tenke oss at de illegale rusmidlene opptrer både som objektiv gjenstand og som subjektivt behov. Objektivt sett er det de samme stoffene det dreier seg om, for eksempel hasj, ecstasy m.m. Men som vi skal komme inn på senere, har hver enkelt av informantene dannet seg egne, subjektive forestillinger og forventninger til de narkotiske stoffene ut i fra hvilke behov de ønsket å dekke. Det er den subjektive oppfatningen av gjenstanden rus, den oppfatningen som sier at stoffene kan dekke deres behov, som gjør at behovene blir til motiver for bruk av narkotiske stoffer. Det vi skal se nærmere på her er hvilke behov eller ønsker det handler om, samt hvilke subjektive opplevelser og oppfatninger som kan ha ført til at informantene så på illegale rusmidler som en måte å dekke disse behovene på.

I den følgende gjennomgangen av informantenes selvforståelse av hvorfor de begynte å bruke narkotiske stoffer, er det interessant å ha Alfred Schütz (i Broch m.fl.1991) sin forståelse av ordet motiv i tankene. Schütz mente at ordet motiv er tvetydig og inneholder både *for-å-motiver* og *fordi-motiver*. Den førstnevnte gruppen med motiver, *for-å-motivene*, er fremtidsrettede og intensjonale og ser frem mot et mål. Man gjør noe *for å oppnå* noe. Schütz mente også at man kan snakke om intensjonale *for-ikke-å-motiver* hvor individet handler med det målet å ikke oppnå en uønsket tilstand. Man gjør noe *for å unngå* noe annet. Den andre gruppen med motiver, *fordi-motiver*, er styrt av fortiden. Disse motivene er et uttrykk for den enkeltes tidligere erfaringer og forutsetninger. Broch m.fl. har delt *fordi-motivene* inn i to: *på-grunn-av-motiver* og *på-tross-av-motiver*. På-grunn-av-motivasjon kan for eksempel være at man velger et lengre studium fordi det er forventet av foreldrene og fordi vennene gjør det samme.

På-tross-av-motivasjon kan for eksempel være at en person med foreldre som ikke forventer at man tar høyere studium og med få eller ingen venner som gjør det, men som likevel velger å ta et høyere studium. Fordi-motivene kan identifiseres av den enkelte først når virksomheten har blitt fortid. Det eksisterer ingen motsetninger mellom for-å og fordi-motivene, de er heller en forutsetning for hverandre (1991:24-28).

7.2 Deler av livshistoriene til informantene

Noen av hendelsene i informantenes liv kan ha bidratt til at de begynte å prøve seg frem med narkotiske stoffer. Av informantene i denne undersøkelsen er det noen som nevner livshendelser som en direkte årsak til at de fikk ønske om å prøve narkotiske stoffer. Andre begynte å prate om ulike livshendelser da vi var inne på temaet om hvorfor de begynte å bruke narkotiske stoffer, men uten å direkte si at dette var grunnen til at de begynte. To av informantene var opptatt av å understreke at deres livshistorie ikke hadde sammenheng med deres bruk av narkotiske stoffer. Det er min tolkning at disse livshistoriene muligens likevel kan ha hatt påvirkning, men jeg har vært nøye med å understreke i teksten hvilke to som mente at livshistorien ikke hadde hatt påvirkning på narkotikabruken. Dette har jeg gjort fordi det er informantenes egenforståelse som skal være fremtredende så langt som mulig. Det er viktig å ha i tankene at de livshendelsene jeg her skal fokusere på er av negativ art, og at de ikke er representative for informantenes liv som helhet. De hendelsene jeg skal se på er skilsmisser eller tap av nær omsorgsperson, alkoholisme hos omsorgspersoner, mobbing og mishandling, samt institusjonalisering eller det å få fosterforeldre.

Skilsmisser/tap av nær omsorgsperson

Alle de åtte informantene har opplevd å miste en nær omsorgsperson enten rent bokstavelig ved dødsfall eller ved at de har mistet kontakten med omsorgspersonen. I noen tilfeller ønsket ikke omsorgspersonen selv kontakt med informantene, mens i andre tilfeller fortalte informantene at skilsmisse mellom omsorgspersoner, i hovedsak biologiske foreldre, ga en følelse av tap. Dette tapet kunne enten være et konkret tap ved at den ene parten forsvinner ut fra livet deres eller ved at livet deres ble påvirket i

---

vesentlig grad som en følge av skilsmissen. Det er ingen av informantene som har bodd sammen med begge sine biologiske foreldre gjennom hele oppveksten. For enkelte av informantene står tap av omsorgsperson eller skilsmisse sentralt i deres forståelse av hvorfor de begynte å bruke rusmidler, mens andre kom inn på dette temaet da vi pratet om hvorfor de hadde begynt å bruke narkotiske stoffer uten at de med ord direkte relaterte tapet eller skilsmissen til bruken. To personer var opptatt av at dette ikke hadde hatt noen påvirkning på deres bruk av narkotika.

Beate, Gro og Hilde mistet fedrene/stefedrene sine relativt tidlig i livet. Beate miste faren sin da hun var ganske liten, mens faren og stefaren til henholdsvis Gro og Hilde døde da de var i tenårene. For Hildes del var tapet av stefaren en hendelse som påvirket hennes beslutning til å oppsøke hjelp for å slutte med rusmidler, mens de andre mistet fedrene sine før de begynte å bruke narkotika. Beate fikk etter hvert en stefar som hun ikke kom overens med og som gjorde at hun ikke trivdes hjemme. På grunn av dette holdt hun seg borte fra hjemmet i flere dager av gangen, og dette skapte en situasjon hvor hun ble sendt på ungdomshjem. Det var på dette hjemmet hun kom i kontakt med narkotika for første gang. Beate vet ikke om hun hadde kommet i kontakt med rusmidler dersom hun ikke hadde mistet faren sin, fordi hun følte seg mer elsket av han. Gro trodde ikke at det at hun mistet faren hadde noen sammenheng med at hun begynte med narkotika.

Foreldrene til Anne, Cathrine, Janne og Ingrid er alle skilt. For Anne står foreldrenes skilsmisse sentralt i hennes forståelse av hvorfor hun begynte med illegale rusmidler. Hun betegner skilsmissen som smertefull i og med at hun følte at hun ble stående i midten mellom foreldrene. Rusbruken ble en måte å flykte bort i fra denne situasjonen. Slik uttrykker hun det selv:

”Det var mer... elska den følelsen av å komme bort, føle at jeg forsvant fra det virkelige livet, på en måte. Det var mer sånn... du brydde deg om ting som var der og da. Og alt ting som plaga meg eller som var vanskelige, liksom, de glei unna (...). Flukt fra virkeligheten, egentlig. Det var det som trakk meg til å begynne med ting. Jeg hadde et veldig ønske om å komme meg vekk fra virkeligheten.”

Foreldrene til Cathrine og Ingrid skilte seg da jentene var relativt unge, og ingen av dem har kontakt med sine fedre. Cathrine sine foreldre giftet seg fordi moren hennes

ble gravid med Cathrine. Hun har siden fått mange negative tilbakemeldinger fra foreldrene, og dette har ført til at hun har en lav selvtillit. Cathrine forteller at hun synes hun fikk bedre selvtillit da hun begynte å bruke narkotika. Ingrid forteller at det er faren selv som ikke ønsker å ha kontakt med henne. Foreldrene til Janne er også skilt, men hun har kontakt med begge foreldrene.

Det er viktig å merke seg at det er kun Anne som spesifikt nevnte skilsmissen som en grunn til at hun begynte å bruke rusmidler. Cathrine, Ingrid og Janne begynte å prate om dette da vi var inne på temaet om hvorfor de hadde begynt å bruke stoff.

Det at foreldrene skiller lag eller at man mister en omsorgsperson behøver på ingen måte være direkte relatert til at en person bruker narkotiske stoffer, men det kan være en av flere mulige grunner. Elin bor hjemme hos moren sin, og hun er svært opptatt av å understreke at det ikke var familiære forhold som gjorde at hun begynte å bruke narkotika:

”Jeg var nok bare nysgjerrig, for jeg har aldri hatt noen problemer med familien min, liksom. Familien min betyr veldig mye, for å si det sånn. Så det var nok derfor det var problematisk å fortelle mamma hva jeg hadde gjort, ikke sant. For jeg vil ikke... Jeg veit at hu får totalt depresjoner av det, og hu har nerveproblemer, og jeg vil ikke påføre henne mer smerte enn det jeg må. Prøver helst å unngå å fortelle henne mest mulig.”

Alkoholisme hos omsorgspersoner

Det er spesielt to av informantene mine som nevner alkoholisme hos omsorgspersoner. Den ene mener at dette kan ha hatt sammenheng med hennes bruk av alkohol, mens den andre mener at det ikke har noen sammenheng i det hele tatt. Janne forteller at både faren hennes og farmoren er alkoholikere. Videre forteller hun at på grunn av dette er hun veldig restriktiv med bruken av alkohol fordi hun føler at hun ikke har noen grenser når det gjelder å drikke. Hun nevner derimot ikke om dette har sammenheng med hennes bruk av narkotika, men dette var et tema hun kom inn på da vi pratet om hvorfor hun hadde begynt å prøve seg frem med stoffer. Gro sin far var også alkoholiker. Hun forteller at det var festing hver helg med påfølgende besøk av politiet. I barndommen oppfattet hun dette som en normal situasjon, og hun forteller at hun gikk ut i fra at dette var normalt i alle andres hjem også. Hun mener at dette ikke har påvirket hennes bruk av illegale rusmidler. Gro forteller at hun utsatte

---

alkoholdebuten svært lenge fordi hun var redd for hvordan hun ville tåle alkohol, spesielt med tanke på at faren var alkoholiker.

Mobbing og mishandling

Det er to av informantene som har opplevd alvorlig mobbing og som har blitt preget av dette senere i livet. Beate forteller at hun opplevde mobbing i utstrakt grad hele barneskolen, men at det ikke var noen voksne som tok dette på alvor – verken på skolen eller hjemme. Denne mobbingen, samt at hun ikke trivdes hjemme førte i følge henne selv til at hun oppsøkte ”*farlige ting*¹⁴”, som blant annet å ikke komme hjem på flere dager. Beate forteller at hun søkte samhold og aksept hos noen, og at hun fant dette i en gjeng som brukte narkotiske stoffer. Cathrine opplevde mobbing på skolen, og både fysisk og psykisk mishandling i hjemmet. Hun forteller at hun aldri tok igjen på noen måte, at hun bare fant seg i den dårlige behandlingen hun ble utsatt for fra andre elever og fra foreldrene. Mobbingen forsterket den lave selvtilliten hennes, og som vi tidligere var inne på, følte hun at selvtilliten ble bedret som følge av stoffbruk.

Institusjonalisering og fosterfamilie

To av informantene ble i perioder tatt vare på utenfor den familien de var født inn i. Beates omsorgspersoner synes det ble for vanskelig å ta vare på henne, så hun flyttet på en institusjon for ungdom hvor hun bodde i 3 år. Hun søkte seg til et miljø på institusjonen som følte åpent og inkluderende, og hvor hun følte seg akseptert. Det var her hun først kom i kontakt med illegale rusmidler. Det at Beate kom på en institusjon var da en av årsakene til at hun begynte å bruke narkotiske stoffer. Cathrine kom til en fosterfamilie da hun var 14 år og bodde der til hun var 17 år. Hun flyttet til fosterfamilien på grunn av urolighetene i hjemmet.

Informantene i denne undersøkelsen har opplevd hendelser i livet av negativ art som kan ha påvirket dem på ulike måter. Av informantene er det Anne, Beate og Cathrine som sier at disse hendelsene har hatt en direkte innflytelse når det gjelder hvorfor de begynte med narkotiske stoffer, og Janne og Gro som forteller at deres forhold til

---

¹⁴ Beates eget uttrykk

alkohol har blitt påvirket av disse hendelsene. For Anne var skilsmisken avgjørende i denne sammenhengen og for Beate var det tapet av faren som etter hvert førte til institusjonalisering og bruk av stoff. Også Cathrine nevner eksplisitt at det å slippe å tenke på alt det vonde som hendte på skolen og hjemme og kunne ha det gøy som en grunn til at hun begynte med bruken. Men i tillegg til de vonde hendelsene nevner de – i likhet med de andre informantene - mange andre årsaker til at de først begynte med illegale rusmidler.

7.3 Andre forståelser av hvorfor de begynte med narkotiske stoffer

Det er spesielt fire aspekter utenom livshistorien som er fremtredende når informantene forteller om sin egen forståelse av hvorfor de begynte å bruke narkotiske stoffer - det er dårlig selvbilde, fellesskapet, det å skille seg ut fra mengden og virkelighetsflukt. De fire forståelsene glir gjerne over i hverandre, og som jeg skal komme inn på senere kan de samles i ett felles ønske om å være annerledes enn det man er, et ønske om en alternativ identitet.

Dårlig selvbilde

Det er flere av informantene som sier at de har dårlig selvbilde, og både Cathrine, Elin, Ingrid og Janne nevner eksplisitt dårlig selvbilde i samband med hvorfor de begynte med illegale rusmidler. Alle fire mener at deres bruk av narkotiske stoffer har hatt en positiv påvirkning på selvbildet og selvtilliten. Ingrid mener at denne sammenhengen vil gjelde for mange:

”(..) jeg tror de fleste virkelig begynner å bruke først når de finner ut hvor god selvtillit du får på stoff. For du blir helt frempå, og du får en sånn.. det gliset, den følelsen, ikke sant. Så jeg tror at det er en viktig grunn til at flere fortsetter.”

Janne mener at hun får frem den personligheten hun egentlig har når hun bruker stoff fordi hun da er mer åpen og frempå, mens når hun er nykter føler hun seg mer sjenert og forsiktig. Også Elin føler at stoffbruken har gitt henne bedre selvtillit, og at hun på grunn av dette har funnet ut hvem hun er og hva hun vil gjøre med livet sitt.

Anders Minken har definert hva som menes med selvtillit og selvbilde innenfor et virksomhetsteoretisk perspektiv. Han mener at selvtillit er ”tryggheten på å være verdt noe, vissheten om at vi har betydning og sikkerheten på egne tanker og handlinger” (1998:120). Selvbilde definerer han på følgende måte:

”Selvbildet handler mer om hvordan vi ser oss selv, og er tettere knyttet opp til identiteten. Selvbildet er det bildet vi ser av oss selv hvis vi tør å titte oss i speilet mentalt.(...) Identiteten er de svarene du gir deg selv på spørsmålet om hvem du er. (...) Det er i våre forskjellige virksomheter, og de erfaringer vi gjør, at selvbilde og identitet skapes. Eller for å si det på en annen måte: Vi er det vi gjør.” (1998:121)

I følge Cathrine, Elin, Ingrid og Janne fikk de både økt selvtillit og forbedret selvbilde av å bruke illegale rusmidler. De følte seg tryggere på seg selv, og de likte den væremåten de hadde når de brukte narkotika. De likte det selvbildet de fikk av å bruke stoff, og dette gjenspeilte seg i at de ble tryggere og mer frempå i forhold til omgivelsene. For to av informantene er det fremdeles slik at de føler at stoffbruken gir dem økt selvtillit og selvbilde. Forøvrig har bruken senere gitt motsatt effekt på flere av jentene. Dette er noe vi vil komme tilbake til når vi skal se på hvorfor de fleste av informantene ønsker å slutte med stoffbruken.

Fellesskapet

Fellesskapet og miljøet rundt stoffbruken blir av seks av informantene fremhevet som en grunn til at de begynte. Da Beate var på ungdomsinstitusjonen søkte hun seg til et miljø med stoffbrukere, et miljø som for henne føltes både åpent og inkluderende og hvor hun følte seg akseptert. Det at hun var i dette miljøet, førte til at også hun begynte med narkotiske stoffer. Ingrid fremhever den spesielle fellesskapsfølelsen hun får sammen med andre som bruker som hovedgrunnen til at hun nå bruker stoffer. Hun er ikke klar på om dette var grunnen til at hun begynte, men er helt klar på at dette er en viktig årsak til at hun fortsatte med stoffbruken.

For Hilde var det de eldre vennenes bruk som førte til at også hun ville bruke stoff. Det at de brukte gjorde henne nysgjerrig, samt at hun ville være en del av brukerfellesskapet. Hun beskriver sin forståelse på denne måten:

”Det begynte med at da jeg var 13, så fløy jeg sammen med eldre personer og ville være eldre selv. De hadde prøvd en del (stoffer) og sånn, og så ville jeg tømme meg for dem fordi jeg ville være på deres stadie. Jeg var jo veldig nysgjerrig også. Hadde lyst til å ha den følelsen (de hadde) og prøve hvordan det var.”

Janne begynte også på grunn av venner; det var kjæresten hennes og kameratene hans som opprinnelig brukte narkotiske stoffer. Hun synes det så ut som om de hadde mye moro sammen når de brukte stoff, og hun ville gjerne være en del av det og ha det gøy sammen med gjengen hun også. Gro har ingen klare formeninger om hvorfor hun begynte med illegale rusmidler, men hun forteller at hun var lei av å være ”prippen”. Det vil si at hun ville drikke og være som alle andre på hennes alder. Jeg tolker dette som et utsagn som viser at et ønske om fellesskap kan ha vært en årsak til at hun begynte å prøve stoffer.

Skille seg ut

Det å være en del av fellesskapet når det gjelder stoffbruken, kan også innebære et ønske om å skille seg ut fra resten av samfunnet av ikke-brukere. Bruken, miljøet og kunnskapen om de ulike stoffene gjør at flere føler seg annerledes enn resten av samfunnet. De fleste ønsker både å skille seg ut og samtidig føle samhørighet, det er viktig å være en del av noe for å kunne tørre å være annerledes. Hilde sier det slik:

”(...) Vi var ikke som alle andre, liksom. Jeg så på det som kuult at vi røyka, tok amfetamin og... Det gjør jeg ikke nå, der jeg sitter i dag. Men da synes jeg det var innmari kuult. Vi var liksom ikke som alle andre.”

Jeg fått inntrykk av at dette er viktig for flere av informantene – det å være litt spesiell, være med i en verden som ikke alle har adgang til, vite ting om stoffer som ikke andre vet og lignende, men det blir nevnt eksplisitt kun av Beate og Hilde.

Virkelighetsflukt

Virkelighetsflukt blir her betegnet som å skjerme seg selv fra negative aspekter av livet eller forandre ting ved en selv som man ikke liker. Som tidligere nevnt, var det flere av jentene som mente at de hadde dårlig selvtillit og selvbilde og at de forbedret dette ved å bruke narkotiske stoffer. De forandret derved aspekter ved seg selv som de ikke synes noe om. I tillegg så Anne, Beate og Cathrine på bruk av stoff som en mulighet til

---

å slippe å dvele alt for mye over tunge tanker og negative hendelser i livet, og en mulighet til å ha det gøy. Hvis vi tar utgangspunkt i Anne ser vi en som ønsket å flykte fra en virkelighet hvor foreldrene var i en skilsmisseprosess og hvor hun var i midten. Anne nevner selv dette som en klar grunn til at hun begynte med narkotiske stoffer.

Samlet inntrykk

Hvis vi ser disse fire aspektene under ett ser vi at jentene har ønsket å forandre sitt eget selvbilde i positiv retning og flykte fra situasjoner som de har opplevd som negative. De har også ønsket seg et fellesskap, samtidig som de ville skille seg ut i fra mengden. Disse fire aspektene glir gjerne over i hverandre. Jeg har tolket det i den retning at man kan samle de fire aspektene inn i én enkelt forståelse av hvorfor informantene selv mener at de begynte med narkotiske stoffer. Denne forståelsen har jeg valgt å definere som ønsket om en alternativ identitet. Jentene ønsket seg en identitet hvor de var sterke, klarte alt og hvor de levde et morsomt liv. Anne, Beate og Cathrines syn på bruk av stoff som en mulighet til å slippe å ha alt for mange tunge tanker og som en mulighet til å ha det moro, kan forstås som et ønske om en alternativ identitet. Hildes ønske om å ikke være som alle andre kan også forstås som et ønske om en alternativ identitet, i likhet med Ingrids og Elins ønske om å bygge opp selvbildet sitt med bruk av stoff, Jannes ønske om å få frem den personen hun føler at hun egentlig er og Gros ønske om å være som alle de andre. Hver for seg danner informantene en oppfatning om at behovet for en alternativ identitet kan oppnås ved bruk av narkotiske stoffer. Dette behovet og denne oppfatningen blir til sammen et motiv for å begynne å bruke illegale rusmidler.

7.4 Oppsummering

Ved å ha sett nærmere på deler av jentenes livshistorier, samt deres egen forståelse av hvorfor de begynte å bruke narkotika og hvilken mening de tillegger denne virksomheten, har jeg fått en dypere forståelse av hvorfor de begynte med illegale rusmidler. Enkelte hendelser i livene deres, som blant annet tap av omsorgsperson og delvis omsorgssvikt, kan ha vært medvirkende til at de begynte å prøve narkotika. Disse forståelsene kan betegnes som *fordi-motiver*, i og med at de er fortidsstyrte.

Informantenes ønske eller behov for å skille seg ut, få bedre selvtillit og selvbilde, samt være en del av et fellesskap, flykte fra virkeligheten og å ha det gøy kan også ha vært medvirkende til at de begynte med bruken. Disse forståelsene kan betegnes som *for-å-motiver*, fordi de er fremtidsstyrt mot å oppnå noe. De ulike behovene eller ønskene ble etter hvert knyttet opp i mot gjenstanden stoff, og informantene dannet seg forestillinger om at disse kunne dekkes ved bruk av stoffer.

Vi bør ha i tankene at ønskene eller behovene trolig ikke var klart definert hos noen av informantene og, som vi skal se på senere, var det gjerne tilfeldig at de kom i kontakt med ulike miljøer hvor de kunne få tak i narkotika. Det var heller ikke et klart gjennomtenkt valg for de fleste av informantene i det hele tatt å begynne å bruke illegale rusmidler. Informantene har hver sine individuelle historier som viser hvordan de kom i kontakt med og begynte å bruke narkotiske stoffer. Kanskje det var en tilfeldighet at det var nettopp narkotiske stoffer som ble informantenes middel til å dekke behovene for å skille seg ut, for et bedre selvbilde, for virkelighetsflukt og for moro? Eller kanskje behovene ble forstørret da de kom i et miljø hvor disse så ut til å bli dekket ved bruken av narkotiske stoffer? Dette er spørsmål som vanskelig kan besvares, og jeg skal heller ikke prøve å svare på dem her. Det jeg derimot vil se på i det neste kapitlet, er hvordan jentene kom i kontakt med narkotiske stoffer og hvilke stoffer de har prøvd eller brukt. Jeg vil også komme inn på i hvilke sammenhenger jentene har brukt de illegale rusmidlene.

Et viktig poeng som bør nevnes, er at jentenes motiver for å begynne ikke nødvendigvis er de samme som gjorde at de fortsatte med bruken av narkotika. Som nevnt produseres behovene og motivene aktivt, tilegnes og læres i og gjennom menneskets individuelle virksomhetsprosess i et bestemt samfunn. Det vil si at våre behov og motiv er i kontinuerlig endring, de er en del av en prosess som vil pågå så lenge et menneske eksisterer. Vi forandrer oss selv og forandres av omverdenen, og dette vil uunngåelig prege hvilke behov vi har og hvilke motiver vi har for å gjøre det vi gjør. Motivene og målene dannes i virksomheten, og slikt sett kan vi snakke om virksomhet både som motivasjonsskapende og som styrt av motiver. Jeg vil derfor si mere om hvilke motiver som bidro til at jentene fortsatte med bruken. I kapittel 9 skal

---

jeg komme inn på hvorfor jentene etter hvert ønsket å kutte ned på eller slutte med bruken.

8. Et kapittel om brukerhistorier

I dette kapitlet presenteres informantenes brukerhistorier. Først nevnes fellestrekkene i deres historier, før jeg går over til å se bruk av rusmidler i lys av stadiemodellen. Denne modellen beskriver den vanligste veien å gå når det gjelder bruk av ulike narkotiske stoffer. Jeg vil gå gjennom trinn for trinn og se hvordan informantenes brukerhistorie sammenfaller med stadiemodellens oppsett. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende sekvens, og en evaluering av stadiemodellens nytte.

8.1 Fellestrekk ved informantenes brukerhistorier

Det er flere trekk ved informantenes brukerhistorier som er gjennomgående for tilnærmet alle de åtte informantenes beretninger. Aldersmessig var syv av åtte informanter rundt 13-14 år da de begynte å bruke rusmidler. Den siste informanten var noe eldre. Alle åtte begynte å bruke alkohol og tobakk først, det vil si de lovlige og sosialt aksepterte rusmidlene. Lovlig kan diskuteres i forhold til den alderen informantene da var i, men sosialt sett er det ikke uvanlig i det norske samfunnet at man begynner med disse typene rusmidler rundt begynnelsen til midten av tenårene.

Videre er det gjennomgående at det tok relativt kort tid før de gikk videre til andre, illegale former for rusmidler. Et annet interessant aspekt er at de fleste av informantene ble introdusert til ett eller flere typer av narkotika av en eldre, mannlig kamerat eller kjæreste. For de fleste av informantene foregikk denne introduksjonen i festsammenheng – enten på hjemmefester eller på større, arrangerte samlinger ("parties"). Et annet felles trekk som vi skal nevne her, er at alle informantene i begynnelsen var passive brukere. Det vil si at de var avhengig av at andre skaffet til veie stoff som de kunne bruke. Etter hvert går informantene over til å bli mer aktive brukere. De kommer inn i et miljø hvor det er lettere å få tilgang til stoff selv, og i tillegg begynner flere av dem å finansiere eget bruk ved å hente og bringe stoff til personer som selger eller ved å selge stoff selv. Det er også et gjennomgående trekk at stoffbruken tiltar både i mengde og i utstrekning. I begynnelsen holdt jentene seg

---

gjærne til å feste i helgen, men etter hvert består helgene av flere og flere dager. For noen ble det etter hvert helg hele uken.

8.2 Stadiemodellen sett i sammenheng med informantenes brukerhistorier

Stadiemodellen beskrives her ut i fra forskning utført av Willy Pedersen (1988) og av Pedersen og Anders Skrotdal (1999). Forskningsrapporten fra 1999 er basert på 10812 ungdommer i alderen 14-17 som var bosatt i Oslo. Svarprosenten var på 94,3% (1999:1695). Pedersen og Skrotdal sitt tallmaterialet viste at bruk av stoff fulgte følgende kummulative sekvens: (1) ingen rusmidler, (2) alkohol, (3) daglig røyking av tobakk, (4) cannabis (hasj og marihuana), (5) amfetamin, (6) ecstasy og (7) heroin. 93% av deres innsamlede materiale passet inn i denne sekvensen. Pedersen og Skrotdal sitt materiale gjengir funn fra tidligere forskning som viser at alkohol og sigaretter er de første rusmidlene man bruker, og at cannabis kommer som en klar nummer tre.

Et funn de mener er verdt å merke seg, er at modellen er fleksibel på rekkefølgen av amfetamin og ecstasy. Det innsamlede materialet passet nesten like godt inn i en modell med ecstasy før amfetamin, som i en modell med amfetamin før ecstasy (1999:1699). I følge Pedersen er det mange som har påstått at et nytt stoff som ecstasy har fått en ny rekrutteringsbase hos ungdom, nemlig hos ungdom med små erfaringer med rusmidler. Men Pedersen mener at forskningen som har vært med på å utvikle stadiemodellen viser at dette ikke er tilfelle (1998:36).

Det er flere årsaker til at jeg har valgt å belyse informantenes narkotikabruk ved hjelp av stadiemodellen. En av årsakene er modellens første trinn som viser at majoriteten bruker legale rusmidler før de begynner å bruke illegale stoffer. Det vil si at man tilegner seg kunnskaper om bruk av rusmidler og hvilken atferd som er akseptabel i forhold til dette, ved hjelp av lovlige rusmidler. Dette aspektet vil vi komme nærmere inn på i et senere kapittel i oppgaven. En annen årsak er at modellen er utviklet for å vise et generelt bilde av bruk i en større gruppe. Det er interessant å bruke modellen på et lite utvalg slik som i denne undersøkelsen. Pedersen og Bakken sitt første trinn i

stadiemodellen er et trinn hvor man ikke bruker noen former for rusmidler. Jeg har valgt å utelate dette trinnet fordi det er lite relevant i denne sammenhengen.

Trinn en og to i stadiemodellen – alkohol og sigaretter

Alle informantene i denne undersøkelsen begynte først å bruke de lovlige rusmidlene alkohol og tobakk. Jeg tar et forbehold på ordet lovlig i denne sammenheng.

Rusmidlene i seg selv er lovlige i Norge, men informantene var under den gitte aldersgrensen for bruk da de først kom i kontakt med alkohol og sigaretter.

Den spesifikke rekkefølgen av alkohol og sigaretter er noe uklar. Hovedinntrykket er at bruken av disse to rusmidlene var infiltrert i hverandre. Willy Pedersen fant i sin undersøkelse at det var en klar sammenheng mellom debutalder på legale rusmidler og bruk av illegale rusmidler. Han kom frem til at jo tidligere debut og jo høyere forbruk av legale rusmidler, desto større sannsynlighet for hasj-debut. Han kom også frem til den konklusjonen at sammenhengen mellom hasj-bruk og bruk av andre illegale rusmidler er sterk. Denne gikk ut på at det er svært få som har brukt andre former for illegale rusmidler, som ikke har brukt hasj (1998:38). Som vi skal se i avsnittet under, har alle informantene i denne undersøkelsen brukt hasj. I tillegg ga informantene under intervjuene klart uttrykk for at hasj var det rusmiddelet de hadde brukt mest av.

Trinn tre i stadiemodellen – cannabis (hasj og marihuana)

Alle de åtte informantene har brukt eller bruker hasj. For syv av informantene var hasj det tredje rusmiddelet de prøvde, og det første illegale stoffet. Den siste informanten skilte seg ut fra dette bildet ved at hun gikk rett over fra de legale rusmidlene og over til amfetamin. Hun brukte både amfetamin og ecstasy, før hun begynte med hasj. Hasj er definitivt det stoffet alle informantene har brukt oftest og mest av. Årsakene til dette kan være mange. En mulig årsak kan være at mange av informantene regner hasj som et naturlig, ikke kjemisk tillaget stoff og dermed ikke spesielt farlig. En annen mulig årsak som flere av informantene var inne på, var at man etter hvert føler at man må røyke hasj for å føle seg normal. En tredje, og utbredt årsak, er at hasj kan brukes til å få en mykere mental "landing" etter å ha brukt sentralstimulerende stoffer som amfetamin og ecstasy.

Trinn fire og fem i stadiemodellen – amfetamin og ecstasy

Det er seks av åtte informanter som har amfetamin som det stoffet de prøvde etter cannabis. Den ene informanten som skiller seg ut, hadde brukt ecstasy før hun prøvde amfetamin. Den andre informanten som skiller seg ut gikk rett fra hasj til ecstasy og kokain, før hun prøvde amfetamin. Når det gjelder ecstasy, er det syv av informantene som har brukt dette stoffet. Av disse syv, var det fem stykker som hadde dette som stoff nummer fem. Den ene informanten har vi nettopp vært inne på, mens den informanten som skiller seg ut prøvde heroin før hun brukte amfetamin. Den informanten som ikke har brukt ecstasy, er også den eneste informanten som ikke har brukt andre stoffer enn hasj og amfetamin.

Det siste trinnet i stadiemodellen (heroin) og andre stoffer

Det er bare to av informantene som har prøvd heroin. En av de to fortalte at hun kun prøvde noen få ganger før hun sluttet med stoffet, mens den andre har brukt heroin nå og da.

Det samlede inntrykket til nå er at informantene har fulgt stadiemodellen relativt skjematisk. Forskjellene oppstår når vi tar med andre stoffer som informantene i denne undersøkelsen også har brukt, og som ikke er tatt med i stadiemodellen. Tre av informantene har i tillegg til de stoffene vi har vært inne på prøvd GHB, fire av informantene har prøvd kokain, to av informantene har prøvd LSD, og to informanter har prøvd henholdsvis sopp og ketamin. Et annet vesentlig punkt som ikke kommer frem med bruk av stadiemodellen, er at alle informantene har brukt piller i relativt utstrakt grad. Med piller menes for eksempel beroligende og antidepressiva.

Samlet inntrykk

Det er spesielt to aspekter som er interessante sett ut i fra denne oversikten over når informantene begynte å bruke de ulike stoffene, og hvilke stoffer informantene har brukt. For det første er det svært interessant å se at Pedersens stadiemodell i relativt stor grad samsvarer med informantenes brukerhistorier, på tross av at jeg i denne undersøkelsen ser på et relativt lite utvalg. Jeg kan da allerede her driste meg til å komme med en påstand om at bruken av de illegale rusmidlene har et sosialt

læringsaspekt. Informantene lærer seg blant annet hvilke rusmidler man kan prøve seg frem på og i hvilken rekkefølge det er vanlig at dette foregår.

Et annet interessant aspekt som vi kan se ut i fra brukerlisten til informantene, er at den er svært omfattende. Informantene har benyttet et vidt utvalg av narkotiske stoffer, alt i fra hasj til heroin. Alle informantene har brukt hasj og amfetamin, syv har brukt ecstasy, og fire har brukt kokain. For øvrig er det tre som har brukt GHB, to som har brukt heroin, og en som har bruk henholdsvis ketamin og sopp. Nå er det ikke alltid slik at informantene har kumulert bruken av de ulike rusmidlene fra de ulike stadiene. Flere av informantene poengterer at deres forbruk av alkohol har minsket drastisk etter at de begynte med narkotiske stoffer. Det vil si at de har forkastet rusmiddelet på det første stadiet til fordel for rusmidler på videre stadier. På den annen side ga alle informantene under intervjuene uttrykk for at det utover i brukerhistorien gjerne var blandingsbruken som dominerte. Årsakene til dette kan være flere. Vi vil la et sitat fra Janne eksemplifisere hvordan det ble slik at blandingsbruken oppsto for henne:

”... første gangen jeg prøvde (et stoff), så var det veldig ålreit å prøve ecstasy for seg og kokain for seg. Men så blanda du ecstasy og amfetamin, også alt sammen, også hasjen i tillegg. Skikkelig god miks! (...) Til slutt så blir det som regel sånn at rusen fra en ting kanskje ikke gir like mye lenger, og da sprenger man litt grenser og prøver litt annet”

I følge Willy Pedersen er ”*Blandingsmisbruk (...) det typiske mønsteret*” (1998:38).

Det vil si at det er vanlig at brukere etter hvert bruker ulike stoffer om hverandre.

Stortingsmeldingen om narkotikapolitikken er inne på noe av det samme, i den heter det at ”*Det typiske norske misbruksmønsteret er et blandingsmisbruk, der alkohol, avhengighetsskapende legemidler og ulovlige stoffer misbrukes sammen eller hver for seg.*” (1996-97:3.2)

8.3 En utvidelse av stadiemodellen?

Før vi kan gå inn på en diskusjon om stadiemodellen bør utvides, er det hensiktsmessig å si noen ord om hva en modell skal fremstille. Bruken av modeller basert på vitenskapelige studier er nyttige verktøy for å fremstille viktige funn på en god og

---

oversiktlig måte. En modell er en idealisert fremstilling av et fenomen eller objekt. Det vil si at man isolerer og fremhever visse trekk ved de resultatene man får ut i fra de vitenskapelige studiene, og utelater de øvrige. En modell er en forenkling av en virkelighet, og er designet for å vise hvilke hovedtrekk som har kommet frem i forskningen. En modell kan ikke benyttes for å få frem individuelle forskjeller og ulikheter. Stadiemodellen kan sies å være en idealtypisk modell. Det vil si at den kan brukes som et sammenlikningsgrunnlag i analysen av stoffbruk, noe jeg har gjort i denne oppgaven. Med dette som bakgrunn, skal vi nå se på muligheten for å foreslå en utvidelse av stadiemodellen.

Det som er tydelig ut i fra gjennomgangen av hvilke stoffer informanten har brukt og når, er at vi kan konkludere med at stadiemodellen kan være nyttig også på små utvalg. Informantenes bruk av narkotika følger i grove trekk de ulike trinnene i stadiemodellen. Samtidig viser resultatene i denne undersøkelsen at det kan være praktisk å gjøre en endring eller tilføyelse til modellen. Den endringen eller tilføyelsen jeg ønsker å ha med i stadiemodellen vil være å ta med piller på listen over stoffer som er i bruk, og med det menes antidepressiva og beroligende midler.

De åtte informantene i denne undersøkelsen har alle brukt piller i utstrakt grad, og jeg forsto det også slik ut i fra samtalene at det var vanlig i deres respektive miljøer. Det kan være slik at piller ikke er med i stadiemodellen fordi det er svært variabelt når brukere begynner med antidepressive eller beroligende, og at det derfor er et vanskelig punkt å ta med i en statisk modell. Det kan også være at man er usikker på hvor utstrakt bruken er av slike typer piller. En større undersøkelse kan komme til andre resultater med hensyn til hvor utbredt bruken av piller er enn det jeg har kommet frem til her.

Willy Pedersen omtaler bruken av benzodiazepiner i et eget kapittel i boken "Bittersøtt" (1988). Benzodiazepiner er en fellesbetegnelse for beroligende midler og sovemedisiner, det vil si at han begrenset seg i fra å omtale bruken av antidepressive medikamenter. Pedersen konkluderer her med at den forskningen han har gjennomgått gir usikre resultater i forhold til om benzodiazepiner representerer noen fare og stor helsepolitisk utfordring.

Det kan være ulike årsaker til at stadiemodellen ikke har med piller som et eget trinn. Men ut i fra denne undersøkelsen, vil jeg hevde at dette kan være et interessant punkt å ha med i modellen. Selv har jeg ikke fasit på hvordan denne endringen kan gjøres i modellen, men det jeg her har vært inne på kan være et innspill til en mulig endring.

8.4 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett at det er mulig å belyse stoffbruken til den relativt lille gruppen med informanter i denne undersøkelsen ved hjelp av stadiemodellen. Vi har også sett at et typisk trekk ved stoffbruk er at man bruker flere ulike typer stoffer om hverandre, selv om man ikke nødvendigvis kummulerer bruken etterhvert som man prøver nye stoffer. Avslutningsvis har det blitt diskutert om det kan være hensiktsmessig å utvide stadiemodellen til å inkludere ett eget trinn med piller som beroligende og antidepressiva.

---

9. Fra sprudlende til problematisk, fra helg til hverdag

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på endringsprosessen som førte til at syv av åtte informanter ønsket å gjøre endringer i forhold til sin bruk av narkotiske stoffer. Først behandles noen mulige årsaker til at de fortsatte med bruken av narkotika etter at de hadde prøvd den første gangen. Deretter sees det nærmere på hva som gjorde at de ønsket enten å slutte eller kutte ned på bruken av narkotiske stoffer. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende sekvens.

9.1 Endring

I kapittel 7 var jeg inne på flere mulige årsaker til at informantene begynte med narkotiske stoffer, blant annet livshendelser, ønske om bedre selvbilde og ønske om å være en del av et fellesskap. Gjennomgående for alle informantene var at de i større eller mindre grad ønsket en noe annerledes hverdag enn den de hadde, hvor de selv også ble annerledes på ulike vis. Denne annerledesheten kunne for eksempel bestå i å føle at man skilte seg ut fra mengden, å få bedre selvbilde eller å glemme det vonde i livet og heller ha det gøy. De menneskelige behovene og motivene produseres i virksomheten, og de er en del av en prosess som vil pågå så lenge et menneske eksisterer. Det vil si at våre behov og motiver er i kontinuerlig endring. Etter hvert som jentene prøvde og begynte å bruke de ulike rusmidlene, endret motivene for bruk av stoff seg. Den viktigste endringen lå i at de ble en del av et miljø hvor det å få tak i, selge, kjøpe, bruke og ha kunnskap om de ulike stoffene, var vesentlig. Store deler av deres hverdag dreide seg etter hvert om stoff. Rusen i seg selv behøvde ikke å være selve meningen med det livet de levde, men den var tett innvevd i alt de foretok seg. De narkotiske stoffene ble en sentral del av hverdagen.

I tillegg til fellesskapet og miljøet, som trolig var vesentlig for at de fortsatte, fortalte alle informantene om flere morsomme opplevelser de hadde hatt med bruk av stoff. De fortalte også om alle de menneskene de hadde blitt kjent med via miljøet eller at de selv ble mer frempå og turte å ta kontakt med folk. Disse tre faktorene til sammen var

viktige årsaker til at de fortsatte å bruke stoff. Hilde forteller om hvordan hun opplevde hverdagen sin mens hun brukte stoff, og før hun fikk problemer som følge av bruken:

”Jeg var ikke noe deprimert, jeg var alltid blid og jeg var ikke redd for ting. Jeg har tenkt veldig mye på døden i det siste, de siste åra etter at jeg fikk angst. Jeg kan ikke huske at jeg tenkte på døden da i det hele tatt da, jeg var ikke redd for den i det hele tatt – det var liksom ingenting som skremte meg. Jeg kunne gjøre alt.”

Jeg spør henne om hun opplevde andre positive ting ved det å bruke stoff, og hun sier følgende:

”Det kiler i hele kroppen og dirrer og... Du føler deg helt topp. Det er nesten helt ubeskrivelig. Jeg har aldri hatt den følelsen i det hele tatt uten å være rusa.”

Alle informantene kom med fortellinger om morsomme og positive hendelser de hadde opplevd som en følge av stoffbruken. En annen ting som var felles, var at alle informantene straks begynte å prate om hvor farlige stoffene også kunne være – rett etter at de hadde fortalt morsomme historier. Det var som om de ønsket å fortelle om det som var gøy, men samtidig gjøre det helt klart at narkotiske stoffer kunne gi deg store problemer. Og det var en annen ting som var likt for alle informantene – alle hadde de opplevd problemer som følge av stoffbruk.

Informantene fortalte at de først ikke ønsket å sette disse problemene i sammenheng med bruken, men syv av åtte sier at de innså etter hvert at dette var en realitet. Den ene informanten som ikke hadde denne forståelsen, var også den som ikke hadde oppsøkt behandling for å få hjelp til å takle stoffbruken. Bruken førte etter hvert til problemer som gikk ut over andre deler av livene deres. Samfunnsnormene om å bli til noe og utvikle seg, kom i konflikt med de problemene informantene opplevde som følge av bruken. De ønsket ikke at rusen skulle være en hovedsak i livet, de ønsket i tillegg jobb og utdanning. Av informantene var det én som hadde fullført videregående skole, mens en annen hadde fullført en yrkesfaglig utdanning. Begge var i full jobb da de ble intervjuet. To av informantene gikk på yrkesfaglig videregående og jobbet ved siden av, mens fire hadde planer om å begynne på videregående skole i nær fremtid. To av disse jobbet fast. De fleste av informantene hadde tidligere påbegynt videregående skole, og sluttet før de fullførte. Flere av informantene fortalte at de følte at folk så ned

---

på dem fordi de ikke har gjort noe mer konkret ut av livet, og at dette er noe de tok inn over seg.

Samlet sett var det to momenter som kan sies å være hovedgrunnene til at syv av informantene oppsøkte behandlingsapparatet. Det var for det første at narkotikaen i seg selv ble en for stor del av tilværelsen, og for det andre at de følte at de kom i utakt med samfunnet rundt. Da informantene kom til det punktet at de brukte narkotika bare for å bruke, og bivirkningene førte til at de ikke taklet hverdagen ellers, innså de at de trengte hjelp til å slutte med stoff og/eller til å takle problemer som følge av bruken. Anne illustrerer dette på en god måte:

”Det ble jævlig slitsomt. Hver eneste dag. Det var ikke moro lenger, det var ikke fest lenger. Jeg brukte ikke stoff for å feste lenger, eller fordi det var så gøy å være sammen med de jeg var sammen med. Jeg var drittlei trynene på de jeg var sammen med. Bare slitne folk. Og jeg var drittlei stedene vi var på, jeg var drittlei hele miljøet. Det var ikke noe koselig i det hele tatt, egentlig. Det blir jo bare å bruke stoff for å bruke stoff, liksom. Fordi du ikke takler den normale tilværelsen.”

Alle informantene hadde flere negative opplevelser eller episoder før de tok avgjørelsen om å oppsøke behandling. Elin, den av informantene som ikke har gått til behandling, hadde også hatt negative opplevelser som følge av stoffbruk. Problemene som oppsto var både av fysisk og mental art. Noen av jentene gikk ned mange kilo fordi de kastet opp som følge av bruken av stoff, én hadde en ”stikkende” følelse i hodet som ble der i mange måneder, flere opplevde vonde hallusinasjoner, og en opplevde å ha en lang samtale med en vegg. I tillegg var det mange som hadde opplevd abstinenser. Når det gjelder følelsesmessige reaksjoner var det flere som fortalte at selvtilliten ble svært lav, og de fortalte om paranoide reaksjoner, ekstremt sinne og dype depresjoner.

Av de syv jentene som oppsøkte behandling, ønsket fem av dem å slutte helt med narkotika, mens de to andre ikke var klare for å slutte helt. De ønsket heller å kutte helt ut bruken av noen stoffer og roe ned bruken av andre. Seks av syv ble overrasket over hvor vanskelig det er å slutte, den gjenstående informant hadde allerede sluttet da hun oppsøkte behandling. Det var ingen av informantene som hadde trodd at de selv skulle få problemer som følge av stoffbruk. De hadde hørt historier om andre personer som hadde blitt avhengige og ”rare”, og flere av dem kjente til den jenta som døde

sommeren 2000 av en overdose med ecstasy. Men det var noe annet å høre det om andre, enn å tro at man selv ville få problemer. Cathrine filosoferer rundt dette med at man må oppleve følgene av stoffbruken selv, fordi problemene først kommer etter at man har brukt stoff en god stund:

"(...) når jeg begynte så var det sånn "alt er så gøy, alt er kjempekuult". Det er nå jeg har begynt å slite med de psykiske problemene av.. det er nå dem kommer, liksom. Med depresjoner og angst og paranoia og hele pakka. Det er det ingen av dem (den neste generasjonen brukere) som veit, og det er det som er så kjipt. Det var jævli kuult ikke sant, og, det er litt kuult ennå."

Det at man må oppleve problemene selv, kan ha sammenheng med et tema vi var inne på i kapittelet om de nye brukerne. I en uformell samtale med en av psykologene på Ruspoliklinikken, ble det fortalt at det gjerne er slik at de som får problemer trekker seg ut av miljøet (eller går over i andre miljøer), slik at de ikke blir synlige for nykommere i miljøet. Det vil si at nykommerene kun møter de "vellykkede brukerne" som faktisk eller tilsynelatende takler et normalt hverdagsliv kombinert med full fest og narkotikabruk i helgene. Dette gjør det lettere å holde på troen om at de selv vil takle bruken av narkotika greit og ikke møte på problemer. Dette støtter også opp under holdningen som mange har om at det ikke er narkotikabruken i seg selv som gir problemer, men at man kan få problemer hvis man selv er disponert for det – det vil si en individorientert forståelse. Ingen av informantene i denne undersøkelsen trodde at de ville være blant de som fikk problemer som følge av stoffbruken, og dette kan ha vært med på at det tok lang tid før flere av informantene innrømte overfor seg selv at de i det hele tatt hadde et narkotikarelatert problem.

9.2 Avgjørelsen

Jeg skal her gå nærmere inn på hva som gjorde at informantene tok avgjørelsen om å roe ned stoffbruken eller slutte helt med den. Jeg har valgt å gi rom for hver enkelt informant sin historie om bakgrunnen for deres avgjørelse. Årsaken til dette er at det var tydelige episoder eller hendelser som alle informantene husket svært godt og beskrev detaljert.

Anne

Da intervjuet med Anne fant sted, var det omtrent et år siden hun hadde bestemt seg for å slutte med stoffbruken. Bakgrunnen for at hun tok denne avgjørelsen var at hun satte seg ned nykter (det vil si ikke påvirket av rusmiddel) og tenkte i to dager etter et brudd med hennes daværende kjæreste. Hun hadde innsett at de to sammen forsterket hverandres forbruk av stoff, og at hensynet til blant annet kjærestens helse var en god grunn til å slutte. Hun innså også at hun hadde brukt stoff hver eneste dag i en god stund. Festen i helgen skled langt ut i uka. I løpet av denne perioden hvor helgen opptok nesten hele uken, hadde hun unnskyldt seg selv hele veien og laget historier for seg selv og andre som skulle sette bruket i et bedre lys. Anne hadde deretter tatt kontakt med foreldrene og bedt om hjelp. Hun hadde egentlig ikke lyst til å fortelle foreldrene om hvordan det var med henne og narkotikabruken. Men hun visste at dersom hun gjorde det med en gang, ville det være noen som tok tak i henne når hennes egen motivasjon til å slutte sviktet. Foreldrene hjalp henne og fikk henne inn i behandlingsapparatet.

Beate

Beate tok en overdose GHB omtrent tre måneder før jeg intervjuet henne. Hun hadde tatt feil av en vannflaske og en flaske med GHB, og hadde skylt munnen med stoffet i stedet for med vann. GHB har en distinkt smak så hun visste straks at hun hadde tatt feil flaske, og fikk sagt i fra til noen venner om dette. Hun tok amfetamin fordi hun tenkte at det var det eneste som kunne motvirke effekten av GHB, siden det ikke finnes noen reell motgift mot en overdose av dette stoffet. Vennene til Beate tok vare på henne, og vekket henne omtrent hvert 5. minutt. Hun var nærmest bevisstløs i omtrent tre timer. I ettertid har mange av vennene hennes fortalt at de trodde hun skulle dø fra dem. I tillegg til denne skremmende opplevelsen, var det hensynet til et nært familiemedlem som hun hadde ansvaret for som gjorde at hun innså at hun måtte slutte og at hun oppsøkte behandlingsapparatet.

Cathrine

Cathrine fortalte at rusbruken hadde påvirket livet hennes på mange negative måter, og at hun ville prøve å få orden på livet sitt. Hun fortalte at rusbruken trolig var årsaken til

at hun ikke gjorde noen god innsats på skolen, og at hun stjal på et av stedene hun jobbet. Hun sa også at hun oppfører seg veldig annerledes nå enn før hun begynte med stoff. Hun er aggressiv og ”*driter i alt*”. Hun føler at hun har store psykiske problemer og dårlig selvtillit på grunn av bruken, og hun at må røyke hasj hver dag for å føle seg normal. Hun er ofte sur og grinete etter en brukerperiode. Hun tåler ikke å være alene, for da blir hun paranoid. Cathrine har vært inne i behandlingssystemet siden hun var liten. Hun har vært hos BUP (barne- og ungdomspsykiatrien) og Familievernkontoret før hun begynte i behandling på Ruspoliklinikken. Hun håpet nå at behandlingen kunne hjelpe henne til å takle de psykiske problemene hun har som følge av stoffbruk og til å få orden på livet sitt.

Gro

Gro brukte piller hver dag og røyket hasj, samt at hun brukte andre stoffer i tillegg. Hun så selv at hun ikke kunne holde på sånn, men grunnen til at hun søkte behandling er fordi moren ”*dro henne i øra*”, som hun sa. Avgjørelsen om å gå til behandling var basert på at hun syntes det var vondt å såre sine nærmeste med sin rusbruk.

Hilde

Hilde merket etter hvert at kroppen hennes ikke tålte stoffbruken. Hun fikk angst og var mye dårlig når hun var ruset. I tillegg kunne hun bli paranoid og redd for høye lyder, samt at hun var sikker på at hun skulle dø. Når hun røyket hasj fikk hun kraftig hjertebank og ble skikkelig kvalm. Alt dette førte til at hun ønsket hjelp og oppsøkte et behandlingssted. Hilde var på vurderingsmøte og fikk beskjed om at hun ville bli innkalt når det var ledig kapasitet. Hun synes det gikk veldig lang tid før hun ble innkalt, slik at hun takket nei til tilbudet da det kom. Men da stefaren hennes døde i en ulykke, brøt hun helt sammen og innså at hun virkelig trengte hjelp. Hun oppsøkte da Ruspoliklinikken og begynte å gå til behandling.

Ingrid

Ingrid oppsøkte hjelp på grunn av et abstinensanfall hvor hun gråt og var fortvilet i mange timer:

”Det var etter at jeg hadde feira bursdagshelga mi... så gikk det en helg i mellom, og så andre helga begynte jeg med, jeg veit ikke jeg, tror det var abstinenser av noe slag fordi jeg brukte så innmari mye E på en eneste helg. Så gikk det to helger uten flere reaksjoner, men så fikk jeg helt... Jeg våkna på sofaen en morra etter å ha drikket vin og gikk rundt og grein og skjønnte ikke hvor jeg skulle gjøre av meg eller hva jeg skulle gjøre, og tårene bare spruta, ikke sant. Så pratet jeg med X (navn) fra barnevernet etter å ha pratet med mamma, og hun anbefalte at jeg skulle komme hit (behandlingsstedet). Det har hjulpet littegrann da. Det har det.”

Ingrid ønsket hjelp til å takle de psykiske problemene hun støtte på som følge av stoffbruk. Hun ville legge stoffbruken bort for en stund for å kunne takle skolen og hverdagen bedre. Hun var villig til å ta en pause fra alle stoffer foruten hasj. Ingrid forteller at hun er overrasket over hvor vanskelig det er å slutte med stoffene, hun trodde ikke at hun var blitt så avhengig.

Janne

For Jannes del var avgjørelsen om å kontakte behandlingsapparatet basert på en overenskomst mellom Janne, foreldrene og bestemoren. Janne sier at det gikk opp for henne hva hun egentlig hadde gjort mot sine nærmeste og mot seg selv. Hun forteller at det var moren hennes som opprinnelig tok initiativet til at Janne skulle til behandling:

”Mamma, det var mamma som gjorde det (...) Jeg var ute og fløy og sånn, og så banka jeg opp bestemor. Og da sa mamma ”nei nå er det faan meg nok”. Så hun presset på her (behandlingsstedet), egentlig så var det ventetid på et år. Hu fikk meg inn på en måned. Det var sånn ”hu skal inn, hu skal inn, det her gå kke og... det er fare for sikkerheten til bestemoren” og sånn. Mye om og men.”

Elin

Elin ønsker ikke å slutte med stoffbruken, fordi hun føler at hun har den under kontroll, selv om hun også har opplevd problemer som følge av stoffbruken.

9.3 Oppsummering

Det tok tid før informantene innså at de opplevde problemer som en følge av stoffbruken og det tok tid før de kom frem til en avgjørelse om å slutte eller kutte ned

på stoffbruken. Samlet sett så var det hensynet til folk de var glad i og sterke negative opplevelser som førte frem til avgjørelsen. Men det å ta en avgjørelse og slutte eller kutte ned på bruken der og da er én ting, det å opprettholde avgjørelsen og stå for den er noe helt annet. Livet etter at de hadde tatt avgjørelsen om å slutte eller kutte ned på bruken var ikke lett for de syv informantene som hadde tatt dette valget. Det å slutte med bruken av narkotiske stoffer kan innebære så mye mer enn det at man ikke kan ruse seg. Dette behandles i neste kapittel.

---

10. Hvorfor er det så vanskelig å slutte?

I dette kapitlet ser jeg nærmere på hvilke årsaker det kan være til at informantene synes det var overraskende vanskelig å slutte med bruken av narkotiske stoffer. Når vi prater om det å slutte med narkotika, kommer gjerne temaet abstinenser opp som et av de største hinderene for å slutte. Abstinenser var også et tema i denne undersøkelsen. De fleste av mine informanter hadde opplevd abstinenser i en eller annen form. De hadde blant annet opplevd å bli urimelig sinte, redde og paranoide, skjelve, kaste opp og svette. Abstinenser kan slikt sett være et reelt problem og et hinder for å slutte med narkotikabruken, kanskje spesielt når det gjelder hasj fordi dette er et stoff som flere av jentene bruker hver dag. Men samtidig er det slik at nesten alle jentene har hatt lange perioder hvor de ikke har brukt noen stoffer i det hele tatt, kommet over den relativt korte abstinensperioden, og likevel begynt med bruken etterpå. Dette tyder på at det å skulle slutte med bruken av stoffer, innebærer så uendelig mye mer enn kun en kort periode med abstinenser. Jeg skal her se på hvordan det å slutte kan påvirke personens forhold til den eksisterende venneflokken og til omverdenen for øvrig. Jeg vil også stille spørsmålet om det å slutte innebærer at man må stigmatisere seg selv og den tidligere livsstilen man hadde. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende sekvens.

10.1 Tap av venneflokken og miljøet

Så nær som alle informantene har opplevd at de har måttet kutte ut mange av vennene sine for å kunne slutte med narkotikabruken. Flere ble møtt med liten forståelse innad i vennegjengen for at de har ønsket å slutte.

Janne forteller om venner som ikke respekterer hennes ønske om å roe ned bruken, og som likevel kontakter henne angående å få tak i eller å bruke stoff. Jeg spør henne om hvorfor hun tror det er slik, og hun svarer som følger:

”Det er ikke sikkert at dem tenker så langt. De har blitt vant med at jeg alltid har vært med dem i de siste sju, sju og et halvt årene, liksom. Så kanskje det er litt vanskelig for dem å skjønne at jeg ikke skal gjøre det lenger. At dem ikke trur på meg eller noe.”

Vennene har kanskje, som Janne sier, liten tro på at hun kommer til å slutte med bruken. Det kan også være at de ønsker at hun skal være i miljøet, og at de frykter at de kan miste henne som venninne hvis hun slutter med stoff. Samtidig kan det være en slags forsvarsstrategi fra de andre i miljøet at de ikke vil ta inn over seg at narkotikabruk kan gi så store problemer at en av dem ønsker å slutte. Det er på dette punktet at jeg fikk størst utbytte av intervjuet hvor både Cathrine og Elin var til stede samtidig. I løpet av intervjuet ble det klart at Cathrine som har oppsøkt behandling og Elin som ikke har oppsøkt behandling, har helt ulike holdninger i forhold til de problemene bruk av narkotiske stoffer kan føre til. Cathrine hadde reflektert mer over skadevirkninger og hvilke problemer selve narkotikabruken gir henne enn Elin, og hun hadde også vært inne på tanken om å slutte med bruken helt. Elin hadde ikke ønske om å slutte, og hadde en tendens til å individualisere problemene man kan få som følge av stoffbruk. Hun mente at det kom mer an på den enkelte persons mentale styrke hvor mye stoff man kunne ta, og at det ikke var selve stoffet i seg selv som kunne skape problemer for en person. Dette kan eksemplifiseres ved følgende sitat fra Elin:

”Det kommer an på hva det enkelte menneske tåler. En person kan tåle hundre knips¹⁵, ikke sant, mens en annen kan tåle én. (...) det er psyken din som bestemmer om du er avhengig.”

Cathrine er delvis enig med Elin i at det også kommer an på hva en person tåler, men samtidig understreker hun at stoffene i seg selv gir negative effekter - noe Elin ikke er helt enig i. En annen av informantene, Anne, er klar i sin mening når det gjelder å kunne kontrollere bruken av narkotika, hun sier enkelt og greit at *”Det er ingen som har kontroll. Hadde de det, ville de ikke brukt stoff.”*

Det å måtte kutte ut mange av vennene innebærer også å måtte kutte ut mange av de tingene som de før gjorde og som var gøy. Hilde forteller om dette:

”Det var kjemperart! Jeg savna jo det livet også, liksom. Alle satt jo sammen på det stedet, i den samme leiligheten, og prata og spilte musikk og hadde det gøy. (Men) jeg klarte ikke å være der. Jeg fikk skikkelig angst av å sitte ved siden av folk som røyka hasj. Jeg ble redd for å få i meg den lukta og røyken. Og for at jeg skulle bli rusa igjen.”

---

¹⁵ Knips er slanguttrykk for å ta en ecstasy

Alle informantene hadde andre venner, mer eller mindre nære, som ikke hadde brukt stoff og som de kunne være sammen med på fritiden. Men for de som hadde sluttet, eller virkelig ønsket å slutte, innebar en slik avgjørelse at de måtte forsøke å kutte kontakten med det miljøet hvor de hadde tilbrakt mye tid en periode av livet sitt. Hvis de ikke ønsket å kutte kontakten måtte de forsøke å være i dette miljøet uten å bli påvirket av vennenes stoffbruk. Rastløsheten fordi de ikke kan holde på med aktiviteter de gjorde tidligere, og det å ikke kunne delta, var en stor utfordring for flere av informantene.

10.2 Hvordan bli "vanlig"?

Et annet problem flere av informantene møtte på, var at de ikke hadde vært en del av det nyktre samfunnet på en god stund, og kunne få problemer med så grunnleggende ting som samtaleemner. Anne gir et forklarende innspill om dette:

"De (gamle vennene) ser på meg som et helt annet menneske som har opplevd så mye og er annerledes sånn sett. Jeg er annerledes enn dem på en måte (...) jeg føler meg dårligere i forhold til dem. Selv om de veit at jeg kommer til å bli bra, så... det er vanskelig for meg å ha noe å prate om (...) Det er ikke det at jeg prater om stoff, liksom, men de omgivelsene jeg har vært i har kun bestått av kriminelle eller folk som har brukt stoff. Det har ikke vært noen normale folk, sånn sett da. Det er vanskelig å finne noe å prate om, for det livet jeg har levd har dreid seg om noe helt annet enn det dems har gjort (...) Jeg begynner å finne tilbake til en måte å prate med folk igjen på nå."

Alt det man kan om bruk av narkotika er kunnskap som ikke er etterspurt i den nyktre verden. Dette kan føre til at man føler seg utenfor, eller at man føler seg sett ned på. Beate illustrerte dette under intervjuet da hun sa at hun ønsket å gå til behandling og prate med noen, blant annet for å få tips og veiledning om hvordan hun skal møte det nyktre livet. All den kunnskapen man har opparbeidet seg gjennom den perioden man har brukt stoff, og som har blitt verdsatt i det miljøet man var i, har ingen eller liten verdi hverken som samtaleemner eller på noen annen måte i det flere av informantene kaller for den nyktre verden.

10.3 Om å starte fra begynnelsen

Det å skulle starte med en ny livsstil og samtidig skaffe seg et nytt miljø er et omfattende prosjekt, og flere av informantene opplevde at selvtilliten ble heller lav. I følge Anders Minken er selvtillit: ”tryggheten på å være verd noe, vissheten om at vi har betydning og sikkerheten på egne tanker og handlinger” (1998:120). Han sier videre at vi alle kan ha mer eller mindre selvtillit på forskjellige livsområder og forskjellige arenaer, og at selvtilliten endres med de erfaringer vi gjør gjennom hele livet og kan både styrkes og svekkes i vekselvirkning mellom individ, gruppe og samfunn (1998-120-121).

Mange av informantene kan ha opplevd en stor grad av selvtillit i en setting hvor deres kunnskaper og bekjenskaper om stoff kan ha gitt høy grad av status innenfor det miljøet de er i eller var i da de brukte stoff. Men de samme kunnskapene og bekjenskapene kan gi lav grad av status i samfunnet rundt. Minken illustrerer dette på en utmerket måte:

Kulturen vi lever i har betydning for selvtilliten på den måten at enkelte arenaer og virksomhetsformer verdsettes høyere enn andre innenfor en kulturell ramme. I en annen kulturell ramme kan det være helt annerledes. Har vi god selvtillit innenfor høyt verdsatte områder i den kulturen vi lever, oppleves selvtilliten som generelt god. Skifter vi kultur, kan ting bli snudd helt på hodet. Man kan vokse opp innenfor en familie eller gruppe der normene avviker fra det storsamfunnet verdsetter og tolererer (...), og ha en brukbar selvtillit innenfor de rammene. Men når storsamfunnet krever endring og tilpasning til samfunnets normer (...), undergraves denne selvtilliten og man opplever seg selv som uten verdi og uten muligheter.” (1998:120-121)

De fleste av informantene opplevde en økt følelse av selvtillit - spesielt i begynnelsen av sin brukerkarriere, før noen av problemene meldte seg. De var relativt trygge og verdsatte innenfor den rammen som stoffmiljøet ga. De hadde kunnskap og historier som ble verdsatt innenfor denne rammen, mens de samme kunnskapene og historiene ikke ble tolerert i den ”nyktre” verden. Som vi har vært inne på, opplevde mange av informantene det som utrygt å skulle slutte med bruken, miljøet og sine aktiviteter og bevege seg ut i en verden hvor deler av deres liv var noe som ikke skulle prates om.

Vi bør også ha i tankene at mange av de ønskene og behovene informantene opprinnelig hadde som motiv for å begynne å bruke stoff fremdeles var til stede. Flere

---

av informantene ønsket fremdeles å være en del av et fellesskap, de ønsket fremdeles å skille seg ut og de ønsket fremdeles en alternativ identitet. Disse ønskene og behovene hadde informantene tidligere forsøkt å tilfredsstille ved bruk av narkotika. Problemet var bare at denne løsningen i seg selv etter hvert ble et problem. Det å slutte med bruk av stoff kan for mange av informantene innebære at de må bygge opp livet sitt på nytt igjen, de må finne nye løsninger på å dekke ønsker og behov, kanskje finne nye vennekretser og tilegne seg andre kunnskaper og bekjentskaper enn det de tidligere har hatt. Vi kan kanskje si at de måtte starte helt fra begynnelsen av.

10.4 Om å stigmatisere seg selv

I kapittel 6, hvor vi refererte til informantenes forståelse av begrepene narkoman og narkotika, så vi at det var et skille i egendefinisjon mellom de som har sluttet eller sterkt ønsker å slutte med bruken, og de som ønsker å roe ned bruken og takle problemene som følger med bruken. De som har sluttet eller har et sterkt ønske om å slutte med bruken av narkotiske stoffer, definerer seg selv og andre som bruker tilsvarende som "narkomane". De som har et ønske om å takle problemer som følge av bruken, men som egentlig ikke ønsker å slutte fullstendig med stoffer, definerer ikke seg selv som narkomane. De som har sluttet eller har et sterkt ønske om å slutte helt, fortalte også at de tidligere ikke ville ha kalt seg selv for narkomane. Det kan kanskje være slik at det å ta til seg en slik definisjon som "narkoman", et sosialt stigma, er nødvendig for å kunne slutte med bruken stoff. Det kan også være at både samfunnet rundt og individet selv finner dette nødvendig for å kunne bli en del av det nyktre samfunnet igjen. Eller det kan være en nødvendighet kun for informantene selv, for å slutte å lage historier for seg selv og andre. Mange av informantene fortalte at de hadde laget historier for å hindre at andre oppdaget at de brukte stoff, og for å bortforklare overfor seg selv den etter hvert omfattende bruken. De fleste av informantene ønsket ikke at omverdenen skulle vite om deres stoffbruk.. Det kan også være slik at det å måtte ta inn over seg samfunnets stigma er til hindring for å slutte med bruken av stoff, og at dette kan være for tøft for mange å forholde seg til.

10.5 Oppsummering

Det å slutte med bruken av stoff, innebar en stor endring av hele livssituasjonen for informantene. I mange tilfeller var de nødt til å trekke seg unna venneflokken og det miljøet de hadde vært i over lang tid. I tillegg støtte de på problemer for å tilpasse seg en ny tilværelse hvor deres gamle tilværelse ikke ble vel ansett. Det å slutte med bruken kunne også måtte innebære en stigmatisering av seg selv som ”narkoman”, og det å starte livet fra begynnelsen igjen. Jeg vil si det såpass sterkt at det å slutte med bruken av stoff etter lang tid for mange innebar et ”sosialt selvmord”, og at dette er en vesentlig grunn til at flere av informantene ikke ønsket å slutte helt, men heller kutte ned på bruken.

Et interessant aspekt som flere av informantene nevnte, var at de ikke så den store forskjellen mellom det å ruse seg på narkotika og det å ruse seg på alkohol. Dersom de ruset seg på alkohol, var det gjerne ikke lange veien til å ruse seg på andre ting. Dette kan innebære at de i tillegg til å havne utenfor sitt tidligere miljø, også kunne risikere å havne utenfor det ”nyktre” samfunnet hvor bruk av alkohol som rusmiddel er anerkjent i stor grad. Bruk av alkohol som en del av den sosiale læringen er ett av temaene vi kommer inn på i kapittel 12. Men før vi kommer inn på dette temaet, vil vi nå se nærmere på begrepet *nye brukere*. Kan informantene regnes for å tilhøre denne gruppen?

---

11. Kan informantene betegnes som "nye" brukere?

I dette kapitlet skal jeg se på de ulike innspillene vi har hatt angående *de nye brukerne* versus *de gamle* eller *de narkomane* i kapittel 4 og kapittel 5 og se disse i sammenheng med informantenes bidrag i denne undersøkelsen, for så å diskutere om informantene kan betegnes som nye brukere. Det skal sees nærmere på to forhold som ofte blir assosiert med denne gruppen. Først vil jeg ta opp spørsmålet om man nødvendigvis må ta til seg hele den opprinnelige stilpakken med klær, musikk og ecstasy for å blir regnet som en av de nye. Deretter vil jeg diskutere om det er så at de nye har et vellykket, kontrollert forbruk og ikke opplever noen negative følger av sitt stoffbruk. Kapitlet avsluttes med en oppsummerende sekvens.

11.1 Må man bruke E for å tilhøre gruppen de nye?

Ecstasy beskrives gjerne som partydop, og assosieres som oftest med de nye brukerne. Stoffet er myteomspunnet og har fått stor oppmerksomhet i media. Slikt sett kan ecstasy sies å ha blitt et symbol på *de nye* og ting man assosierer med denne gruppen; som blant annet gule smilefjes, fargerike klær, rytmetung musikk og store parties. Hvis det er bruken av ecstasy i seg selv som definerer om en person tilhører *de nye*, vil syv av åtte informanter i denne undersøkelsen komme inn under denne definisjonen. Men hvis det er hele stilpakken med bruk av ecstasy, spesielle klær og symboler og det å gå på store parties, så er det kun halvparten av informantene som faller inn under denne definisjonen. Fire av informantene gikk på house-party og andre tilsvarende store arrangementer, mens de resterende fire foretrakk hjemmefester og hadde aldri vært på houseparty. Angående klesstil, så var det noen av jentene som kledde seg annerledes til noen fester og normalt til andre. Flere av informantene var opptatt av at det ikke var nødvendig å "reklamere for" at de brukte stoff ved å kle seg på en spesiell måte. Hvis det er musikken som definerer denne gruppen, faller alle åtte inn under gruppen nye brukere. På den annen side er denne type musikk så utbredt blant ungdom at den knapt kan sies å være et spesielt symbol for en gruppe brukere.

Det å velge hele den opprinnelige stilpakken som ble utviklet av den første generasjonen med brukere og deres tilhengere, er trolig ikke så vanlig blant de påfølgende generasjonene med brukere. De tar gjerne ikke til seg hele stilpakken, men velger heller ut deler av den. Hva som definerer gruppen *de nye brukerne* vil dermed endres fra generasjon til generasjon, og det at informantene i denne undersøkelsen ikke tar til seg hele den opprinnelige stilpakken innebærer ikke at de ikke kan defineres inn under denne gruppen.

Et annet interessant poeng er at selv om ecstasy kan sies å være et symbol på denne gruppen, behøver det ikke nødvendigvis innebære at man må bruke akkurat dette stoffet for å tilhøre denne gruppen. I Moshuus m.fl. sin definisjon av partydop ser vi det ikke er selve stoffet, men hensikten med bruken som er vesentlig:

” (partydop er)... all bruk av illegale rusmidler i sosiale samvær hvor rusmidlet i seg selv ikke er hovedhensikten. Begrepet omfatter dermed ikke bare bruk av ecstasy, GHB og ketamin, men også bruk av hasj, amfetamin, LSD, kokain, heroin og andre illegale (og legale) rusmidler” (2002:17)

Det vil si at selv om de fleste av informantene i denne undersøkelsen har et utstrakt blandingsbruk og ikke bruker kun ecstasy, vil ikke det utelukke dem fra å bli definert som nye brukere. Denne definisjonen antyder at det er hvordan og hvor bruken foregår som avgjør om man kan defineres som *de nye* eller kommer inn under gruppen av *de gamle* brukerne.

11.2 De nye som vellykkede stoffbrukere

Undersøkelsene jeg så nærmere på i kapittel 5 om medias fremstilling viste at den tenderte mot å dikotomisere fremstillingen av *de nye* versus *de gamle* på. Dette kan eksemplifiseres ved hjelp av Hege Malteruds hovedinntrykk fra sitt datamateriale. Hun skriver at hovedinntrykket av de narkomane (de gamle) er at de er en gruppe vi synes synd på og som er blant samfunnets tapere. Samtidig er vi redde for denne gruppen og definerer de narkomane som annerledes enn normalbefolkningen. Hovedinntrykket av de nye (de andre) er at de ikke omtales som narkomane, men heller som ressurssterk ungdom som er deltatt i en ungdomskultur. I medias fremstilling så man ikke bort i fra

---

at de nye også opplevde problemer som følge av sitt stoffbruk, men de ble i mindre grad ansvarliggjort for sine handlinger enn det de gamle brukerne gjorde.

Mediefremstillingen ga inntrykk av at det er et klart skille mellom de to gruppene, og at man straks vet om en person tilhører den ene eller den andre gruppen. Denne oppfatningen fant vi også hos enkelte av informantene i denne undersøkelsen og hos flere av informantene til Anniken Sand. Den var spesielt fremtredende hos de som ikke ønsket å slutte helt med bruken av narkotiske stoffer, og som hadde en stereotypisk oppfatning av hva som kjennetegner en narkoman. De oppfattet seg selv som mer vellykkede stoffbrukere enn en narkoman som etter deres oppfatning har et mindre kontrollert bruk og mindre styring på livet enn det som er akseptabelt. De av informantene i denne undersøkelsen som hadde sluttet eller tatt en avgjørelse om å slutte fullstendig med bruken hadde en mye videre definisjon av hvem som kan bli definert som narkomane, og de inkluderte gjerne seg selv i denne gruppen. De så ikke på seg selv som vellykkede stoffbrukere.

Perspektivet fra rusomsorgen i kapittel 5 viste en mer nyansert fremstilling av *de nye* og *de gamle* enn bildet fra media. Rusomsorgens perspektiv viste at det er forskjeller mellom disse to gruppene, men at dette heller er nyanser enn dramatiske ulikheter. For eksempel opplever de nye gjerne mindre problemer som følge av stoffbruken enn de gamle, men problemene er ikke fraværende. De nye har gjerne mer tilknytning til familie og nettverk for øvrig enn de gamle, og basale behov blir gjerne dekket. De har også i større grad klart å holde på jobb og/eller utdanningsplass enn de gamle. Innad i miljøet kan det virke som om det er mange av de nye som takler stoff og er vellykkede brukere. Noe av grunnen til dette er at de som får problemer gjerne trekker seg ut i fra miljøene, og dermed blir ikke problemene synlige for de andre. Informantene i denne undersøkelsen har til dels familieband og noe nettverk inntakt., deres basale behov er i stor grad dekket og de har til en viss grad klar å få gjennomført noe utdanning og få noe arbeidspraksis. Etter min oppfatning har flere av informantene i denne undersøkelsen vært blant de synlige i miljøet og gitt inntrykk av et velkontrollert forbruk før de selv opplevde å få problemer som følge av bruken. Ut i fra rusomsorgens fremstilling av forskjellene mellom gruppene, heller informantenes tilhørighet mer mot de nye enn mot de gamle.

Det offentlige bildet gitt i Stortingsmelding nr.16 (1996-97) ga også et interessant innspill til hvordan de to gruppene fremstilles. Et overflatisk blikk på meldingen ga inntrykk av en skarp inndeling i de to gruppene. Ordbruken som ble benyttet i kapitlene om de gamle var svært forskjellig fra den som ble brukt i kapitlene om de nye. Men i tillegg til denne inndelingen ble stoffbruk beskrevet som en skala med to ytterpunkter:

”Stoffmisbruk i dag synes å befinne seg på en skala med glidende overganger i spenningen mellom to ytterpunkter. På den ene siden finner vi miljøer hvor misbruket er koblet til bl.a. kriminalitet, og store psykososiale problemer. Mer usynlig er det kanskje likevel at vi på den andre siden finner mer ressurssterke ungdomsgrupper hvor bruk av ulike rusmidler er en del av en mer kulturbevisst livsstil. Her går noen foran, fanger opp og eksponerer internasjonale ungdomskulturelle strømninger (...)” (4:4.2).

Det å beskrive de nye og de gamle som to ytterpunkter på en skala, gir også rom for mange ulike variasjoner og grupperinger i mellom disse to ytterpunktene.

Informantene heller nok mer mot ytterpunktet som beskriver de nye enn mot ytterpunktet som beskriver de gamle.

11.3 Oppsummering

Denne gjennomgangen viser at informantene i undersøkelsen i større grad kan klassifiseres inn under gruppen med nye brukere, enn inn under gruppen med gamle brukere. Jeg skriver ”i større grad” fordi jeg ikke ser på kategoriene som absolutte. Jeg ser det heller som en skala med to ytterpunkter, slik som beskrevet i Stortingsmelding nr 16 (1996-97). For å kunne bli betegnet som en av de nye brukerne i dag, er det ikke nødvendig å ta til seg hele den opprinnelige stilpakken til de nye brukerne. Det å ta til seg hele stilpakken var noe flere av informantene hevdet var å ”reklamere” for at man brukte stoff. Denne stilpakken er ikke lenger så eksklusiv som den var da pionerene utviklet den, det nødvendige tilbehøret kan i dag kjøpes i en hvilken som helst kjedebutikk. Pionerene som utviklet denne stilpakken har i stor grad trukket seg ut av, og gitt rom for 2.generasjons eller kanskje til og med 3.generasjons brukere som igjen utvikler sin egen vri på den opprinnelige stilpakken.

Når det gjelder bildet av at en ny bruker er en vellykket bruker, ble dette nyansert ved en gjennomgang av perspektivene som ble presentert i kapittel 5. Alle perspektivene, også medieperspektivet, erkjente at de nye brukerne også kunne få problemer som følge av bruken. Forskjellen ligger heller i graden av problemer som en person kan oppleve, enn i at den ene gruppen takler stoffbruken uten problemer mens den andre gruppen har enorme problemer. Informantene i denne undersøkelsen har alle opplevd større eller mindre grad av fysiske og psykiske problemer som følge av stoffbruken, men ikke i såpass stor grad at de bør klassifiseres som gamle brukere. Et annet aspekt er at de har dekket basale behov som mat, hus og klær. Dette gjør at de i mindre grad enn de gamle utfører kriminelle handlinger. Et tredje viktig punkt er at informantene til en viss grad har fått noe skolegang og jobberfaring og at de har et visst nettverk inntakt. Dette er også noe som styrker min oppfatning av at de i større grad kan klassifiseres inn under de nye enn inn under de gamle.

12. Rus som egen virksomhet?

Det sentrale spørsmålet i dette kapittelet er om bruk av rus kan sees på som en egen virksomhet. Et underspørsmål av dette blir om rus kan sees på som en dominerende virksomhet. For å kunne forsøke å besvare dette spørsmålet skal jeg først komme inn på temaet om bruk av rusmidler som sosial læring, før jeg ser bruk av rusmidler i sammenheng med ulike hovedarter av virksomhet. Jeg vil se bruken i lys av dødsvirksomhet, livsvirksomhet og livstruende virksomhet, og i lys av lekevirksomhet, lærevirksomhet og arbeidsvirksomhet, og til slutt i lys av fri versus nødvendig virksomhet. Kapittelet avsluttes med en oppsummerende sekvens.

12.1 Bruk av rusmidler som sosial læring

Vi bruker rusmidler (gjenstander) i mange sosiale sammenhenger, og vi kommuniserer noe ved denne bruken. For eksempel er det en utbredt tradisjon i vesten at nygifte markerer hendelsen blant annet med bruk av champagne. Det er også vanlig å åpne en flaske champagne eller flere når man skal feire inngangen til det nye året. Således assosieres champagne med noe høytidelig, en form for markering. Et annet eksempel er når vårsola tar tak og virkelig varmer opp luften. Det svermer av mennesker i gatene som nyter tanken på at sommeren nærmer seg, og mange feirer de første varme dagene med en utepils. Trolig den første utepilsen av mange dersom sommeren blir god og varm. Bruk av rusmidler er ikke et nytt fenomen. Historisk er det et særtrekk ved menneskelig atferd å bruke rusmidler i mange sosiale sammenhenger¹⁶. Ragnar Hauge innleder et av sine arbeider om rusens historie slik:

”Fra tidenes morgen har man i alle kulturer brukt stoffer som betegnes som psykoaktive – stoffer som påvirker sanseopplevelser, stemningsleie eller på andre måter fører til psykiske endringer” (årstall står ikke på kilden:5)

---

¹⁶ Se blant annet Qviller, Bjørn (1996) *Rusens historie*. Det Norske Samlaget, Oslo 1996.

Videre eksemplifiserer han hva han mener med psykoaktive stoffer, og nevner blant annet cannabis, opium, alkohol og tobakk. Rus som er utløst av psykoaktive stoffer er noe de aller fleste mennesker har erfaring med. Det å lære seg å bruke rusmidler kan sees på som en del av oppveksten vår. Hvis man velger å ikke bruke rusmidler, har man gjerne en form for ideologisk begrunnelse for avgjørelsen. Det kan synes som om man er nødt til å ta et standpunkt til det å bruke eller ikke bruke.

For å kunne bruke rusmidler på en akseptabel måte, må vi tilegne oss kunnskap om hvordan de enkelte rusmidlene bør brukes, og hvilke reaksjoner som er forventet og akseptert under påvirkning av disse. Det er trolig ikke så mange som tar sin første røyk, og som bestemmer seg for å fortsette fordi det smakte så godt eller fordi røyken "roet ned nervene". Det er sannsynligvis også svært få som begynte å bruke alkohol på grunn av dens gode smak. De aller fleste må lære seg å like både røyken og alkoholen. Ut i fra intervjuene i denne undersøkelsen kan det se ut som om dette også gjelder andre former for rusmidler. Informantene måtte lære seg hvordan de skulle bruke de forskjellige stoffene, og hvordan de skulle reagere. En av informantene fortalte at hun hadde røyket hasj 20-25 ganger før hun merket effekten på den riktige måten. Flere av informantene fortalte at de hadde store forventninger til den første gangen de forsøkte ecstasy, fordi de var blitt fortalt hvordan venner og bekjente hadde opplevd reaksjonen. Men disse forventingen viste seg gjerne å ikke bli oppfylt. Det tok litt tid med prøving og feiling for flere av informantene før de opplevde den ønskede effekten.

De første gangene man bruker et rusmiddel har man gjerne ikke tilstrekkelig kunnskap om hvordan det skal brukes og hvilke reaksjoner som er forventet og akseptert under påvirkning av dette. Det er strenge, uformelle normer både for hvordan man skal røyke og hvordan man skal oppføre seg under påvirkning av alkohol. Den manglende kunnskapen fører til en rekke historier som senere kan fortelles med en humoristisk tone i sosiale sammenhenger. Disse førstegangs-historiene er en form for felles kunnskap om oppveksten som vi gjerne vil dele med hverandre. Den første gangen er noe spesielt, en hendelse mange vil huske. Willy Pedersen har opplevd dette i samband med mange intervjuer av ungdom:

”Hvor gammel var du første gang? Tallrike ganger har jeg stilt spørsmålet, når jeg har intervjuet ungdom. Ofte konsentrerer de seg, lar tankene gli – etter hvert klarer de å få tak i situasjonen, stemningen, utpensle detaljene. Det gjelder alle rusmidlene: sigaretter, alkool, hasj og andre illegale stoffer. Første gangs bruk oppleves som en viktig – signifikant – handling.” (2000:29)

Dersom man ikke har en historie å bidra med, eller man ikke ønsker å bruke rusmidler, spesielt alkohol, vil man lett falle ”utenfor” i sosiale sammenhenger. Willy Pedersen poengterer dette i det innledende kapittetelet i boken ”Bittersøtt”:

”Boka vil vise at alkoholen vever seg inn i sosialt samvær i de fleste grupper og sjikt. Fravær av alkohol blir derfor i en viss forstand et ”avvik”. Statistisk finner vi at sen debut og ”tørr” ungdomstid er knyttet til psykososiale problemer og ensomhet, særlig hos gutter. I enkelte miljøer finner vi det samme for sigaretter eller hasj. For alle disse rusmidlene er det altså flertallet – the mainstream – som utgjør inntaket til å forstå bruksmønstrene. Det er blant vanlig ungdom at vanlige rusmidler har sitt feste.” (2000:16)

Sitatet fra Pedersen viser at det å drikke alkohol er normalen, det å røyke sigaretter er normalen, og det å røyke er hasj heller ikke er helt unormalt. Det som regnes som avvik, er å ikke bruke noen form for rusmidler. De som ikke drikker blir, i følge en av Pedersens informanter, regnet som nerder (Pedersen, 2000:16). Førstegangshistoriene oppleves som like viktige enten det gjelder legale eller illegale rusmidler. Det finnes like sterke normer for hvordan man skal oppføre seg når en bruker illegale rusmidler som når en bruker legale rusmidler. Brukere som ruser seg på illegale rusmidler har like tallrike historier om sitt rusbruk som brukere som ruser seg på legale rusmidler. Men disse historiene blir ikke tatt i mot på en like humoristisk måte over alt i samfunnet – majoriteten i det norske samfunnet skiller skarpt mellom bruken av lovlige og ulovlige rusmidler. Disse førstegangshistoriene kommer som oftest bare frem sammen med andre som også har brukt eller bruker illegale rusmidler. Historiene er like fullt en felles kunnskap som man vil dele med hverandre, men denne kunnskapen begrenser seg til en atskillig mindre gruppe mennesker enn når det gjelder legale rusmidler.

Normene for hvilke reaksjoner som blir forventet og akseptert ved bruk av de ulike rusmidlene påvirker til en viss grad effekten ved bruk. Det vil si at egne og andres forventninger, samt de situasjonelle betingelsene kan påvirke hvordan vi opplever de forskjellige rusmidlene. Dette gjelder trolig om rusmiddelet er av den lovlige typen

---

som alkohol, tobakk og piller, eller om det havner i den illegale kategorien. For eksempel defineres ecstasy som et rusmiddel og mange mener at det har liten eller ingen annen bruksverdi enn som rusmiddel. Andre (bl.a. Shulgin, Beck og Rosenbaum) mener at det er et ypperlig middel i terapeutisk sammenheng. Blant norske psykologer er holdningen jevnt over at ecstasy kun har ”nytteverdi” som rusmiddel. Fekjær (1995) betegner også ecstasy som et rusmiddel, selv om det etter hans oppfatning ikke finnes objektive kriterier som gir dette svaret. Han mener det blir et rusmiddel fordi det brukes til rusformål, med forventninger om rusopplevelser og rusatferd, og da blir det slik. Når mennesker får i seg stoffet uten å forvente ”rus”, da kjenner de bare de fysiske virkningene, og de aller fleste av stoffene oppleves bare som ubehagelige. Fekjær sammenligner brukernes uttalelser om stoffets virkninger med opplevelser i religiøse sekter, og mener at opplevelsene er mer suggesjon enn kjemisk magi (Fekjær 1995).

Å kunne bruke rusmidler på riktig måte, er et viktig poeng uavhengig av om man bruker legale eller illegale rusmidler. Vi kan tenke oss som eksempel at en person som ”slår til” på fest, drikker alkohol og lager moro, ofte vil bli regnet som et festlig menneske fullt av liv og som man gjerne inviterer til sosiale sammenkomster. Hvis den samme personen drikker og oppfører seg upassende, blir han eller hun regnet som en som ikke har forståelse for hva som passer seg. Hvis den samme personen igjen drikker på upassende tider og anledninger, blir han eller hun raskt en person som ikke kan kontrollere alkoholbruken. På samme måte er det strenge normer for hvordan man skal takle bruken av illegale rusmidler. I kapittelet om informantenes begrepsforklaringer var det å bruke hver dag, bli avhengig og stakkarslig sentrale punkter i deres definisjoner av narkomane, det vil si mennesker som ikke holder bruken på et akseptabelt nivå og lar bruken påvirke store deler av eget liv.

12.2 Dødsvirksomhet, livsvirksomhet og livstruende virksomhet

Vi har tidligere vært inne på hva som forstås med dødsvirksomhet, livsvirksomhet og livstruende virksomhet - det som er interessant i denne sammenhengen er hvordan rusbruken til informantene i denne undersøkelsen kan kategoriseres inn under disse

formene. Hammerlin og Enerstvedt har eksemplifisert skillet mellom de ulike formene når det gjelder bruk av rusmidler. De skriver blant annet at det å:

”... la momenter av en livstruende virksomhet inngå i levemåten sin (f.eks. røyking), eller la denne virksomheten bli hovedsaken i livet (f.eks. utstrakt alkoholforbruk hver dag) kan ha de mest forskjellige motiver. Hvis en narkotikamisbruker er likegyldig med om han dør eller lever videre etter ”skuddet”, dreier det seg om ambivalent dødsvirksomhet. Bli ”skuddet” satt for å få hjelp er det appellerende dødsvirksomhet. Men en stor del av stoffmisbruket kan ikke og bør heller ikke forklares slik. Det kan ha helt andre motiver. De færreste narkotikamisbrukere i de høyt utviklede kapitalistiske land er uvitende om helserisikoen. For mange vil det derfor åpenbart være en livstruende virksomhet. Men selv de som er seg en høy dødsrisiko bevisst, kan ha et meget sterkt ønske om å leve. De trenger overhodet ikke ha noe motiv om egenskade.” (1988:123-124)

Informantene i denne undersøkelsen hadde mange motiver for å begynne å bruke narkotiske stoffer. For eksempel så hadde flere av informantene hatt vonde opplevelser i livet som de ønsket å komme bort i fra, noen hadde dårlig selvbilde, noen ønsket et fellesskap, noen ønsket å skille seg ut, og alle ønsket å ha det gøy. Som Hammerlin og Enerstvedt er inne på, trenger en som bruker narkotika overhodet ikke ha noe motiv om egenskade, det behøver ikke ha dødsvirksomhet som hensikt.

Bruk av rusmidler behøver ikke sees på som *det langsomme selvmordet*¹⁷. Dette poenget understrekes ved å se på hvilke motiver informantene i denne undersøkelsen hadde for å bruke stoff. Ingen av informantene hadde som uttalt motiv å ende sitt eget liv. Flere av informantene ønsket trolig å synes hos omgivelsene og få mer oppmerksomhet fra miljøet rundt seg, men dette tilsvarer ikke at de ønsket å dø. Det tilsvarer heller at de ønsket å leve, men at de ønsket å leve livet sitt på en annerledes måte. Som Hammerlin og Enerstvedt også er inne på, vet informantene mye om hvilke farer som er knyttet til bruken av stoff. Noen av informantene hadde for eksempel alltid amfetamin i nærheten når de brukte GHB, fordi man mente at dette var det eneste stoffet som kunne hjelpe mot en overdose. En annen informant fortalte at hun ønsket å beskytte nesen fra den etsende sniffingen, og at hun brukte gelantinkapsler som hun kjøpte på apoteket og spiste stoffet eller stoffene isteden. Et tredje eksempel, som

---

¹⁷ Se bl.a. Hammerlin og Enerstvedt 1988:123

---

gjaldt de fleste informantene, var at de brukte antidepressiva og hasj dagen etter de hadde bruk ecstasy og/eller amfetamin for å minske ettervirkningene. Informantene nevnte disse og mange flere eksempler på hvordan de kunne forhindre skadevirkningene av stoffet.

I tillegg til strategier for å forhindre skadevirkninger, var det en strategi til som sto sentralt. Flere av informantene fortalte at man i mange tilfeller ble skremt av oppslag i media om negative effekter av stoffbruk, men at mange hadde en ”det hender ikke meg”-strategi. Oppslagene kunne føre til en nedgang i bruken en stund, men så virket det som om de fleste glemte eller forsøkte å glemme, hvilke skadevirkninger stoffbruk kunne ha. Spesielt oppslaget om jenta som døde av ecstasybruk sommeren 2000 ble nevnt. Her kommer vi tilbake til normer og holdninger rundt bruken av stoff, og det at negative effekter av bruken kan bli individualisert – det vil si at det er individet det er noe galt med, ikke stoffet. Ut i fra det vi vet om informantenes bruk av stoff, kan denne bruken sannsynligvis kategoriseres under livstruende virksomhet, det vil si at det er en virksomhet hvor det individuelle målet for handlingene ikke er egenskade og/eller død, men at det er en virksomhet hvor det inngår en villet dødsrisiko. Men det bør nevnes at på tross av at mange av informantene visste mye om bivirkninger av stoffer før de begynte å bruke, påpekte flere at de ikke visste så mye om de psykiske effektene av bruken. Flere mente at medias fokus på avhengighet og død var helt feil, og at de virkelige problemene var de mentale ettervirkningene i form av depresjoner og angst. Et annet moment som bør nevnes, er at informantene hadde mange positive opplevelser og gode opplevelser med bruk av stoff, og at bruken dermed også kan sees på som livsvirksomhet.

12.3 Lekevirksomhet, lærevirksomhet og arbeidsvirksomhet

Lekevirksomhet kjennetegnes ved at det er en fri virksomhet, det vil si en virksomhet hvor motivet ligger i selve opplevelsen. Vi forbinder gjerne leken med barns form for aktiviteter, som å leke med hverandre, med dukker, med biler og lignende. Men leken er et element som er en del av hele menneskets livsperiode, i større eller mindre grad. Etter hvert som man blir eldre vil leken som oftest få en mindre fremtredende plass i

livet og innholdet i leken vil endre seg, men den vil fremdeles være til stede. Det å spille golf, beplante hagen og feste sammen med venner på fritiden, er også en del av lekevirksomheten. Andre motiver enn selve opplevelsen kan helt klart være til stede, men i utgangspunktet er gjerne selve opplevelsen i fokus.

Informantenes bruk av rusmidler kan være en del av deres lekevirksomheten i flere sammenhenger. Da de startet med stoff begrenset bruken seg til en spennende opplevelse på fritiden sammen med venner og bekjente. De lekte seg med legale og illegale rusmidler. Spenningen, det å oppleve hvordan det føles å bruke legale og illegale rusmidler, det å føle seg mer selvsikker, å føle seg som en del av en venneflokk, sto sentralt for flere av informantene da de begynte å prøve seg frem med bruken. Selve opplevelsen sto sentralt, og ut i fra dette kan vi si at bruken var en form for lekevirksomhet. Men etter en stund forsvinner noe av det frie, leken blir ikke fullt så morsom lenger, og det frie begynner å inneholde et element av nødvendighet. En slik form for bruk kan vanskelig betegnes som lekevirksomhet. Jeg må også stille spørsmålet om bruken i utgangspunktet var en lekevirksomhet for alle informantene. Dette spørsmålet reises på grunnlag av de ulike motivene informantene hadde for å begynne med bruken.

Lærevirksomheten kan sies å være motivert læring, det vil si at virksomheten dreier seg om en bevisst form for tilegnelse av lærdom. I innledningen til dette kapittelet beskrev jeg hvordan bruk av rusmidler kan sees på som en sosial læring, og at dette gjelder bruk av de legale såvel som de illegale rusmidlene. Når det gjelder bruk av illegale rusmidler står læringen ennå mer sentralt, fordi det er så mye mer å lære. En bruker må blant annet lære seg hvor man kan få tak i stoffene, hvordan disse inntas og reageres på, hvilke bivirkninger som kan forventes og hvordan man forhindrer disse. Disse få eksemplene viser at det er mye en bruker må tilegne seg av informasjon for å kunne bruke stoff og dermed at lærevirksomhet er et sentralt punkt.

Hva som legges i arbeid kan tolkes og forstås på mange ulike måter. Selv legger jeg forståelsen til Regi Th. Enerstvedt til grunn for definisjonen av hva som forstås som

---

arbeidsvirksomhet¹⁸. Enerstvedt ser på arbeid som en nødvendig virksomhet hvor motivet eller motivene ligger utenfor virksomheten selv. Det arbeidet som gjøres (innholdet) kan inngå i forskjellige former som for eksempel lønnet arbeid og ulønnet husholdningsarbeid. Det kan i utgangspunktet synes underlig å knytte bruk av stoff til arbeidsvirksomhet, men jeg vil hevde at etter hvert som informantene brukte mer og flere stoffer så begynte bruken å inneholde elementer av arbeid. I begynnelsen brukte de aller fleste ikke mer enn at de fikk en del gratis av eldre venner og kjærester, men etter hvert som de kom mer og mer inn i bruken og miljøet ble det mer opp til informantene selv å skaffe stoff. Mange av informantene ble del av en svart arbeidsvirksomhet som var konsentrert rundt det å skaffe, selge og kjøpe stoff. Flere av informantene fraktet stoff fra det ene stedet til det andre for andre selgere, og etter hvert solgte de også stoff selv. Fordelen med å selge selv, var at man da gjerne fikk rimeligere stoff til seg selv som bonus. En annen del av arbeidsoppgavene var å lære seg alle triksene for ikke å bli tatt i å utføre en kriminell handling. Det å selge, kjøpe og forhindre å bli oppdaget av politiet, kan ikke sies å være en lek. Det er heller nødvendigheter for å opprettholde et stoffbruk, og jeg vil da si at dette er en form for arbeidsvirksomhet.

12.4 Fri virksomhet og nødvendig virksomhet

Den frie virksomheten er fremtredende i blant annet lekevirksomheten hvor målet for virksomheten ligger i seg selv, mens den nødvendige virksomheten er fremtredende i blant annet arbeidsvirksomheten hvor målet ofte ligger utenfor selve virksomheten. Innledningsvis i dette kapittelet var jeg inne på den rollen som legale rusmidler har i vår sosialiseringssprosess. Vi lærer oss å bruke og reagere på rusmidler på en viss måte i sosial samhandling med andre, og vi lærer oss å assosiere rusmidlene med positive og sosiale hendelser. Slikt sett kan den gjennomsnittlige nordmanns bruk av rusmidler ofte karakteriseres som å være en fri virksomhet. Et unntak kan for en forretningsmann/forretningskvinne som i lys av sitt arbeid inntar alkohol sammen med

---

¹⁸ I e-post fra Regi Th.Enerstvedt 251004

kunder. Det er ikke nødvendigvis en fri virksomhet, men heller en nødvendig virksomhet relatert til arbeidet som skal utføres.

Informantene i denne undersøkelsen har også vært gjennom en sosial læringsprosess og lært hvordan man skal bruke og reagere på alle de ulike typene rusmidler de har prøvd. Spenning, lek, fest og moro sto sentralt i deres forståelse av å bruke rusmidler. Informantene hadde også mange andre motiver for bruk av illegale rusmidler som ikke nødvendigvis tyder på en fri virksomhet, men jeg vil da understreke at disse motivene presenteres i ettertid. Det er etter min oppfatning mest sannsynlig at det var den frie virksomheten som dominerte da de begynte med bruk av rusmidler. Men det at informantene etter hvert opplevde å få problemer relatert til stoffbruken som var vanskelige å håndtere, tyder på at bruken ble mer nødvendig enn fri. For flere av informantene var det et nederlag å innrømme at de hadde gått over fra det mer lekne til det mer arbeidssomme.

12.5 Kan bruk av rus betegnes som en egen virksomhet?

Spørsmålet om bruk av rusmidler kan betegnes som en egen virksomhet er et komplisert spørsmål å drøfte. Gjennom oppgaven har vi sett at legale og illegale rusmidler har preget livet til informantene på mange måter, selv om det ikke alltid er selve bruken som har hovedfokuset. Det er så mange flere aspekter rundt dette å bruke rus, enn selve bruken. Spesielt de illegale rusmidlene, narkotikaen eller dop eller hva man ønsker å kalle det, har preget en del av informantenes liv både positivt og negativt.

Bruken har preget hvilket forhold informantene har til omgivelsene sine – hva slags forhold de har til foreldre og øvrig familie og hvilket forhold de har til venner. Det har også påvirket hvilke venner de har hatt, hvilket miljø eller miljøer de har kjent til og vanket i. Det har også preget fremtiden deres, da utdanning og arbeidserfaringen de har fått med seg på veien har vært noe begrenset. Det at de har brukt narkotika har også gjort at de har omfattende kunnskap om bruk av stoff – hvilke stoffer som fører til hvilke reaksjoner, hvordan de skal inntas, hvem som selger, hvor mye de koster,

---

hvordan begrense skadevirkninger og liknende. Denne kunnskapen ansees gjerne ikke for verdifull av samfunnet ellers, men er mye verdt i et miljø hvor flere bruker stoff. Samlet sett vil bruken av stoff i varierende grad påvirke alle informantenes historie og hvilken oppfatning de har av seg selv. Mange av informantenes handlinger i den perioden de har brukt stoff får kun mening dersom de sees i lys av bruken.

Det kan være slik at bruk av rus kan sees på som som en egen virksomhet når en persons ruskonsum preger en persons liv, oppfatninger, meninger og forhold til seg selv og omverdenen, og preger hvordan omverdenen oppfatter og forholder seg til personen. Hammerlin og Enerstvedt kommer kort inn på temaet om rus som en egen virksomhet i sin bok om selvmord og virksomhetsteorien. De mener at følgende forutsetninger må være til stede for at man kan snakke om en eventuell kategori som rusvirksomhet:

”Misbruk kan være mye forskjellig, og stoffer kan ha svært forskjellig virkning. Stoffet kan være et middel til bruk i forskjellige virksomheter. Men det kan også få en så sterk plass at det blir selve virksomhetens mening. Bare i det siste tilfellet kan en snakke om stoffmisbruket som en egen, en særegen virksomhet” (1988:124)

Dette sitatet viser at Hammerlin og Enerstvedt ser for seg at man i enkelte tilfeller kan prate om bruk av rus som en egen virksomhet, men at de generelt sett ikke ser for seg bruk av rus som en egen kategori av virksomhet. Niels Fredrik Skarre (2002) åpner også for muligheten for å se bruk av rus som en egen virksomhet. Han tar utgangspunkt i forståelsen til Hammerlin og Enerstvedt, men mener at denne forståelsen blir noe mangelfull:

”Denne forståelsen av stoffbruk som virksomhet er imidlertid også mangelfull (...). Det innebærer at stoffbruk kun kan forstås som en type virksomhet, som fri virksomhet, en virksomhet med mening i seg selv. En slik forståelse åpner ikke for å se stoffbruk som en særegen virksomhet dersom stoffet brukes som et middel for å mestre annen virksomhet, for eksempel arbeid, skole, avtaler og liknende. Imidlertid finnes det i virksomhetsteorien virksomhet som har et mål utenfor seg selv, såkalt nødvendig virksomhet. Vi må derfor anta at stoffbruk kan forstås som en virksomhet enten det blir selve virksomhetens mening eller (...) et middel til bruk i forskjellige virksomheter.” (2002:83)

Slik jeg forstår Skarre ser han på stoffbruk som en egen virksomhet hos informantene i hans undersøkelse nettopp fordi bruken preger informantenes liv, oppfatninger,

meninger og forhold til seg selv og omverdenen, og preger hvordan omverdenen oppfatter og forholder seg til informantene – slik som jeg var inne på tidligere.

Samtidig som jeg ser at bruk av rusmidler kan ansees for å være en egen virksomhet ser jeg det også slik at det å skulle definere bruk av rusmidler, legale eller illegale, som en egen virksomhet vil kunne innebære at de eksisterende begrepene og artene innenfor virksomhetsteorien ikke er tilstrekkelige til å forklare bruk av rusmidler. Etter at jeg har drøftet bruk av rusmidler i lys av tre hovedarter av virksomhet, i lys av dødsvirksomhet, livsvirksomhet og livstruende virksomhet, samt i lys av nødvendig versus fri virksomhet, synes det rimelig å si at de eksisterende begreper og arter er godt anvendelige for å forklare bruk av rus. Jeg synes drøftingen ga en interessant og spennende fremstilling som tydelig viste at det ikke finnes en enkel forståelse av bruk av rusmidler, men som viste oss en forståelse med rom for fleksibilitet og endring. Bruken av rusmidler kan inneholde elementer av lek, av læring og av arbeid, eller elementer av alle sammen. Rusbruk kan også være en fri virksomhet og det kan være en nødvendig virksomhet, og den kan befinne seg i en glidende overgang mellom disse. Rusbruk kan også være en sees på som en livsvirksomhet, som en livstruende virksomhet og, i noen tilfeller, som en dødsvirksomhet. Etter min oppfatning er det ikke nødvendig med et eget begrep som rusvirksomhet eller stoffvirksomhet, da de eksisterende begrepene og artene gir rom for en såpass allsidig forståelse av stoffbruk.

12.6 Rus som dominerende virksomhet

Med dominerende virksomhet menes det som oftest den form for virksomhet som har den største utviklingsmessige betydningen i den aktuelle livsfasen, og ikke nødvendigvis den virksomheten som tar mest tid i en gitt alder eller livsfase. Før jeg kommer inn på om stoffbruken til informantene i denne undersøkelsen kan sees på som dominerende virksomhet, ønsker jeg å komme inn på Niels Fredrik Skarre sin forståelse av dette. Dette fordi han har utvidet og videreutviklet den tradisjonelle forståelsen av hva som menes med dominerende virksomhet.

Skarre (2002) har analysert den tradisjonelle definisjonen og mener at den ikke er dekkende for å forstå stoffbruk. Han mener for det første at intervjupersonenes

---

stoffbruksvirksomhet har stor utviklingsmessig betydning for informantene, og dermed oppfyller noen av kriteriene for å definere en virksomhet som dominerende. For det andre er stoffbruk også den virksomheten som tar mest tid. For det tredje antyder definisjonen at hva som er dominerende virksomhet er forskjellig i ulike faser av livet, mens Skarre mener at stoffbruk kan sies å ha vært dominerende over svært lang tid – gjerne store deler av livet. Og for det fjerde mener Skarre at stoffbruk kan sies å være annerledes enn annen dominerende virksomhet ved at det har visse fysiske og psykiske effekter på individet. Disse effektene kan gjøre det vanskelig for brukeren å delta i annen virksomhet. Det er få andre virksomheter som har en slik effekt på de som deltar i den (2002:107). Med bakgrunn i disse fire aspektene forstår Skarre stoffbruk som en dominerende virksomhet, og mener at dette bidrar til økt forståelse for hvordan brukernes livsvirksomhet bidrar til sin egen opprettholdelse.

Slik som jeg forstår Skarre blir stoffbruken dominerende fordi den har påvirkning på hele livssituasjonen til stoffbrukeren, og dermed også på dannelsen av ny virksomhet. Jeg synes Skarre gir et interessant bidrag til å forstå hva begrepet dominerende virksomhet kan omfatte, med utgangspunkt i at han ser stoffbruk som en egen virksomhet. Men ettersom jeg ikke forstår stoffbruk som en egen virksomhet, så kan jeg vanskelig se det som en dominerende virksomhet.

12.7 Oppsummering

Det å bruke rusmidler er en felles faktor for de fleste i det norske samfunnet, og en del av den sosiale læringsprosessen. Vi lærer hvordan, på hvilken måte og i hvilke sammenhenger vi kan bruke rusmidler og hva som er akseptable reaksjoner. Det samme læringsmønsteret finner vi igjen når det gjelder bruk av illegale rusmidler. Det å ha kontroll på bruken og ikke la det gå ut over det vanlige livet, er like vesentlig når det gjelder bruk av narkotiske som når det gjelder tobakk eller alkohol.

Virksomhetsteorien er et nyttig verktøy å bruke i analyse av stoffbruk, nettopp fordi teorien gir rom for fleksibilitet og forståelse for at bruken kan forstås på mange ulike måter.

Informantene i denne undersøkelsen kan sies å delta i livstruende virksomhet når de bruker stoff, fordi bruken kan være potensielt dødelig. Samtidig så beskytter de seg selv mot disse farene på ulike måter og signaliserer med dette at bruken også kan oppfattes som en livsvirksomhet. Ingen av informantenes bruk kan karakteriseres som dødsvirksomhet, men det kan være tilfelle for eksempel når en person bevisst tar overdose av et stoff. Informantenes bruk av stoff inneholder elementer både av lekevirksomhet, lærevirksomhet og arbeidsvirksomhet. Det å bruke stoff og feste er en form for lek, men for å kunne gjøre dette må de lære seg hvordan de skal bruke stoffet og reagere på det. Etter hvert som det å bruke stoff tok opp en større del av tiden deres, krevdes det mer innsats og arbeid for å skaffe stoff. Dette kan også sees i sammenheng med om informantenes bruk er en fri eller en nødvendig virksomhet. Som jeg har vært inne på var det trolig den frie virksomheten som dominerte i begynnelsen av stoffbruken, men at bruken etter hvert nærmet seg nødvendig virksomhet.

Det er flere teoretikere som ser for seg at stoffbruk kan defineres som en egen virksomhet i særskilte tilfeller. Men etter min mening er det ikke nødvendig med et eget begrep som rusvirksomhet da de allerede eksisterende begreper og arter i virksomhetsteorien gir rom for en allsidig og fleksibel måte å forstå bruk av rusmidler på. Og siden jeg ikke definerer stoffbruk som en egen virksomhet, kan jeg heller ikke definere det som en dominerende virksomhet.

---

13. Avslutning

Oppgavens hovedfokus har vært på de nye brukerne av illegale rusmidler. Jeg har valgt å intervju åtte representanter for denne gruppen og sett deres tanker, meninger, refleksjoner og historier i lys av virksomhetsteorien. Dette hovedfokuset ble delt inn i tre problemstillinger, som jeg har forsøkt å besvare i løpet av oppgaven. De tre problemstillingene var:

1. *Hvem er de nye brukerne?*
2. *Hvilke tanker, historier, meninger og refleksjoner har informantene om bruk av illegale rusmidler – både generelt sett og i forhold til sine egne brukerhistorier?*
3. *Hvordan kan det virksomhetsteoretiske perspektivet benyttes til å belyse bruk av rusmidler generelt og i forhold til informantenes brukerhistorier spesielt?*

I dette kapittelet vil jeg forsøke å samle trådene for å komme med en forkortet fremstilling av de konklusjoner jeg har funnet i løpet av oppgaven ved å ha undersøkt disse tre problemstillingene nærmere.

13.1 Hvem er de nye brukerne?

For å forsøke å besvare denne problemstillingen har jeg sett på hvordan de nye brukerne har blitt definert ut i fra et mediaperspektiv, et behandlings-perspektiv og ut i fra et bilde fra det offentlige, samt sammenlignet gruppen med de som kan kalles for de gamle brukerne. I tillegg har jeg tatt med et kriminologisk innspill. Jeg har også sett nærmere på historien bak stoffet ecstasy, som kan sies å være opphavet til denne gruppen. Til slutt undersøkte jeg om informantene i denne undersøkelsen faktisk tilhørte gruppen av *de nye*.

En interessant slutning jeg kom frem til er at kategoriene *de nye* og *de gamle brukerne* kan sees på som ytterpunkter på en skala. Jeg fant ikke en klar og entydig definisjon på hvilke personer som kan defineres som *de nye* eller hvilke personer som kan defineres som *de gamle brukerne*. Det er heller slik at det er noen kriterier og vurderinger som

kan brukes til å finne ut av om en bruker kan sies å tilhøre den ene gruppen i større grad enn den andre. Eksempler på disse kriteriene er hvilke stoffer man bruker, hvor disse inntas, hvor ofte man bruker stoff, om man er i jobb eller utdanning, hvilken alderskategori man tilhører og hvor offentlig bruken er. Andre vurderinger som er vesentlige er i hvor stor grad man har beholdt sitt opprinnelige nettverk av venner og familie, samt i hvor stor grad man deltar i kriminell aktivitet.

Et annet interessant aspekt jeg kom frem til, er at kategoriene *de nye* og *de gamle* ikke er statiske kategorier. En og samme person kan i én fase av livet sies å tilhøre kategorien *de nye* i større grad enn *de gamle*, og i en annen fase av livet sies å tilhøre kategorien *de gamle* i større grad enn *de nye*. Det å bli definert inn under en av kategoriene kan ha påvirkning på hvordan en bruker blir møtt av samfunnet rundt. På et generelt grunnlag fant jeg at synet på *de gamle* brukerne er preget av mer hard determinisme og anstrøk av håpløshet, mens *de nye* brukerne blir omtalt og behandlet på en mildere måte.

For å kunne vurdere hvilken gruppe informantene tilhørte, diskuterte jeg også om man må bruke ecstasy for å tilhøre *de nye* og om de måtte være såkalte vellykkede brukere. Jeg kom frem til at man ikke nødvendigvis må bruke ecstasy for å komme inn under denne kategorien. Selv om ecstasy kan sies å være et symbol på denne gruppen slik som hasj kan sies å være for hippie-bevegelsen, behøver det ikke nødvendigvis innebære at man må bruke akkurat dette stoffet for å tilhøre denne kategorien. Man bør heller ikke ta til seg hele den opprinnelige stilpakken som ble utviklet av pionèrene innenfor gruppen av *de nye* brukerne for å komme inn under denne kategorien. *De nye* generasjonene med brukere har utviklet sin egen vri på stilpakken og forkastet den opprinnelige. Man behøver heller ikke å være en såkalt vellykket bruker for å være en av *de nye*, men man må heller ikke være en av de "søple-narkomane", som en av informantene kalte det.

I analysen av om informantene i denne undersøkelsen tilhører *de nye* eller *de gamle*, konkluderte jeg med at de i større grad tilhører gruppen av *nye* brukerne enn gruppen av *gamle* brukerne.

13.2 Hvilke tanker, meninger og refleksjoner har informantene om bruk av illegale rusmidler – både generelt sett og i forhold til sine egne brukerhistorier?

Noe av det mest spennende for meg i denne undersøkelsen var å forsøke å se sammenhenger mellom de ulike informantenes historier, tanker, meninger og refleksjoner med utgangspunkt i bruk av illegale rusmidler. Jeg var spesielt opptatt av å belyse spørsmålene om hvorfor informantene begynte, fortsatte med og - for flere av informantene - hvorfor de etter hvert ønsket å slutte med bruken av narkotika, samt hvorfor det var så vanskelig å slutte når avgjørelsen først var tatt. Hvilken forståelse informantene hadde av narkotika og narkomane, var også et interessant tema som jeg har sett nærmere på. Jeg er av den oppfatning at det å skulle definere disse ordene er en utfordring for alle som bruker illegale rusmidler, fordi man på den ene siden ønsker å forsvare sitt eget selvbilde, mens man på den andre siden nødvendigvis blir preget av det offentlige bildet på brukere av narkotika og de som defineres som narkomane.

Etter å ha sett nærmere på hvorfor informantene begynte og fortsatte med stoff, så jeg at årsakene var sammensatte og besto av både motiver som hadde sin basis i fortiden og motiver som hadde sin basis i fremtiden. Motivene kunne relateres til Alfred Schütz sin inndeling i *for-å-motiver* og *fordi-motiver*. Enkelte hendelser i informantenes liv som blant andre tap av omsorgsperson og delvis omsorgssvikt, kan ha vært medvirkende til at de begynte å prøve narkotika. Og deres ønske eller behov for å skille seg ut, få bedre selvtillit og selvbilde, være en del av et fellesskap, flykte fra virkeligheten og å ha det gøy, kan også ha vært medvirkende til at de begynte med bruken. Som vi var inne på ble disse behovene eller motivene etter hvert knyttet opp i mot gjenstanden stoff, og de dannet seg forestillinger om at disse kunne dekket ved bruk av stoffer.

Det å slutte med bruken av stoff, innebar en stor endring av hele livssituasjonen for informantene. I mange tilfeller var de nødt til å trekke seg unna venneflokken og det miljøet de hadde vært i over lang tid. I tillegg støtte de på problemer med å tilpasse seg en ny tilværelse hvor deres gamle tilværelse ikke ble vel ansett. Informantene opplevde det jeg vil kalle for en dobbel stigmatisering. De ble stigmatisert både av de gamle

vennene som de hadde brukt stoff sammen med fordi de ikke taklet bruken slik som forventet, og fra de ”nyktre” omgivelsene som fordømte bruken av stoff og til en viss grad forventet at personen skulle stigmatisere sin fortid som en narkomans fortid for å kunne starte livet fra begynnelsen av. Jeg vil si det såpass sterkt at det å slutte med bruken av stoff etter lang tid for mange innebar et ”sosialt selvmord”, og at dette er en vesentlig grunn til at flere av informantene ikke ønsket å slutte helt, men heller kutte ned på bruken.

Hvilke meninger og oppfatninger informantene hadde om bruk av stoff og hvilke begrepsdefinisjoner de hadde på narkotika og narkomane, var avhengig av hvilken situasjon de selv var i på intervjutidspunktet. Slik jeg oppfattet informantene var de splittet mellom det å ta til seg majoritetssamfunnets oppfatning av ordene, og det å ha et positivt selvbilde selv om de brukte stoff. De av informantene som hadde bestemt seg for å ikke bruke narkotika mer, hadde strengere og mer stigmatiserende definisjoner av narkotika og narkomane enn de av informantene som ikke ønsket å slutte med bruken.

Et annet interessant aspekt var skillet mellom de av informantene som så på eventuelle problemer stoffbrukere har som et resultat av individuelle forhold, og de som så på det som et resultat av selve stoffbruken. De førstnevnte omfattet gjerne de som selv ikke har møtt på problemer og de som ikke ønsker å slutte med bruken, mens de sistnevnte gjerne består av personer som har sluttet eller ønsker å slutte. Jeg mener at dette i stor grad kan tolkes i rammen av virksomhetsteorien forståelse av avvik som sier at individet kan definere seg selv som avvikende eller ikke, og omgivelsene kan definere individet og/eller handlingene som avvikende. I tilfeller hvor en definisjon kan ramme en selv på en negativ måte, kan en person bli trukket mellom egen oppfatning og den generelle oppfatningen i samfunnet rundt.

13.3 Hvordan kan det virksomhetsteoretiske perspektivet benyttes til å belyse bruk av rusmidler generelt og i forhold til informantenes brukerhistorier spesielt?

Det virksomhetsteoretiske perspektivet har blitt benyttet gjennom hele oppgaven, både for å belyse informantenes brukerhistorier og for å gi et generelt blikk på bruk av legale og illegale rusmidler. En viktig årsak til at dette perspektivet har blitt benyttet er fordi det belyser at våre handlinger som individer, også bruk av rusmidler, skjer i samhandling med samfunnet for øvrig - derav setningen *individet i samfunnet*, *samfunnet i individet*.

13.3.1 Bruk av virksomhetsteorien for å belyse informantenes historie spesielt

I oppgaven har vi sett at virksomhetsteoretiske begreper og prosessforståelse kan relateres til informantenes brukerhistorier. Informantene gjennomgikk en prosess hvor de startet med å knytte sine mer eller mindre bevisste motiv og behov opp i mot gjenstanden stoff. I en periode opplevde alle informantene å få dekket disse behovene i større eller mindre grad ved bruk av stoff. De opplevde seg selv som annerledes enn omgivelsene, men da på en positiv måte. Etter hvert som informantene erfarte problemer som en følge av stoffbruken og opplevde at de kom i utakt med omgivelsenes krav om å ta utdanning og jobb, ble denne annerledesheten oppfattet som et mer negativt aspekt. Vi kan kanskje si at de aksepterte en definisjon av seg selv som mer avvikende enn tidligere.

Informantenes brukerhistorier viser at de trolig gjennomgikk en prosess hvor det å bruke rus gikk fra å være en fri lekevirksomhet, hvor opplevelsene og de positive aspektene av en tilværelse med rus var i fokus, til en mer nødvendig virksomhet hvor rusen i større grad ble knyttet mot arbeidsvirksomhet enn mot lekevirksomhet. For informantene var det et nederlag å erkjenne for seg selv at de hadde gått over fra det lekne til det mer arbeidssomme. Det kan synes som om dette var en erkjennelse informantene måtte komme frem til for å ta avgjørelsen om å gjøre en endring på sitt forhold til rus.

Det å skulle slutte med bruk av rus, innebar store endringer for informantene. Det handlet ikke først og fremst om abstinenser, men om endringer i forhold til synet på seg selv og hvordan omgivelsene vurderte dem. Ut i fra informantenes historier gis det inntrykk av at det var nødvendig å stigmatisere sitt tidligere liv og så begynne å tilegne seg ny lærdom om hvordan det ”nyktre” livet fungerer.

Informantenes bruk av rusmidler kan forstås både en livsvirksomhet og en livstruende virksomhet. Informantenes motiver for å begynne med og fortsette med stoff viste et klart ønske om å leve, men at de ønsket å leve livet sitt på en annerledes måte.

Samtidig kan vi si at stoffbruken var en livstruende virksomhet, fordi informantene til en viss grad var informert om farene ved å bruke stoff. Ingen av informantene hadde som uttalt motiv å ta sitt eget liv, slik at bruken trolig ikke kan kategoriseres som dødsvirksomhet.

13.3.2 Bruk av virksomhetsteorien for å belyse bruk av rusmidler generelt

Hva som blir akseptert og hva som regnes som avvikende er, i tillegg til å være bestemt av et historisk perspektiv og hvilket samfunn man befinner seg i, også situasjonsbestemt. Denne undersøkelsen har belyst at bruk av narkotiske stoffer i visse situasjoner kan føre til at individet blir stigmatisert og/eller at bruken blir stigmatisert. Individet kan definere seg selv som avvikende eller ikke og omgivelsene kan definere handlingen/virksomheten/individet for avvikende eller ikke. Undersøkelsen har vist at individer som hovedsakelig kan sies å tilhøre kategorien av *de gamle* trolig blir sett på som avvikende i større grad enn individer som kan sies å tilhøre kategorien av *de nye*.

Generelt sett er det et interessant poeng at vi mennesker må lære oss å bruke rusmidler på en sosialt akseptabel måte (menneske-gjenstand-menneske). Dette gjelder både for de legale og for de illegale rusmidlene. For eksempel så belyste historien om ecstasy at det samme rusmiddelet har blitt benyttet til rekreasjon, terapi og til fest, noe som illustrerer at det ikke kun er rusmiddelet i seg selv som avgjør individets oppførsel i påvirket tilstand, men også hvilke forventninger man har til effekten. Et annet eksempel knyttet til informantene i denne undersøkelsen er at deres brukerhistorier i stor grad sammenfaller med stadiemodellen, noe som viser at selv om hvert enkelt

---

individets historie er unik, utvikles den i relasjon til samfunnet for øvrig også når det gjelder bruk av narkotika. Et tredje eksempel var at informantene måtte gjennom en læringsprosess for å oppnå den forventede effekten av de ulike stofftypene. Det tok tid før de fikk forståelse for hva som var den sosialt riktige effekten og hvordan de skulle oppleve denne.

Et sentralt spørsmål som jeg ønsket å drøfte i denne undersøkelsen var om bruk av rusmidler kan sies å være en egen form for virksomhet. Undersøkelsen har vist at det å bruke rusmidler har påvirket informantenes oppfatninger, meninger og forhold til seg selv og omverdenen, og påvirket hvordan omverdenen oppfatter og forholder seg til informantene. Rusbruken har i stor grad influert informantenes nåtid og vil trolig også i stor grad kunne påvirke fremtiden deres.

Ut i fra informantene historier, tanker, meninger og refleksjoner, har jeg vist at den virksomhetsteoretiske forståelsen kan benyttes for å belyse bruk av rusmidler i denne undersøkelsen. Drøftingen av bruk av rusmidler sett i sammenheng med ulike hovedarter av virksomhet har også pekt på at de eksisterende begrepene og artene er fleksible og godt anvendelige for å forklare rusbruk. Bruk av rusmidler kan være både en lekevirksomhet, en lærevirksomhet og en arbeidsvirksomhet. Det å tilegne seg den nødvendige kunnskapen for å bruke rusmidler på riktig måte, kan sies å være en lærevirksomhet. Det å bruke rus kan betegnes som de voksnes form for lekevirksomhet. Og når det begynner å bli tidkrevende å skaffe penger og rusmidler kan det å bruke rus være en form for arbeidsvirksomhet. Bruk av rusmidler kan også være en fri virksomhet som innebærer lek og moro, og det kan være en nødvendig virksomhet etter hvert som stoffbruken blir vanskeligere å kontrollere. Det å bruke stoff kan også, avhengig av den enkelte mening med bruken, defineres som livsvirksomhet, dødsvirksomhet og livstruende virksomhet.

Slikt sett kan det synes rimelig å si at bruk av rusmidler kan være en egen form for virksomhet. Men det å skulle definere bruk av rus som en egen hovedart av virksomhet, vil innebære at de eksisterende begrepene og artene innenfor virksomhetsteorien ikke er tilstrekkelige til å forklare bruken av rusmidler. Etter min oppfatning er det ikke nødvendig med et eget begrep som rusvirksomhet eller stoffvirksomhet, da eksisterende begreper og arter gir rom for en såpass allsidig og

fleksibel forståelse av stoffbruk og viser at èn og samme ting kan forstås på mange måter. Jeg har også drøftet om bruk av rusmidler kan sees som en dominerende virksomhet, men i og med at jeg ikke forstår det som en egen virksomhet kan jeg vanskelig se det som en dominerende virksomhet.

Det jeg derimot kan anse som en mulighet og som en idè til videre forskning, er at man kan benytte de eksisterende virksomhetsteoretiske artene og begrepene for å utvikle egne rustypologier, slik som Hammerlin og Enerstvedt (1998) i gjennom sin forskning har utviklet fire selvmordstypologier.

13.4 Sluttord

Denne oppgavens konklusjoner kan ikke sies å være ”sannheter”, hvis noe slikt i det hele tatt kan sies å eksistere i samfunnsforskning. Det er mange forbehold som må tas både metodisk sett og i forhold til egen analyse, slik at konklusjonene som har fremkommet på ingen måte er direkte generaliserbare til å gjelde for alle brukere som kan sies å tilhøre kategorien av *de nye*. Dette har heller ikke vært min intensjon. Siktemålet med oppgaven har vært todelt. For det første ønsket jeg å gi et bidrag til å bedre forstå hvorfor unge mennesker bruker narkotika og hvilken mening de legger i bruken. Og for det andre ønsket jeg å en innspill til hvordan virksomhetsteorien kan benyttes som verktøy for å analysere feltet rusmiddelbruk. Det er opp til leseren å konkludere med om jeg har oppnådd disse siktemålene.

Vedlegg 1: intervjuguiden

A) Personalia: navn og alder

B) Kan du fortelle kort om hva du har gjort til nå med skolegang, jobb og fritidsinteresser?

C) Fremtidsplaner:

- Har du noen planer om hva du har tenkt å gjøre/hva du har tenkt å bli fremover? Hvordan har du tenkt å gjøre dette?
- Hvordan vil du helst ha det i fremtiden? Har du noen tanker rundt hvordan du vil ha det etter hvert som du blir eldre?

D) Pengebruk

- Hvor mye penger bruker du omtrent i uken og/eller i helgene?
- Hvordan skaffer du disse pengene?
- Hva bruker du penger på?
- Er det viktig for deg å ha riktige klær, sko og lignende? Er det viktig for vennene dine? (evt hvorfor?)

E) Selvbildet

- Hva liker du ved deg selv?
- Hva er det du ikke liker ved deg selv?
- Hva liker vennene dine ved deg?
- Hva tror du de ikke liker ved deg?
- Hva liker foreldrene eller dine nærmeste ved deg? (evt kjæreste)
- Hva tror du de ikke liker?

F) Beskriv en vanlig uke og en vanlig helg for deg (hvis vanskelig: beskrive uken og helgen som har gått)

- Trives du med hverdagen din? Hva er det som gjør at du trives? Er det noe du kunne tenke deg annerledes?

- Trives du med helgene dine? Hva er det som gjør at du trives? Er det noe du kunne tenke deg annerledes?

G) Hvordan vil du beskrive vennekretsen din?

- Hvem vanker du stort sett sammen med? (ikke navn, men beskrivelser)
- Hva gjør dere sammen ? (eksempler)
- Hvordan har du blitt kjent med dem?
- Hva er det du liker best ved vennekretsen din?
- Er det noen du ikke liker der?
- Bruker de stoff?

Hvis ja:

- Hvorfor bruker de stoff, tror du?
- Hvilke stoffer blir mest bruk?
- Helgebruk eller hverdagsbruk?

Hvis nei:

- Hvilket syn har de på det å bruke stoff?

H) Alkohol-og stoffbruk

- Når var første gangen du brukte noen form for rusmidler (alkohol, tobakk, andre stoffer)?
- Kan du beskrive denne opplevelsen?
- Når var første gangen du tok ecstasy? (hvis brukt)
- Kan du beskrive denne opplevelsen? (Hvem fikk du stoffet fra, hvem hadde du fått informasjon fra om stoffet på forhånd, i hvilken sammenheng tok du det, var vennene dine til stede, hadde noen av vennene dine brukt det på forhånd?)
- Andre førstegangshistorier (hasj, piller o.l.)
- Hva var grunnen til at du startet?
- Hva var grunnen til at du fortsatte?

-
- Hvor ofte brukte eller bruker du rusmidler? Stoff/Alkohol/Tobakk.
  - Hvilke rusmidler foretrekker/foretrakk du?
  - Brukte du flere typer rusmidler samtidig? Hvorfor?
  - Har du sluttet eller kunne du tenke deg å slutte? Hvorfor?

I) Stoffer i sosiale sammenhenger

- I hvilke sammenhenger bruker/brukte du stoff? (hjemmefest, raveparty hverdag o.l.) Hvis raveparty: kan du beskrive en typisk opplevelse, hva betyr dansen for deg, musikken.
- Bruker alle vennene dine stoff?
- Har du hatt negative opplevelser med bruk av stoff?
- Kan du beskrive de(n) opplevelsen (e)?
- Har du hatt positive opplevelser med bruk av stoff?
- Kan du beskrive de(n) opplevelsen(e)?
- Hvilken type musikk hører du på til vanlig? Er det noen spesiell type musikk du hører på mens du bruker stoff?

J) Har du opplevd problemer som følge av stoffbruk? I så fall hvilke, kan du beskrive det?

K) Dersom jeg skulle gå ut i Drammen og/eller i Oslo og se etter og snakke med folk som bruker ecstasy? Er det noe spesielt som jeg bør se etter? Har brukere noen spesielle kjennetegn? Er det spesielle steder jeg burde gått for å finne brukere?

L) Ettersom vi har fått kontakt med hverandre via Ruspoliklinikken, går jeg ut i fra at du går til eller skal gå til poliklinisk behandling der.

- Hva var det som gjorde at du bestemte deg for å gå til behandling? Var det en episode, venner, foreldre, deg selv?
- Mener du selv at du har et rusproblem?

M) Hva synes du om medias fremstilling av ecstasy som symbol på partydopere – markedet ”svømmer” over av stoff, sterkt økning i antall brukere, tett forbundet med raveparty.

- Er du enig eller uenig i disse påstandene? Hvorfor?
- Kan du kjenne deg igjen i disse beskrivelsene? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Er det slik at ecstasy er det vanligste brukte stoffet?
- Er det vanlig med blandingsbruk?
- Hvis en venn eller bekjent av deg henvendte seg til deg og var usikker på om hun eller han skulle prøve ecstasy eller ikke, hvilket råd ville du ha gitt?

N) Betegnelser og oppfatninger

- Hva vil du betegne som narkotika?
- Hva tenker du på når jeg sier ordet narkoman?
- Vil du betegne bruken av narkotika som kriminelt?
- Vil du betegne deg selv som en narkoman? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Vil du betegne de av vennene dine som bruker stoff som narkomane? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hva assosierer du med ecstasy?

O) Hva er hovedårsaken til at du bruker eller har brukt stoff?

P) Intervjuet

- Hva synes du om intervjuet og intervjusituasjonen?
- Er det noen spørsmål som du synes jeg bør endre på?
- Var det noe du trodde jeg skulle spørre om, som jeg ikke har spurt om?
- Er det noe du ønsker å legge til.

Intervjuet ble avsluttet ved at jeg spurte om tillatelse til å ta kontakt ved en senere anledning dersom det var noe informasjon jeg var usikker på eller hadde glemt å spørre om.

Vedlegg 2: Kort oversikt over de ulike rusmidler og deres virkning

I dette vedlegget vil jeg gi leseren en kort oversikt over de ulike rusmidlene og deres virkning. Hele den følgende fremstillingen er basert på heftet ”Illustrert informasjonsmateriale om narkotika, alkohol og doping” av Ole Vidar Øiseth, Terje Kjeldsen, Arne sundvoll og Anette Gultvedt (2000). Følgende stoffgrupper blir beskrevet i denne listen: cannabis, opioider, sentralstimulerende stoffer, hallusinogene stoffer, sentraldempende stoffer, doping. I tillegg beskrives en gruppe med stoffer som ikke passer inn under noen av de andre gruppene, dette gjelder blant annet stoffer som GHB, Poppers, Ketamin)

Cannabis

Cannabis er en samlebetegnelse på materiale som kommer fra planten *Cannabis sativa*. Denne planten inneholder såkalte cannabinoider, blant annet THC. Det er i vesentlig grad THC som gir rusopplevelse ved bruk av cannabis. Cannabisplanten gir hovedsakelig tre forskjellige produkter – marihuana, hasjissj (vanligvis kalt hasj) og cannabisolje. Disse representerer ulike foredlingsgrader av plantematerialet. Marihuana er cannabisplanten i tørket tilstand uten noen form for foredling. Hasjissj er et raffinert produkt fra marihuana, hvor saften fra planten er oppkonsentrert. Cannabisolje er det siste, og mest konsentrerte, av de tre produktene. Produktet fremstilles ved at plantesaften ved hjelp av løsemiddel tappes fra alt fibermaterialet i marihuana eller hasjissj og så dampes inn. Den vanligste måten å bruke cannabis på er røyking. Cannabis kan gi både russyntomer, dempende symptomer og psykoselignende symptomer. Rusen karakteriseres ofte av brukere som innsiktsgivende med økt forståelse for og oppleve av sanseintrykk. I tillegg kan man oppnå ro, avslapning, lykkefølelse og avstand fra hverdagen. Cannabis kan utløse både psykiske og fysiske bivirkninger. Brukere kan for eksempel få depresjoner, svekket innlæringssevne, psykoser, motivasjonsproblemer og generell angst og uro. Man tror også at cannabis kan ha skadevirkninger fysisk sett, for eksempel i form av skader på blant annet luftveiene og en forstyrrelse i hormonbalansen i kroppen (2000:14-23).

Opioider

Opioider, eller smertedempende stoffer, er en samlebetegnelse på en rekke forskjellige stoffer som enten kommer fra opiumsvalmuen eller som har en tilsvarende virkning. I tillegg til å virke dempende på smerte, reduserer disse stoffene aktiviteten i sentralnervesystemet. Opioider kan deles inn i tre grupper.

- 1) Naturlige opioider, for eksempel opium, morfin og kodein. Opium er plantesaften som man får fra frøkapslene på opiumsvalmuen. Den inneholder flere plantevirkestoffer, hvorav morfin og kodein er de viktigste. Virkestoffet morfin ekstraheres fra opium ved hjelp av løsemiddel, og som i utstrakt grad brukes som smertestillende middel. Virkestoffet kodein har også utstrakt medisinsk anvendelse som smertestillende og som hostedempende middel.
- 2) Halvsyntetiske opioider, for eksempel heroin. Heroin betegnes som halvsyntetisk opioide da det ikke finnes i naturlig tilstand, men lages av naturstoffet morfin. Heroin er også et utmerket smertestillende stoff, men på grunn av en del uønskede bivirkninger har det i dag ingen medisinsk anvendelse.
- 3) Syntetiske opioider, som for eksempel petidin, ketobemidon og metadon. De syntetiske opioidene er stoffer som for det meste har blitt fremstilt i et forsøk på å lage smertestillende medikamenter som ikke skulle ha en avhengighetsskapende effekt slik som morfin, og kalles gjerne for morfinerstatningsmidler. Det har imidlertid vist seg at også disse stoffene kan skape avhengighet etter at de har blitt brukt over tid. Metadon brukes i dag ved behandling av heroinbrukere både som erstatning for heroin og for å minske abstinensproblemene.

Bruksmåtene for de ulike opioidene varierer mye, de kan inntas ved røyking, sniffing, spising, drikking, injiseres i blodbanen eller injiseres inn under huden. I tillegg til rusvirkningen gir opioidene først og fremst dempende og smertestillende virkning. De kan også gi psykoselignende symptomer, spesielt ved høye doser. Rusen blir ofte karakterisert av brukere som behagelig, avslappende rus som gjerne ledsages av varmfølelse. Bivirkningene for bruk av opioider er mange, både av fysisk og psykisk art. Risikoen for å utvikle avhengighet av kronisk type anses for å være meget høy for opioidene (2000:24-34).

Sentralstimulerende stoffer

Kjennetegnet til denne stoffgruppen er at de virker stimulerende på aktiviteten til sentralnervesystemet, og at brukeren blir mer våken, aktiv og utholdende.

Sentralstimulerende stoffer inneholder både legale og illegale rusmidler, og omfatter tre hovedgrupper: 1) kokain, 2) amfetamin og amfetaminlignende stoffer og 3) khat.

Kokain er et naturlig sentralstimulerende stoff som finnes i bladene på kokabusken. Kokapasta er et råkstrakt fra bladene som i tillegg til kokain inneholder en rekke andre stoffer fra bladmaterialet, samt rester av kjemikalier og løsemidler som er benyttet ved utvinningsprosessen. Kokainbase er i ren form et hvitt, krystallinsk pulver. Kokainklorid er et vannløselig salt av kokain, og er den formen av kokain som tradisjonelt har blitt brukt og brukes i Norge. Fribase eller "free base" er vanlig kokainbase som varmes opp og sniffes. Crack er en spesiell variant av kokainbasen, som etter fremstillingen ser ut som små gråhvite klumper med porete utseende og oljeaktig konsistens. Inntaksmåtene for kokain varierer fra tygging av kokablader, til spising, røyking, sniffing og injeksjon. Kokain har en virkningsprofil som er karakterisert av rus symptomer og stimulerende symptomer. Bruk av kokain kan gi både fysiske og psykiske bivirkninger. Når det gjelder fysiske skader hos kokainmisbrukere har det for eksempel blitt registrert skader i lever og slimhinner. Risikoen for at en bruker vil oppleve angst, hallusinasjoner og andre psykoselignende reaksjoner er høy, og dette er igjen nær knyttet til økt risiko for vold og aggresjon.

Amfetamin er ikke et naturstoff og er således et relativt nytt rusmiddel med en kort historie. Amfetamin foreligger vanligvis som et pulver, men kan også sees i tablettform eller oppløst i væske. Metamfetamin er et stoff som er nært beslektet med amfetamin, men man trenger en mindre dose enn amfetamin for å oppnå den samme sentralstimulerende effekten. Metamfetamin er i ren form et hvitt, krystallinsk pulver uten spesiell lukt. En spesiell variant av metamfetamin foreligger som store klumper med likner på is, og som derfor kalles for "Ice". I tillegg til disse to mest kjente stoffene, finnes det flere hundre andre stoffer som har en beslektet struktur og virkning. Den klassiske inntaksmåten for amfetamin og amfetamin-lignende stoffer er ved spising eller drikking, men det kan også tas i form av injisering eller sniffing. Enkelte former for amfetaminlignende stoffer kan også røykes. På samme måte som

kokain og khat har amfetamin og amfetaimliknende stoffer en virkningsprofil som er karakterisert av rus symptomer og stimulerende, oppkvikkende symptomer.

Amfetaminrus er også vanligvis ledsaget av en økt subjektiv selvfølelse. De mest kjente fysiske og psykiske skadevirkningene er akutte, de langvarige er mer usikre. Man kan oppleve psykiske symptomer som angst, uro, depresjoner, psykoser, forvirringstilstander og personlighetsforstyrrelser. Og på samme måte som med kokain kan den sentralstimulerende effekten føre til økt risiko for aggresjon og vold (2000:35-47).

Hallusinogene stoffer

Denne gruppen inneholder en rekke ulike stoffer som påvirker sentralnervesystemet på en slik måte at sanseopplevelsene endres. Farger, lyd og lukt oppleves annerledes enn normalt. Begrep om tid og rom endres og det kan utvikles vrangforestillinger som kan gå over i rene hallusinasjoner. Stoffer i denne gruppen er både naturlige og syntetiske. De mest kjente er meskalin, spiss fleinsopp, LSD, ecstasy og PCP (2000:12). Meskalin og spiss fleinsopp er naturstoffer, mens LSD, ecstasy og pc (eller englestøv) er kjemisk fremstilt. Brukermåtene varierer fra spising og røyking til sniffing og injeksjon. Mer utfyllende informasjon om ecstasy gis i vedlegg 3.

Sentraldempende stoffer

Fellestrekket for denne stoffgruppen er at de nedsetter aktiviteten i sentralnervesystemet. Dette fører til at en bruker blir roligere, mindre ansent og mer avslappet. Kjente sentraldempende stoffer er benzodiazepiner og barbiturater. Dette er legemiddelstoffer som har en utstrakt legal utbredelse, men som også har en utstrakt bruk som rusmiddel. Kjente merker er for eksempel Rohypnol, Stesolid, Valium og Fenemal (2000:13). Bruk av benzodiazepiner og barbiturater kan gi fysiske skader og risikoen for å utvikle et kronisk bruksmønster regnes som meget stor. Det er usikkert i hvilken grad bruk av disse stoffene kan gi langvarige, psykiske skader (2000:59-60).

Det meste kjente og brukte stoffet i denne gruppen er alkohol. I sin videste forstand er alkohol en betegnelse på en gruppe av flere hundre kjemiske stoffer, men de vi som oftest forbinder med alkohol er etanol eller etylalkohol. Det er disse stoffene som inngår i alkoholholdige drikker som øl, vin, sprit og brennevin. Alkohol har som

---

rusmiddel en virkningsprofil som er karakterisert av russymptomer, stimulerende symptomer og dempende symptomer. I sjeldne tilfeller kan høye doser gi psykoselignende symptomer. Et normalt forløp ved en alkoholrus er at man etter lave inntak får en oppstemt og stimulerende effekt, og hvis inntaket fortsetter vil man etter hvert oppleve en sløvende og dempende effekt som ofte resulterer i søvn. Generelt sett så har alkohol under rusvirkningen en viss smertestillende, søvnfremkallende og generelt bedøvende effekt. Når det gjelder bivirkninger er alkohol desidert det stoffet som påfører organer den største skadeeffekten etter langvarig bruk. Man kan også oppleve psykiske reaksjoner som langvarige depresjoner og psykoselignende tilstander etter langvarig og tungt bruk (2000:62-65)

Dopingmidler

Dopingmidler er en rekke ulike stoffer med svært forskjellig virkning. Den generelle definisjonen på doping er at kroppens yteevne forbedres på en kunstig måte enten ved at den tilføres stoffer eller ved at man griper inn i dens normale funksjoner.. Det er såpass mange stoffer som faller inn under dopingbegrepet at jeg ikke vil komme inn på dette her, men det er interessant å nevne at dopingbegrepet kan inndeles i tre hovedgrupper – dopingmidler, dopingmetoder og dopingmidler som er gjenstand for visse restriksjoner. Det er registrert spesielt fysiske skadevirkninger, men også psykiske skadevirkninger ved bruk av dopingmidler.

Annet – GHB, Poppers, Ketamin

GHB, eller gammahydroksybutyrat, er et stoff som finnes naturlig i kroppens celler. Det regulerer viktige kroppsfunksjoner som søvn, temperatur, hukommelse, deler av stoffskiftet, følelser og produksjon av veksthormoner. Bortsett fra kroppens naturlige produksjon av GHB, er all annen produksjon syntetisk. I ren form er GHB et krystallins pulver. I illegale sammenhenger er GHB vanligvis oppløst i vann eller som en fuktig deig. GHB inntas gjerne ved å drikke stoffet oppløst i vann. Det kan også injiseres, men det er heller uvanlig. GHB har en virkningsprofil som er ganske sammenfallende med det man ser ved bruk av alkohol. Det farligste ved GHB er at effekten av et inntak er individuell og vil variere fra person til person, og fra dag til dag for en og samme person. Det vil si at den mengden som ga rus en dag kan arte seg som overdose en annen dag. Det finnes ikke effektiv motgift til akuttbehandling ved

overdose av GHB. En annen mulig skadevirkning er at man kan få ødelagt slimhinner i mage – og tarmsystemet hvis stoffet har blitt produsert med for mye kaustisk soda. Det er svært omdiskutert om GHB har et avhengighetspotensiale (2000:71-73).

Poppers er en betegnelse på en stoffgruppe som heter alkylnitritter. De vanligste stoffene er amylnitritt, butylnitritt og isopropylnitritt. De er alle lettflyktelige, svakt gulaktive væsker med stikkende lukt. Alkylnitritter har blant annet det til felles at de ved inhalasjon (sniffing) gir en slags ruseffekt. (2000:13). De mest uttalte bivirkningene av stoffet skal være blodtrykksfall, økt hjerterytme, kvalme, svimmelhet, hodepine og generell sløvhets (2000:74).

Ketamin er et anestesimiddel med hallusinogen effekt, og som blir syntetisk fremstilt. Det blir brukt ved kirurgiske inngrep og ved store smerter i form av legemiddelet Ketalar. Det brukes også innenfor veterinærmedisinen (2000:13). I brukermiljøet kalles ketamin gjerne for "K", "Special K" og lignende. Ketamin kan spises, sniffes, røykes eller injiseres. I tillegg til russymptomer, kan man oppleve effekter som dempende eller psykoselignende symptomer. Den hallusinogene effekten er beskrevet ved at man får sterke visuelle opplevelser og en følelse av at sjel og kropp skiller lag. Man tror at bruk av stoffet kan føre til avhengighet. Abstinensreaksjoner er registrert ved dyreforsøk (2000:75).

Vedlegg 3: Ecstasyens virkninger og mulige skadevirkninger

Ecstasyens virkninger

Når man har inntatt ecstasy blir stoffet brutt ned i magen og opptatt i blodsystemet. Gjennom blodet bringes stoffet til alle deler av kroppen, deriblant hjernen. Ecstasy stimulerer det sympatiske nervesystemet (fight or flight – reaksjonen). Puls og blodtrykk øker, blod går fra tarmer til musklene og kroppens kjemiske prosesser generelt økes (Fekjær 1995). Noen mener at MDMA fører til at det frigjøres store mengder serotonin og dopamin i hjernen. Dette er nevrotransmittorer som sender budskap fra en hjerneceelle (nevron) til en annen. Nevrotransmittorer påvirker blant annet appetitt, søvnregulering og sinnsstemninger som glede og angst (Haave 1997:19). Fekjær (1995) mener at det er usikkert om MDMA påvirker serotonin i hjernen, men det kan i så fall gi forklaringen på både positive og negative virkninger av stoffet, for eksempel den ekstreme lykkefølelsen noen opplever ved bruk av ecstasy og det at noen føler at hverdagen blir grå og trist etter bruk av ecstasy.

Ruseffekten kommer vanligvis etter omtrent 30 minutter hvis stoffet er inntatt oralt, og kan vare i 2-3 timer. Humøret øker med følelse av oppstemthet, økt energi og redusert tidsfølelse. Brukeren føler seg mer åpen og forståelsesfull og ser lyst på livet. Man kan også oppleve ekstremt positive sanseinntrykk, som for eksempel en overveldende lykkefølelse og kjenne seg forelsket i hva som helst og hvem som helst i de nærmeste omgivelsene. Noen kan føle seg intellektuelt og fysisk overlegne (Fakta om ecstasy 1994). Enkelte føler seg ubekvemme når normale forsvarsmekanismer forsvinner, særlig når de ikke er omringet av venner eller ikke befinner seg i et trygt miljø. Avslørende uttalelser og erkjennelser gjort i ecstasyrus kan være smertefulle. Å oppdage at du aldri har elsket kjæresten din, at drømmene dine aldri vil la seg realisere, eller å gjenoppleve en traumatisk hendelse, kan virke svært destruktivt. Særlig når ruseffekten slipper taket i en (Haave 1997:29).

Rusopplevelsen vil i noen grad være avhengig av den sosiale sammenhengen stoffene brukes i. Da MDMA ble populært i USA i 1970-årene, ble stoffet vanligvis brukt i små

grupper med god sosial samhandling. Rusopplevelsen ble derfor ofte beskrevet som behagelig og positiv. Derav betegnelsen ”lovepill”. Slik fikk stoffet et rykte som et trygt og lite farlig rusmiddel (Rusmiddeldirektoratet 1994). Ecstasy brukes som oftest i en helt annen sammenheng i dag, gjerne på store arrangementer eller ute på byen.

Ecstasy sies å ha hallusinogene virkninger i tillegg til de sentralstimulerende. Forholdet mellom virkningstypene kan variere. Egentlige hallusinasjoner forekommer vanligvis ikke ved små doser, men noen kan oppleve illusjoner i form av lysglimt og lignende. Brukeren er klar over fenomenet og mister vanligvis ikke kontrollen over seg selv. Ved økt dose øker også risikoen for forvirringstilstander (Rusmiddeldirektoratet 1994).

Ved hyppig bruk utvikles det en toleranse i form av immunitet mot stoffet. Amerikanske undersøkelser viste at når toleranse først var etablert, førte inntak av stoffet – nærmest uansett hvor stor dose – ikke til de ønskede effekter. Samtidig hadde det uønskede virkninger. Dette hadde som resultat at brukerne etter hvert gikk over til å bruke stoffet sporadisk (Hauge 1997:59-60)

Mulige skadevirkninger av ecstasy

De skadevirkninger som er påvist ved bruk av ecstasy, dreier seg om akutte skadevirkninger knyttet til bruken. Vanlige skadevirkninger er tørr gane og manglende matlyst. Mange har også opplevd ulike former for muskelreaksjoner. En lukket kjeve, et flakkende blikk, rykninger, kramper og kvalmefornemmelser er noen av reaksjonene, særlig når rusen tar tak i en. Når rusen etter hvert gir seg, kan enkelte muskler i kortere eller lengre perioder forbli spente. Bivirkninger øker i takt med bruken av ecstasy. På noe lengre sikt kan man miste en del i vekt og få søvnproblemer (Haave 1997:36).

Skadevirkninger av ecstasy over lang tid eller eventuelt varige skader er noe mer usikkert. Hvis det er slik at MDMA og beslektede stoffer virker som rusmiddel i hjernen ved at det naturlige nivået av transmittorsubstansene dopamin og serotonin øker, kan det skade de nervecellene som inneholder serotonin. Vi vet ikke om en eventuell skade er varig eller hvor store mengder stoff som skal til for å utløse dette hos mennesker. Rusmiddeldirektoratet mener at det er grunn til å anta at ecstasy-

---

stoffene også kan ha skadelige virkninger på hjernen som muligens vedvarer selv lang tid etter at bruken av stoffene har opphørt. Risiko for langvarige psykiske lidelser som angstplager, depresjoner og tankeforstyrrelser synes derfor å være tilstede. Det rapporteres om omfattende bruk av beroligende medikamenter for å motvirke angst og depresjonsplager etter bruk av ecstasy-stoffer. Bruk av hasj og alkohol er trolig også vanlig. Rusmiddeldirektoratet mener derfor at bruk av ecstasy gir en betydelig risiko for tilvenning også overfor andre rusmidler (Rusmiddeldirektoratet 1994). Fekjær (1995) mener at erfaringer med amfetamin og andre lignende stoffer kan tyde på at skadevirkningene ikke er svært hyppige ved de vanlige former for bruk.

Mentalt sett kan bruken relativt ofte føre til urofølelse og angst som i noen tilfeller kan stige til panikkanfall. Søvnløshet og harde nedturer er vanlig. Det er usikkert om ecstasy kan utløse tilstander som akutt psykose, men det vil i tilfelle være svært uvanlig. Fekjær mener også at det er usikkert om stoffet kan føre til avhengighet og/eller bruk av andre stoffer, men påpeker at mennesker med sykdommer som blant annet diabetes, leversykdom, hjertesykdom, epilepsi, grønn stær, høyt stoffskifte og noen former for psykiske lidelser bør holde seg borte fra stoffer som MDMA. Han påpeker også at MDMA kan være farlig i forbindelse med langvarig, hard dansing i varme og dårlig utluftede lokaler (Fekjær 1995). Dansingen kan være farlig fordi ecstasy-bruken fører til økt hjertefrekvens og høyere blodtrykk, og dette kan gi økt kroppstemperatur ettersom MDMA påvirker kroppens "termostat" og lar brukere overopphetes uten at man føler ubehag ved det. Etterforskningen av dødsfall i forbindelse med ecstasy-bruk i Storbritannia, har funnet ut at dødsårsaken var overoppheting (Haave 1997:36).

Forsøk på dyr (Shulgin 1986) støtter opp under denne konklusjonen. Forskningen viser at mengden ecstasy anvendt på dyr som ga dødelig dose tilsvarer en stoffmengde på 1500 mg til et menneske på 70 kg. Denne dosen ble gitt intravenøst, så det vil si at dosen må være vesentlig større for å være dødelig dersom den blir tatt gjennom munnen (Hauge 1997:60). Når en tablett har 50-150 mg virkestoff i seg, vil dette si at en person må få i seg minimum 10 ecstasy-piller intravenøst, og en god del flere oralt.

Dødsfallene i Storbritannia medførte at britiske helsemyndigheter gikk ut med advarsler om at alle unge på rave-partyer måtte sørge for å få i seg nok væske. Tragisk

nok fikk man i kjølvannet av advarslene to dødsfall hvor to unge jenter hadde drukket enorme mengder med vann. Kroppen signaliserer heller ikke når den er utørst under påvirkning av ecstasy (Haave 1997:36). I Storbritannia er det registrert en viss økning i lever- og nyreskader hos ungdommer tilhørende house-kulturen. Forskerne mener at slike skader kan skyldes uttørking eller kombinasjonsbruk av rusmidler, men man er ikke sikker på hvordan det egentlig henger sammen. Forskerne er også usikre på om ecstasy skader hjernen og senker serotonin-nivået. Mange britiske og amerikanske leger er, i følge Haave, rimelig sikre på at MDMA på lang sikt kan være skadelig (Haave 1997:37).

På den annen side er det flere amerikanske og britiske forskere – blant annet Beck og Rosenbaum (1994), Nicholas Saunders (1995) og Bruce Eisner (1989) – som mener at ecstasy kan hjelpe mennesker dersom det blir brukt på riktig måte i riktig kontekst. De skriver om terapeuter og psykiatere som kjemper for å få tillatelse til å bruke ecstasy i terapi. Bruce Eisner (1989) refererer til et prosjekt i Sveits hvor spesialtrente psykiatere fikk tillatelse til å skrive ut LSD, MDMA og andre psykoaktive stoffer som behandling. Stoffene ble gjerne skrevet ut til pasienter mens de gikk i terapi, vanligvis i gruppekontekst. (Bruce Eisner 1989:xxiv). Etter min oppfatning er det viktig å ha i tankene at deres utspill kom på en tid hvor bruk av ecstasy var lite utbredt i forhold til i dag. Det er mindre sannsynlighet for at en forsker ville ha kommet med utspill angående ecstasyens nytte i dagens situasjon enn for noen år tilbake. På den annen side har amerikanske forskere nylig fått tillatelse til å forske på bruken av ecstasy som et middel for smertelindring og mot depresjoner hos pasienter med alvorlige sykdommer¹⁹, så det virker som om ecstasyens historie innfor medisinsk forskning ennå ikke er avsluttet.

---

¹⁹ TV2 sin nyheter på teksttv 301204

LITTERATURLISTE

Alnæs, Karsten (1998): *Historien om Norge. Mot moderne tider*. Gyldendal Norsk Forlag ASA, Oslo.

Arnulf, Jan Ketil (1997): *Ecstasybrukerne skiller seg ut: tysk forskningsrapport*. Stoffmisbruk, 1997. (6):28-31.

Beck, Jerome og Marsha Rosenbaum (1994): *Pursuits of Ecstasy. The MDMA Experience*. State University of New York Press, 1994.

Becker, Howard S. (1963): *Outsiders*. The Free Press of Glencoe, New York.

Broch, Hedvik, Regi Th. Enerstvedt, Erik Fjell, Yngve Hammerlin, Tora Hope, Kirsti Huserbråten, Erling Høydalsvik, Pär Nygren og Arne Rolland (1991): *Virksomhetsteorien. En innføring og eksempler*. A/S Falken Forlag, Oslo.

Christie, Nils og Kjetil Bruun (1996): *Den gode fiende*. Universitetsforlaget, Oslo.

Drammens Tidende: "Ecstasy-død sjokkerer"

<http://www.dt.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20000718/NYHET/107180117&SearchID=73211382896346> (18/07-2000)

Eisner, Bruce (1989): *ecstasy. The MDMA Story*. Ronin Publishing, Inc. Berkeley, CA 94701, 1989.

Enerstvedt, Th. Regi (1982): *Mennesket som virksomhet*. Tiden Norsk Forlag, Oslo.

Endresen, Rune (1997): *Ecstasy og media – en studie av Aftenpostens omtale av ecstasy*. Mellomfagsoppgave ved institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo, 1997.

Ericsson, Kjersti, Geir Lindby, Monica Rudberg (1985): "Mors nest beste barn: ungdom, rusgift og kriminalitet." Universitetsforlaget, Oslo

Fekjær, Hans Olav (1995): *Hva sier forskningen om "Ecstasy"?* Foredrag holdt på Rusmiddeletatens ecstasyhøring 13.09.95 <http://www.bks.no>

Goffman, Erving (1975): *Stigma: om avvigerens sociale identitet*. Gyldendal, Copenhagen.

Haave, Harald (1997): *ecstasy*. Gyldendal fakta, Oslo.

Hauge, Ragnar (1997): *Historien om LSD (med et etterord om ecstasy)*. Oslo

Hauge, Ragner (1990): *Kriminalitetens årsaker: utsnitt av kriminologiens historie*. Universitetsforlaget, Oslo.

Haldar, Inger-Synøve (1998): *Eksem – dypere enn huden? Om å møte omverdenen med synlig, kronisk sykdom*. Hovedoppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Hammerlin, Yngve og Regi Th. Enerstvedt (1998): *Selvord*. A/S Falken Forlag, Oslo.

Hammerlin, Yngve og Egil Larsen (1999): *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Hammerlin, Yngve og Georg Shjelderup (1994): *Når livet blir en byrde. Selvmordforståelse og problemer med forebygging*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Lillebuen, Line (2000): *Ecstasy i Aftenposten*. Teorispesialisering, sosiologi hovedfag. Universitetet i Oslo

Malterud, Hege (2000): *"Narkomane går ikke på morgenklubb"* Teorispesialisering, sosiologi hovedfag, Universitetet i Oslo.

Minken, Anders (1998): *Alvorlig moro. Idè og virksomhet ved motorsporttiltaket 2&4*. Oslo kommune, rusmiddeletaten. Senter Media Sandvik A/S, Larvik.

Moen, Kyrre og Jon Aasmund Sandsberg (2000): *Ungdom og rusmidler vår 2000. En kartleggingsundersøkelse av rusvaner og rusomfang blant 16-17 åringer foretatt av Sosialmedisinsk poliklinikk i Moss*.

Moshuus, Geir, Ingeborg Rossow og Viggo Vestel (2002): *Partydop og ungdomskultur*. Sosial-og helsedirektoratet. Avdeling for rusmidler.

Moshuus, Rossow og Vestel ved NOVA, for sosial-og helsedirektoratet, avdeling for rusmidler. <http://www.dopinfo.no> (19/08-2002)

Nyvoll, Geir (2000): *Den nyere utvikling i rusmisbrukergruppen og nyere rusmidler*. Foredrag holdt på EADA konferanse i Sandefjord 29.09.00.

Pedersen, Willy (1998): *Bittersøtt. Ungdom/sosialisering/rusmidler*. Universitetsforlaget, Oslo.

Pedersen, Willy (1999): Innlegg basert på boken til Willy Pedersen og Anders Skrondal (1999): Ecstasy and new patterns of drug use: A normal population study. *Addiction*: 94, 1695-1706
http://www.forebygging.no/scripts/cgiip.exe/WService=forebygging/cwindex.html?program=d_emneside.html?hPKey3095hParent89 (19/08-2002)

Psykiatrisk ungdomsteam, Drammen (1998): *De "nye" stoffmisbrukerne. Hvem er de, hva ruser de seg på og hvordan kan vi behandle dem? Erfaringer fra PUT Drammen 1996-1998*. Av teamet ved PUT Drammen. Borgestadklinikken kompetansesenter – Blå kors i Norge.

Qviller, Bjørn (1996): *Rusens historie*. Det Norske Samlaget, Oslo.

Rusmiddeldirektoratets temaserie 1990:1, 2.utgave 1997.

Rusmiddeldirektoratet (1999): *Fakta om ecstasy*.

Sand, Anniken (2000): *Dop er greit så lenge det ikke styrer livet ditt. En studie av narkotikabruk blant ressurssterk ungdom i Oslo*. Hovedfagsoppgave ved Institutt og Museum for Antropologi, Universitetet i Oslo

Saunders, Nicholas (1995): *Ecstasy and the Dance culture*. BPC Wheaton, Exeter, England.

Skarre, Niels Fredrik (2002): *Det er en evig runddans. Tre stoffbrukeres opplevelse av sin livssituasjon og sitt stoffbruk i lys av et stempingsteoretisk og et virksomhetsteoretisk perspektiv*. Hovedfagsoppgave ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Skog, Ole Jørgen (2000): Alkoholproblem, (s.375-407) i ”*Samhällsproblem*” ved Ted Goldberg (red.)

Skårderud, Finn (1998): *Uro*. H. Aschehoug & Co. (W.Nygaard), Oslo

Stortingsmelding nr.16 (1996-97): *Narkotikapolitikken*

Sunnhetsbladet (1996): *Narkotika: e-kstatistiske skyggesider*. Sunnhetsbladet 1996. 116(4):24.

Thaagard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen.

Vestel, Moshuus, Øia og Bakken (1996-97): I Stortingsmelding nr 19 ”*Om narkotikapolitikken*”

VG Nett: *Farlig sexdop spres i Europa*.

<http://www.vg.no/pub/vgart.hbs?artid=6797121> (06/12-1999)

Waal, Helge og Willy Pedersen (1996): *Rusmidler og veivalg*. Norges forskningsråds Program for rusmiddelforskning, Cappelen akademiske forlag, Oslo.

Øiseth, Ole Vidar, Terje Kjeldsen, Arne Sundvoll og Anette Gultvedt (2000): ”*Illustrert informasjonsmateriell om narkotika, alkohol og doping*”. Utgitt av Norsk narkotikapolitiforening i samarbeid med selskapet Aker.

Østberg, Tina (1998): *Døvheter og døve – belyst ved tre sosiologiske forståelsesmodeller*. Skådalen kompetansesenter.

”Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.”

Antall ord i oppgaven er 44 841. Da er ikke sammendrag og vedlegg inkludert.